

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

///) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 10.

ÅREN

1901—1905.

ÄLFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Älfsborgs läns gränser, areal och läge, hvilka uti föregående berättelser finnas fullständigt beskrifna, hafva under perioden 1901—1905 förblifvit oförändrade. Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik har länets *ytvidd* utgjort 12,728·65 kvkm., däraf 11,677·89 kvkm. land och 1,050·76 kvkm. vatten. Af arealen belöpte å landsbygden 12,666·02 kvkm. och å städerna 62·63 kvkm.

I länets *administrativa, judiciella, ecklesiastika* och *kommunala* indelningar har under perioden icke någon annan förändring ägt rum, än att, sedan genom nådigt bref den 19 oktober 1894 förordnats, att lägenheterna Cederdalen och Dalatorpet, afsöndrade den förra från hemmanet Skrapered och den senare från hemmanet Tranhult, skulle, efter det mantal blifvit dem åsatta, i kyrkligt och kommunalt hänseende öfverföras från Seglora till Kinnarumma socken, nämnda reglering numera gått i verkställighet; hvarjämte, såsom nedan förmäles, ett mindre jordområde öfverflyttats från Torpa socken till Borås stad. Vidkommande den judiciella indelningen har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 22 december 1905 förordnat, att Nordals och Sundals härad

skulle sammanslås till ett tingslag med tingsställe i eller invid Melleruds stationssamhälle, och beträffande den kommunala indelningen har genom nådigt bref den 3 oktober 1903 medgifvits, att Melleruds stationssamhälle finge, under visst villkor, såsom en kommun för sig bilda en äfven i fattigvårdshänseende från Holms socken afskild köping, benämnd Mellerud; men hade ifrågavarande regleringar vid periodens utgång ännu icke gått i verkställighet.

I fråga om den administrativa indelningen omfattar länet 222 socknar, fördelade på 18 härad, samt 5 städer; länet är vidare indeladt i 6 fögderier och 2 landsfiskalsområden, och fögderierna omfatta 29 länsmansdistrikt med tillhoppa 238 fjärdingsmansområden.

För staden Amål är Konungens Befallningshafvande öfverexekutor och för Borås borgmästaren eller den, hans ämbete förvaltar, men i länets öfriga städer magistraten.

I judiciellt hänseende hör hela länet under Göta hofrätt. Hvarje stad med de ägor, som därtill lyda, har sin särskilda rådhusrätt; och landsbygden var vid periodens utgång delad i 7 domsagor med 16 tingslag eller ett för hvarje härad med

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-44.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Invånare.....	4.
3. Näringar.....	8.
4. Kommunikationer och varubyten.....	28.
5. Kameralförhållanden.....	33.
6. Politi.....	35.
Tabellbilagor	45-66.
Tab. 1. Folkmängden i Älfsborgs län åren 1901-1905.....	45.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Älfsborgs län åren 1901-1905	46.
Tab. 3. Hemman och lägenheter samt stadsjordar m. m. i Älfsborgs län år 1905.....	48.
Tab. 4. Egendomar af fideikommissnatur i Älfsborgs län år 1905.....	49.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Älfsborgs län år 1905.....	49.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande makters undersåtar, i Älfsborgs län år 1905.....	54.
Tab. 7. Fromma stiftelser, stipendiefonder, pensionsanstalter, icke registrerade sjukkassor samt därmed jämförliga inrättningar i Älfsborgs län, år 1905.....	55.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

///) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 10.

ÅREN

1901—1905.

ÄLFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Älfsborgs läns gränser, areal och läge, hvilka uti föregående berättelser finnas fullständigt beskrifna, hafva under perioden 1901—1905 förblifvit oförändrade. Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik har länets *ytvidd* utgjort 12,728·65 kvkm., däraf 11,677·89 kvkm. land och 1,050·76 kvkm. vatten. Af arealen belöpte å landsbygden 12,666·02 kvkm. och å städerna 62·63 kvkm.

I länets *administrativa, judiciella, ecklesiastika* och *kommunala* indelningar har under perioden icke någon annan förändring ägt rum, än att, sedan genom nådigt bref den 19 oktober 1894 förordnats, att lägenheterna Cederdalen och Dalatorpet, afsöndrade den förra från hemmanet Skrapered och den senare från hemmanet Tranhult, skulle, efter det mantal blifvit dem åsatta, i kyrkligt och kommunalt hänseende öfverföras från Seglora till Kinnarumma socken, nämnda reglering numera gått i verkställighet; hvarjämte, såsom nedan förmäles, ett mindre jordområde öfverflyttats från Torpa socken till Borås stad. Vidkommande den judiciella indelningen har Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 22 december 1905 förordnat, att Nordals och Sundals härad

skulle sammanslås till ett tingslag med tingsställe i eller invid Melleruds stationssamhälle, och beträffande den kommunala indelningen har genom nådigt bref den 3 oktober 1903 medgifvits, att Melleruds stationssamhälle ringe, under visst villkor, såsom en kommun för sig bilda en äfven i fattigvårdshänseende från Holms socken afskild köping, benämnd Mellerud; men hade ifrågavarande regleringar vid periodens utgång ännu icke gått i verkställighet.

I fråga om den administrativa indelningen omfattar länet 222 socknar, fördelade på 18 härad, samt 5 städer; länet är vidare indeladt i 6 fögderier och 2 landsfiskalsområden, och fögderierna omfatta 29 länsmansdistrikt med tillhopa 238 fjärdingsmansområden.

För staden Amål är Konungens Befallningshafvande öfverexekutor och för Borås borgmästaren eller den, hans ämbete förvaltar, men i länets öfriga städer magistraten.

I judiciellt hänseende hör hela länet under Göta hofrätt. Hvarje stad med de ägor, som därtill lyda, har sin särskilda rådhusrätt; och landsbygden var vid periodens utgång delad i 7 domsagor med 16 tingslag eller ett för hvarje härad med

undantag af Flundre, Väne och Bjärke härad, hvilka tillsammans utgjorde ett tingslag.

I ecklesiastikt afseende är länet fördeladt på Göteborgs, Skara och Karlstads stift. Länet omfattar 8 kontrakt och 5 delar af kontrakt, hvilka i öfrigt tillhöra annat län, 63 pastorat och 4 delar af pastorat, som till återstående delar ligga utom länet, samt 5 stads- och 220 landsförsamlingar jämte del af 1 landsförsamling, som delvis är belägen i annat län. 3 kontrakt med 24 pastorat och 81 församlingar tillhöra Göteborgs stift, 2 kontrakt och 4 delar af kontrakt med 25 pastorat och 3 delar af pastorat om tillhoppa 101 församlingar och 1 del af församling tillhöra Skara stift samt 3 kontrakt och 1 del af kontrakt med 14 pastorat och 1 del af pastorat om tillsammans 43 församlingar Karlstads stift.

I fråga om kommunala angelägenheter är länet, som utgör ett landstingsområde, deladt i 5 stads- och 221 landskommuner. Någon köping fanns vid periodens utgång ännu icke inom länet, hvaremot funnos tvenne samhällen af sådan beskaffenhet, att ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt hvad i hälsovårdsstadgan för riket föreskrifves om stad förklarats skola i tillämpliga delar därstädes lända till efterrättelse, nämligen visst område af Trollhättans socken samt Lilla Edets fabriks- och handelsplats af Fuxerna socken. Beträffande förstnämnda område är emellertid att märka, att lagen den 27 maj 1898 angående tillägg till förordningen om kommunalstyrelse på landet icke därå äger tillämplighet, hvadan nämnda lags bestämmelser rörande municipalsamhällen gälla endast för Lilla Edet. Vidkommande sistnämnda område har tillämpningen af ordningsstadgan och brandstadgan för rikets städer föreskrifvits genom nådigt bref den 1 augusti 1902, under det att byggnadsstadgan för rikets städer och hälsovårdsstadgans bestämmelser rörande stad före periodens början voro därstädes gällande.

I sammanhang med det ofvan anförda torde böra omnämnas länets indelning för åtskilliga mera speciella ändamål.

I afseende å militärförvaltningen tillhöra inom länet förlagda, ännu indelade trupper till största delen tredje arméfördelningsområdet och till en mindre del första arméfördelningsområdet. Länet var vid periodens slut indeladt till underhåll af 922 man krigsfolk, af hvilka 527 man tillhörde Älfsborgs regemente, 101 man Västgöta regemente, 259 man Hallands regemente, 34 man Bohusläns regemente och 1 man båtsmanshålllet.

Med afseende å värnplikten är länet fördeladt på dels Älfsborgs södra inskrifningsområde med Borås rullföringsområde n:r 31 och Göteborgs södra rullföringsområde n:r 32, hvilket senare emellertid omfattar jämväl tolf kommuner af Göteborgs och Bohus län, dels Älfsborgs norra inskrifningsområde med Vänersborgs rullföringsområde n:r 34 och Amåls rullföringsområde n:r 35, dels ock Skaraborgs inskrifningsområde, uti hvilket de af länets kommuner, som tillhöra Falköpings rullföringsområde n:r 36, ingå.

För inkallelse af de värnpliktige vid arméns mobilerings är länet indeladt i 254 inkallelseområden, af hvilka

117 tillhöra Älfsborgs, 89 Västgöta och 48 Skaraborgs regemente.

För hälsovården är länet, som i sin helhet utgör ett distrikt för en förste provinsialläkares verksamhet, indeladt sålunda, att på landet finnas 8 provinsialläkardistrikt och 7 extra provinsialläkardistrikt, af hvilka senare emellertid ett, det i Trollhättan, har två läkare anställda, samt att städerna bilda särskilda läkardistrikt med där stationerade stadsläkare, af hvilka i Borås finnas två och i en hvar af länets öfriga städer en. I nämnda hänseende omfattade länet vidare vid periodens utgång 2 sjukvårdsdistrikt med därtill hörande, i Vänersborg och Borås uppförda länsläsarett, hvarjämte sjukstugor funnos i Ulricehamn, Svenljunga, Amål och Billingsfors.

I sammanhang härmed bör omnämnas, att för veterinärvården vid periodens utgång funnos, förutom 1 läsveterinär, för olika områden af länet anställda 13 distriktsveterinärer, hvilkas aflöning till hufvudsaklig del bekostades af landstinget, hvarjämte Norra hushållningssällskapet med ett mindre belopp bidrog till aflöning åt en hvar af dem, som tillhörde dess område. Enligt ett af 1905 års landsting fattadt beslut rörande ordnandet af de veterinära förhållandena i länet skulle emellertid från och med 1907 års början länet indelas i 14 veterinärdistrikt.

Tillhörande Västra skogsdistriktet är länet för skogs-skötseln deladt i 4 revir. För landthushållningen omfattar länet 2 skilda områden, hvartdera med sitt hushållningssällskap. Jämväl för justering af mått och vikter består länet af två distrikt, det tjuguattonde och det tjugunonde.

Under det länet har särskild domänförvaltning, ingår det åter, hvad angår flera andra förvaltningsgrenar, i sin helhet eller till vissa delar i indelningar, som inbegripa jämväl områden utom detsamma. Sålunda tillhör det i fråga om allmänna arbeten Västra väg- och vattenbyggnadsdistriktet, i afseende å bergsdriften Västra bergmästaredistriktet samt vidkommande yrkesinspektionen Göteborgs distrikt. Vidare bildar länet gemensamt med Göteborgs och Bohus län ett distrikt för en statens landtbruksingenjör. Därjämte är det fördeladt på 5 olika sjömanshusdistrikt, hvilka delvis omfatta utom länet liggande områden. Slutligen tillhör länet i afseende å folkskoleinspektionen 4 distrikt, af hvilka ett är i sin helhet beläget inom länet, hvaremot de tre öfriga jämväl inbegripa områden utom detsamma.

Enligt den vid periodens utgång ännu gällande nådiga kungörelsen den 22 maj 1896 var länet för val af ledamöter i Riksdagens andra kammare så fördeladt, att Marks, Vedens och Bollebygds domsaga utgjorde 2 valkretsar, af hvilka Marks härad bildade den ena samt Vedens och Bollebygds härad den andra, Kinds och Redvägs domsaga likaledes 2 valkretsar, af hvilka Kinds härad bildade den ena och Redvägs härad den andra, samt en hvar af de öfriga 5 domsagorna 1 valkrets, hvarjämte af länets städer Borås bildade en valkrets, Vänersborg och Amål en valkrets samt Alingsås och Ulricehamn i förening med Marstrand och Kungälf i Göteborgs och Bohus län en valkrets, hvadan länet i denna kammare representerades af 12 riksdagsmän. I första kammaren har länet, jämlikt nådiga kungörelsen den 3 juni 1904, rätt att utse 8 representanter.

Länets allmänna *naturbeskaffenhet*, hvarför en utförligare redogörelse lämnats i femårsberättelsen för åren 1886—1890, till hvilken berättelse härutinnan torde få hänvisas, har under perioden icke undergått någon anmärkningsvärd förändring. Emellertid torde böra påpekas, att till följd af verkställda regleringar af vissa vattendrag äfvensom utdikningar af vattenskadade och frostspridande marker den odlade jordens areal flerstädes ökats, äfvensom att skogsafverkning på åtskilliga orter inom länet bedrifvits i allt för stor utsträckning. I sistnämnda hänseende hafva dock förhållandena förbättrats efter ikraftträdandet af lagen angående vård af enskildes skogar och förordningen angående skogsvårdsstyrelser den 24 juli 1903.

Ehuru, såsom ofvan nämnts, ingen köping och endast ett municipalsamhälle vid periodens utgång funnos inom länet, funnos å länets landsbygd åtskilliga större *sambällen med sammanträngd befolkning*.

Främst bland dessa står fortfarande Trollhättan, som under perioden varit stad i jämnt framåtskridande, och hvars ytterligare tillväxt torde vara att förvänta, sedan jämlikt 1904 års riksdagsbeslut Trollhätte kanalverk och viss annan Nya Trollhätte kanalbolag förut tillhörig egendom öfvergått i kronans ägo, i sammanhang hvarmed anläggningar för ett fullt effektivt utnyttjande af kronan tillhörig vattenkraft i Trollhättefallen planerats. Med samhällets tillväxt har ock behovet att åt detsamma förvärfva stadsrättigheter gjort sig kännbart gällande. Underdånig ansökan om medgifvande af dylika rättigheter för ett område, omfattande Trollhättans kommun jämte vissa därintill belägna till Vassända-Naglums och Västra Tunhems kommuner hörande fastigheter, har under år 1905 till Kungl. Maj:t ingifvits; och har, sedan förslag af Gärdhems kommun väckts att med det ifrågasatta stadssamhället införlifva jämväl vissa till nämnda kommun hörande hemman, Konungens Befallningshafvande i underdånigt utlåtande den 15 december 1905 tillstyrkt berörda framställningar.

Af öfriga dylika sambällen torde böra nämnas Lilla Edets municipalsamhälle, Strömlunds samhälle samt Herrljunga, Vårgårda, Fritsla, Skene, Svenljunga, Melleruds, Brälanda och Bengtsfors stationssambällen.

Hvad särskildt beträffar *länets städer* och deras utveckling under perioden torde i detta sammanhang få anmärkas följande.

Inom Vänersborg har den i föregående berättelse omförd bygggnaden för Riksbankens afdelningskontor, inrymmande äfven post-, telegraf- och telefonstation, under perioden fullbordats och tagits i bruk för sina ändamål. Ett kallbadhus har uppförts inom stadens område vid Vänern och ett tidsenligt varmbadhus kommit till stånd, det senare för en kostnad af omkring 65,000 kronor, af hvilket belopp sparbanken i Vänersborg, hvilken jämväl upplåtit fri tomt för bygggnaden, bidragit med 55,000 kronor. Genom ökad enskild byggnadsverksamhet har under perioden den förut rådande bostadsbristen i icke obetydlig grad afhjälpts. Hvad bostadsförhållandena inom staden beträffar, har under år 1905 verkställts en noggrann undersökning, särskildt med hänsyn till möjligheten att understödja egnahemsrörelsen.

Staden Borås har under perioden undergått den ändring

af sina gränser, att ett område om 19 har 0.58 ar genom nådigt beslut den 14 november 1902 öfverflyttats från Torpa socken till staden. Å detta område är en utaf enskild person till staden skänkt park, den s. k. folkparken, belägen. Åtskillig fast egendom har under perioden af staden inköpts: Sålunda beslöto stadsfullmäktige år 1905 att för en kostnad af 210,000 kronor inköpa, för utvidgning af stadens elektricitetsverk, en del vattenfall; hufvudsakligen för fattigvårdens och vattenledningens behof har inköpts bl. a. landeriet Katrineberg väster om staden samt för en eventuell — först efter periodens utgång beslutad — regementsförläggning till staden egendomen Osdal. Flera nya fabriksbyggnader hafva under perioden uppförts, däraf ett spinneri, ett väfveri, en tapetfabrik, en velocipedfabrik äfvensom Borås—Alfvesta järnvägs reparationsverkstad; dessutom hafva flera af de äldre fabrikerna med anledning af utvidgad verksamhet verkställt tillbyggnader till sina anläggningar. Af enskilda boningshus hafva under perioden uppförts 154, de flesta af trä. Af kommunala eller andra samfälligheters byggnadsföretag äro att för perioden anmärka följande: en ny rymlig och utmärkt vacker kyrka, väl behöflig för den alltjämt tillväxande befolkningen; ny fattigvårdsinrättning å Katrinebergs ägor; ny folkskola af sten i förstaden Norrbygårde; tullhus af sten i närheten af Borås nedre järnvägsstation; ordenshus för frälsningsarmén samt för logen Norden af Nationalgoodtemplarorden. Arbetet på åstadkommande af ny stadsplan har fortgått under perioden men först efter dennas slut nått till resultat.

Alingsås har under perioden icke undergått någon ändring till sitt område, men torde böra nämnas, att de skogslotter, som alltsedan år 1802 varit förenade med tomterna inom den äldsta stadsdelen och medföljt dessa vid försäljningar och andra fång, under år 1903 börjat skiljas från dessa tomter och säljas såsom särskilda fastigheter, dock hafva dessa köp, som vid Rådstufvurätten lagfaras, ännu icke förekommit i större mängd. Den enskilda byggnadsverksamheten inom staden har varit ganska liflig under perioden, i det ej mindre än ett sextiotal nya boningshus uppförts, till större delen utgörande villabyggnader för en eller flere familjer samt hus, indelade i mindre bostadslägenheter på ett, två eller tre rum med kök samt uteslutande afsedda för uthyrning. Åtskilliga nya fabriksbyggnader för industriella företag hafva under perioden uppförts, hvaraf en linnefabrik, en fabrik för lädertillverkning, en tvättinrättning samt en mekanisk verkstad med gjuteri. Af mera betydande kommunala byggnader äro att nämna ny läroverksbyggnad, färdigbyggd år 1901 och ytterligare tillbyggd 1905, ny polis- och brandstation för staden samt nytt epidemisjukhus. Ett större villasamhälle synes vara på väg att uppstå å den på stadens område vid sjön Mjörn vackert belägna egendomen Skår, hvarest särskildt familjer från Göteborg funnit en omtyckt sommarvistelseort, och hvarest till kommunikations underlättande med Göteborg en särskild anhaltstation anlagts.

Fråga om ny stadsplan, afseende särskildt att få i planen inbegripna de utom det nu reglerade området belägna platser, där byggnadsverksamheten visat sig vara särdeles

liflig, har under perioden varit under behandling utan att dock före dess utgång vinna sin lösning. I detta sammanhang torde böra omnämnas, hurusom Alingsås under år 1905 erhållit en större offentlig prydnad genom en byst af Jonas Alströmer, hvars namn är särskildt förbundet med Alingsås. Bysten har tillkommit på initiativ af en person, som vid flere tillfällen visat stort intresse för staden, bland annat genom en år 1905 verkställd donation till staden af 21,000 kronor till inrättande af en läsestuga i förening med bibliotek.

Jämväl för staden Ulricehamn har den nu ifrågavarande perioden varit utmärkt af en ganska liflig byggnadsverksamhet, i det icke mindre än 56 boningshus därunder blifvit anlagda. Mera bemärkta byggnadsföretag hafva varit Aktiebolaget Föreningens byggnad, inrymmande samlingslokaler och teater, Västra Centralbanans prydliga stationshus, en vacker renovation af stadens gamla på sjuttonhundratalet uppförda rådhus samt ett epidemisjukhus. För utvecklingen af det talrikt besökta Ulricehamns sanatorium till en under hela året öppen förstklassig kuranstalt hafva under perioden en del förarbeten blifvit gjorda. Genom testamentarisk donation af en samhällsmedlem utaf sammanlagdt 52,000 kronor kommer att, bl. a., främjas förestående nybyggnad af dels folkskola, dels fattighus. Äfven i Ulricehamn föreligger fråga om stadsplanens utvidgning, för hvilket ändamål förberedande åtgärder under perioden vidtagits.

Ämål har under perioden icke undergått någon förändring med afseende å gränser och areal, men har af annan orsak genomgått en väsentlig omgestaltning och nydaning. Under periodens första år drabbades staden, den 9 maj 1901, af en eldsvåda, som lade så godt som hela den norr om Ämälålfven belägna stadsdelen, icke mindre än 59 gårdar, i aska. Åtgärder för stadens återuppbyggande vidtoges oföröfvadt. Redan samma dag, staden drabbats af branden, tillsattes af stadsfullmäktige en s. k. stadsregleringskommitté, och efter oförtrutet arbete kunde denna redan under nästföljande höst för stadsfullmäktige framlägga förslag till omreglering af de afbrända tomterna och till nyreglering af ett område nordväst om det förut reglerade, genom hvilken sistnämnda reglering staden erhöill omkring ett hundra nya, för villabyggnader afsedda tomter.

Efter att hafva blifvit af stadsfullmäktige godkänd blef regleringsplanen fastställd af Kungl. Maj:t den 20 december 1901.

Till ytterligare förbättring af stadsplanen hafva stadsfullmäktige år 1905 beslutit ny reglering af de äldre stadsdelarne söder om älfven, därvid äfven en del nya tomter utlagts å förut oregleradt område. Denna reglering har först efter periodens utgång vunnit Kungl. Maj:ts fastställelse. Ämål kan numera i sin helhet förete en fullt modern stadsplan med breda, delvis trädplanterade gator och tillräckligt med öppna platser, synnerligen tillfredsställande såväl med hänsyn till skydd mot eldfara som i hygieniskt och andra hänseenden. Oaktadt snabbheten i regleringsarbetet hade dock bostadsbristen tvungit många af arbetsklassen att uppföra bostäder utanför staden, hvadan högst få af de för sådana bostäder afsedda tomterna å nya stadsplanen ännu äro bebyggda.

Byggnadsverksamheten inom det omedelbart efter branden reglerade området, i synnerhet det som motsvarade de gamla tomterna, tog dock sin början strax efter det fastställelse å stadsplanen erhållits, och redan vid periodens slut hade den framskridit så långt, att den nedbrända stadsdelen då kunde sägas i stort sedt vara återuppbyggd, ehuru naturligtvis en del tomter ännu funnos obebyggda och antalet nya byggnader, mestadels utgörande två eller tre våningars hus, afsedda för flera hushåll, gifvetvis blef mindre än hvad förhållandet varit före branden, då byggnaderna till större delen voro af ringa storlek, flertalet inrymmande blott ett eller två rum och kök.

Eldsolyckan gaf impuls till förverkligande af en för staden redan tidigare pålänt vattenledning. Arbetet å denna anläggning, från den 8 kilometer från staden belägna sjön Nedre Kalfven, börjades hösten 1902 och blef fullbordadt i april 1904.

Bland byggnadsföretag under perioden är att särskildt nämna uppförandet på stadens bekostnad af ett nytt tidsenligt stadshotell; och torde jämväl böra omförmälas, hurusom staden mot slutet af perioden beslutit anläggande af elektricitetsverk för yttre och inre belysning, en anläggning som efter periodens utgång bragts till utförande.

2. Invånare.

I tabell 1 lämnas redogörelse för länets *folkmängd*, utvisande, att vid 1905 års slut densamma enligt prästerskaps uppgifter utgjorde 280,360, däraf i städerna 35,160 och å landsbygden 245,200. Vid 1900 års slut var enligt enahanda uppgifter länets hela folkmängd 279,514, nämligen i städerna 30,265 och å landsbygden 249,249.

En jämförelse mellan dessa siffror visar, att länets folkmängd under perioden ökats med 846. Under perioden 1896—1900 ökades densamma med 4,816 personer. Den senaste perioden förete alltså en väsentligt svagare folkökning än den närmast föregående. Att perioden i sin helhet visar en ökning, om än obetydlig, beror helt och hållet på

städernas tillväxt. Denna har nämligen under perioden utgjorts af 4,895 personer, medan däremot landsbygdens befolkning samtidigt minskats med 4,049.

Ökningen af städernas befolkning har varit konstant under periodens alla år och uti en hvar af länets städer; starkast har den varit i Borås, som tillväxt från 15,837 till 18,539. Hvad landsbygden beträffar, ökades dess invånareantal år 1901 med 19, men hvarje följande år af perioden har företett minskning med resp. 1,318, 1,307, 156 och 1,287. Denna minskning af landsbygdens befolkningstal möter inom det vida öfvervägande antalet af länets kommuner; af 221 kommuner hafva ej mindre än 164 lägre be-

folkningsciffror vid periodens slut än vid dess början. Inom 2 kommuner voro folkmängdstalen lika vid början och slutet af perioden, medan däremot en ökning ägt rum uti 55. Denna ökning är dock, där den förekommer, i regeln ytterst ringa. Af något mera afsevärd storlek visar den sig vara allenast inom sådana kommuner, där större industriell verksamhet idkas eller där mera stadsliknande samhällen förefinnas eller äro i begrepp att uppväxa. Sålunda har man att anmärka folkökning å länets landsbygd egentligen endast å sådana platser som t. ex. Trollhättan, Lilla Edet, Herrljunga, Svenljunga och dylika, samt de trakter af Marks härad, där större textilfabriker förefinnas, såsom Kinna och Frisla kommuner. I öfrigt däremot företer landsbygden i befolkningsafseende stillastående eller tillbakagång.

Tillser man de faktorer, som varit bestämmande för befolkningens ökning eller minskning, finner man, hvad landsbygden beträffar, att årligen ett större eller mindre nativitetsöfverskott förefunnits, men att verkningarne häraf omintetgjorts genom emigrationen till främmande land men ock genom inrikes omflyttningar, enkannerligen inflyttningen till städerna. Inom städerna däremot betingas tillväxten utom af nativitetsöfverskottet äfven af det för städerna gynnsamma resultatet af den inrikes omflyttningen, medan däremot beträffande dem såväl som för landsbygden emigrationen till främmande land vållar afgång i numerären.

I fråga om dessa nu berörda förhållanden torde följande böra närmare anmärkas.

Nativitetsöfverskottet inom städerna har under perioden årligen varit sammanlagdt omkring 500, endast år 1902 nedgick det till något under 400. Nativitetsöfverskottet å länets landsbygd företer däremot under perioden en från år till annat fortgående minskning. Efter att år 1901 hafva utgjort 2,235, utgör dess storlek under periodens fyra senare år resp. 1,742, 1,661, 1,655 och 1,416. Resultatet af den inrikes omflyttningen, som utfaller till favör för städerna men till minskning för landsbygden, betecknas för länet af följande siffror: städerna erhöles på denna väg under perioden ett tillskott af resp. 342, 831, 858, 661 och 716; medan däremot landsbygden af sagda grund fick vidkännas en minskning af resp. 785, 1,247, 1,466, 1,093 och 1,492. Hvad slutligen angår emigrationen till främmande land, så hafva under perioden emigrerat från städerna inom länet ett antal af 1,230 personer, medan under samma tid från utrikes ort till städerna immigrerat ett antal af 356; skillnaden, städerna till minskning, har varit 874. Från länets landsbygd har under perioden emigrerat ett antal af 9,486; och har, då immigrationen till landsbygden från utrikes ort under tiden uppgått till 2,811, landsbygden på denna väg fått vidkännas en minskning af 6,675 personer. Starkast var emigrationen under år 1902, då från länet utflyttade 2,665 personer, minst under år 1904 med en utflyttning af 1,496. Immigrationen har i allmänhet utgjort omkring 600 eller något därutöver för år utan att förete någon större olikhet mellan periodens olika år; störst var den 1904 med ett antal af 670 immigranter. Det vida öfvervägande antalet emigranter har utflyttat till Nordamerikas förenta stater: af periodens 10,716 emigranter hafva flere än 9,000 begifvit sig till Amerika. Till Norge, dit utflytt-

ning ägt rum särskildt från Dalsland, hafva under perioden emigrerat tillhopa 1,285 personer; siffrorna för denna utflyttning hafva dock under perioden varit i nedgående, från 357 år 1901 till 181 år 1905.

Hvad de olika könen beträffar har under perioden inom städerna ökning ägt rum under hvarje år af såväl män som kvinnor. Å landsbygden har kvinnornas antal minskats under hvarje periodens år; däremot har å landsbygden antalet män något ökat under åren 1901 och 1905, men under periodens öfriga år minskats. Inom länet i dess helhet öfversteg vid periodens slut kvinnornas antal männens med 10,432; och var kvinnornas öfvervikt proportionsvis större i städerna än å landsbygden.

Äktenskapsfrekvensen har å landsbygden befunnit sig i nedgående; antalet af de ingångna äktenskapen har därstädes under periodens fem år utgjort resp. 1,196, 1,164, 1,150, 1,122 och 1,091. Städerna förete härutinnan en stigning från 203 år 1901 till 254 år 1905. Förhållandet mellan antalet födda äkta och oäkta barn under perioden angifves af följande siffror: å landsbygden förekommo under perioden 26,484 äkta samt 1,854 oäkta födelser, i länets städer voro motsvarande siffror 4,088 och 645. Å landsbygden var antalet födelser stadt i nedåtgående för såväl äkta som oäkta barn under periodens särskilda år — från 5,661 äkta födda år 1901 till 5,114 år 1905 samt från 393 oäkta år 1901 till 366 år 1905 —; medan i städerna en ökning ägde rum inom båda kategorierna: från 818 äkta födda år 1901 till 860 år 1905 samt från 127 oäkta födda år 1901 till 145 år 1905.

Förhållandena å *det religiösa området* hafva under perioden icke undergått några afsevärda förändringar. Den tidigare öfverklagade likgiltigheten för statskyrkan och dess gudstjänster har fortfarit och har måhända ökat; å andra sidan kunna de skismatiska eller frikyrkliga riktningarna icke sägas hafva vunnit någon ökad anslutning under perioden. Såsom allmänt omdöme om förhållandet mellan de olika religiösa riktningarna torde kunna sägas, att spänningen dem emellan är mindre än förr, känslan af det för dem alla gemensamma starkare och därmed ock fördragsamheten större. De från statskyrkan skiljaktiga riktningar, hvilka räkna största antalet medlemmar inom länet, äro baptister, metodister och de s. k. hvaldenströmarne eller svenska missionsförbundet. Af dessa riktningar är inom länet den sist nämnda den talrikaste. Vid slutet af perioden ägde missionsförbundet inom länet närmare ett hundratal församlingar med ett beräknadt medlemsantal af inemot 6,000; förbundets missionshus inom länet utgjorde nära ett hundra med ett beräknadt värde af mer än 300,000 kronor; i dess söndagsskolor beräknades ett barnantal af omkring 5,500 erhålla undervisning.

Baptisterna hade vid slutet af perioden 18 församlingar med omkring 1,100 medlemmar; egna kapell ägde samfundet å 13 platser med ett beräknadt sammanlagdt värde af omkring 100,000 kronor; barnantalet i baptistförsamlingarnas söndagsskolor anslogs till omkring 1,100.

Församlingar af metodistisk bekännelse funnos vid periodens utgång i länets städer, utom Ulricehamn, samt i Bengtsfors och Trollhättan; antalet medlemmar i full för-

ening utgjorde ungefär 400, och ägde församlingarna 5 egna kapell med ett värde af närmare 60,000 kronor. I deras söndagsskolor gaf sig undervisning åt omkring 400 barn.

Af öfriga religiösa rörelser torde endast vara att särskildt nämna frälsningsarmén, hvars arbete för eländas och nödställdas hjälp och upprättelse är omfattande och i högsta mätto erkännansvärdt. Vid slutet af perioden ägde den inom länet 12 kårer med tillhoppa omkring 800 medlemmar.

I fråga om *sedligheten*, såvidt denna kan bedömas efter antalet lagöfverträdelser, gifver rättsstatistiken befolkningen fortfarande ett godt vitsord; antalet gröfre brott inom länet kan icke sägas hafva varit stort under perioden. I fråga om antalet utom äktenskapet födda barn intager länet en fördelaktig ställning framför flertalet af rikets län; endast fyra af dessa kunde år 1905 framvisa ett lägre procenttal än Älfsborgs län.

I sedlighetens intresse verkar med framgång det alltjämt fortgående och lifaktiga nykterhetsarbetet. *Missbruket af starka drycker* har nog under perioden minskats i de flesta delar af länet, medan däremot å vissa håll, enligt uttalanden från vederbörande, något nämnvärdt aftagande af rusdrycksmissbruket icke kunnat förmärkas, trots nykterhetsföreningarnas sträfvanden. Att antalet åtalade fylleförseelser varit något större under periodens sista år än under dess tidigare, får icke anses såsom bevis på en försämring af tillståndet, då det anmärkta förhållandet torde bero, förutom på tillfälliga orsaker, delvis äfven på skärpt tillämpning af gällande straffbestämmelser. Förutom i länets fem städer och i Trollhättan, där all minuthandel med och utskänkning af brännvin varit under perioden öfverlåtna åt särskilda för ändamålet bildade bolag, funnos vid periodens slut inom länet 7 privilegierade gästgifverier samt 2 å auktion inropade rättigheter, en minuthandels- och en utskänkingsrättighet. Antalet bryggerier inom länet utgjorde under periodens sista år 14.

Af de inom riket befintliga *nykterhetssällskap* hafva under perioden största anslutningen inom länet tillkommit goodtemplarorden samt Västergötlands distriktsloge af nationalgoodtemplarorden äfvensom inom länet befintliga blåbandsföreningar. Goodtemplarorden har varit verksam genom tvenne distriktsloger, Älfsborgs läns norra samt Skara—Älfsborgs distriktsloge, den förra omfattande Dalsland samt Väne, Bjärke, Ale, Flundre och Vätö härader, den senare det öfriga af länets västgötadel. Tillsammans hafva nämnda båda ordnar, goodtemplar- och nationalgoodtemplarorden, beräknats omfatta vid periodens slut omkring 8,000 medlemmar inom länet, fördelade på 142 loger. Ökningen i medlemsantal har för nämnda ordnar under perioden varit afsevärd, likaså för blåbandsföreningarna, hvilka tillhöra Västra Sveriges blåbandsförbund, och hvilkas medlemsantal år 1905 uppgick till 5,500, fördelade på 40 lokalföreningar. Till understödjande af den verksamhet, som af de nu nämnda nykterhetssällskapen utöfvats, har landstinget för hvar och ett af periodens tre sista år anvisat ett anslag af 1,000 kronor, att dem emellan fördelas. Jämväl andra nykterhetsorganisationer än de nu nämnda hafva arbetat inom länet, om än mera sporadiskt och i mindre omfattning. Så

nykterhetsföreningen Verdandi, med ett medlemsantal år 1905 af ungefär 400, svenska kvinnors nykterhetsförening Hvita bandet, Sveriges studerande ungdoms helnykterhetsförbund, hvilket senare vid periodens slut räknade omkring 450 medlemmar, samt Templarorden, som vid samma tid hade 127 medlemmar. Det välsignelsebringande resultatet af samtliga dessa sällskaps och föreningars verksamhet är omfattande och oemotsägligt; att ännu så mycket återstår att uträtta på nykterhetsarbetets område, gifver vid handen, hvilket djupt rotadt samhällsöndt rusdrycksmissbruket är hos vårt folk.

Hvad befolkningens *lefnadssätt* beträffar är naturligen en femårsperiod en alltför kort tidrymd för att kunna förete någon större förändring. I stort sedt, har utvecklingen, i samband med det fortskridande folkbildningsarbetet och arbetsklassens förbättrade ekonomiska villkor, fortgått i riktningen af en allt större utjämning af skiljaktigheterna de olika samhällsklasserna och de olika landsdelarne emellan. Utvecklingen är icke utan sina skuggsidor; hand i hand med den förbättrade ekonomiska utvecklingen går tyvärr dennas sedvanliga följeslagare, njutningslystnaden, och det karaktärslyte, som synes vara utmärkande för vår nation, oförmågan att spara, gör sig gällande, i det att mycket af den ganska goda förtjänsten förlösas på rusdrycker, förlustelser m. m. Den ökade folkupplysningen har undanarbetat mycken råhet i sätt och seder, men här såväl som annorstädes inom vårt land röja sig nedslående drag af dåliga tendenser hos det uppväxande släktet, en företeelse som är på så många håll samstämmigt iakttagen, att den erhållit sin särskilda allmänt gängse beteckning: ungdomens förvildning. Denna sammanhänger ytterst med den brist på religiositet, som så sorgligt utmärker vårt folk. I nu angifna hänseenden äro förhållandena, såsom naturligt är, bättre på landsbygden än i städerna.

I fråga om konsumtionen af födoämnen kan angående perioden helt visst sägas, att förbrukningen af hvete samt af mjölk, smör och ägg äfvensom af socker väsentligt ökats. Tyvärr kan detta sägas äfven om kaffet. Detta användes inom flera delar af länet till öfverflöd, i många hem tre gånger om dagen och dessemellan, när anledning därtill gifves. I många arbetarehem utgör kaffet en hufvudsaklig del af födan. Att sjuklighet och svaghet blir följden af en sådan öfverdrifven kaffekonsumtion säger sig själf. I allmänhet kunde nog kosthållet hos såväl allmogen som arbetarne behöfva ändras i åtskilliga hänseenden. Grönsaker, som dock äro både hälsosamma och närande, ingå alltför litet i födan; på många håll råder fördom mot färsk mat i följd af den utbredda föreställningen, att saltad föda skulle vara kraftigare; särskildt i allmogehemmen blir på grund häraf matsedeln mångenstädes mycket enformig; med salt fläsk — i de burgnare hemmen äfven salt ox- eller fårkött —, något salt fisk samt sill och potatis såsom de hufvudsakligen förekommande rätterna; många i sig synnerligen goda födoämnen förfaras eller komma icke till sitt rätta gagn genom bristande insikt om deras handhavande och tillagning.

Med den stigande folkupplysningen har alstrats en ökad håg för *läsning*. Denna tillfredsställes i alltmer steg-

rad grad genom tidningarna. Mest spridda äro i regeln tidningarnas prisbilligare veckoupplagor; å många trakter af länet finnes knappast ett hem, där icke någon tidning läses. De gamla sockenbiblioteken däremot hafva alltmer kommit ur bruk, då den litteratur, som de innehållit, småningom blifvit föråldrad och ej motsvarar en nyare tids smak. Den tanke, som en gång gifvit upphof till sockenbiblioteken, är dock riktig och har under perioden tagit sig uttryck i sträfvan den att under nyare former vinna det gagneliga ändamålet. Arbetet att ernå statens medverkan till upprättande af s. k. folkbibliotek tillhör sålunda perioden och resulterar i 1905 års författningar rörande understöd åt folkbibliotek, men tillämpningen här af faller utom perioden. Det medel för folkbildningens höjande, som består i anordnande af särskilda föreläsningar för arbetsklassen, blir nedan närmare omförmäldt.

I fråga om *byggnadssättet* kan konstateras en alltjämt fortgående förändring till det bättre ej blott inom städerna, där vid nybyggnad anspråken å byggnadernas såväl arkitektoniska utstyrelse som ändamålsenliga och bekväma inredning numera ställa sig ganska höga, som på landsbygden, där allmogens bostäder uppföras med större omsorgsfullhet än fordom och under sträfvan att göra dem prydligare, ljusare och rymligare än förr. Vid järnvägsstationer och äfven annorstädes å landsbygden, särskildt i och vid samhällen med talrikare befolkning, uppföras numera många byggnader i s. k. villastil. Alltmera framträder å landsbygden benägenhet att omgifva bostäderna med trädgårdar och trädplanteringar; hvad jordbrukets ekonomibyggnader beträffar märkes alltmera sträfvan att göra ladugårdarne bekvämare och hälsosammare för kreaturen.

Allmänna *hälso tillståndet* har under perioden varit tillfredsställande. Epidemier hafva visserligen uppträdt, men i allmänhet ej af svårare beskaffenhet eller större utbredning. År 1901 förekom dock scharlakansfeber rätt talrikt, så ock difteri. Påföljande år uppträdde difteri inom Dalslands norra provinsialläkardistrikt uti större omfattning, så att extra läkare måste för en kortare tid förordnas till tjänstgöring därstädes; sjukdomen var emellertid ej af svårare art. År 1904 inträffade ett ej ringa antal fall af rödsot. Influensa har varit gängse under hela perioden; sjukdomsfallen af influensa voro lägst år 1903 med 580, talrikast år 1904 med 2,027.

Den ekonomiska ställningen har under perioden, i stort sett, varit god. För arbetarne hafva lefnadsvillkoren alltmer förbättrats, och jordbrukarklassens ställning har varit tillfredsställande. Skörden under perioden har visserligen i allmänhet endast varit medelmåttig; år 1905 då den var bäst, kunde den i Konungens Befallningshafvandes årsväxtberättelse icke betecknas högre än såsom fullt medelmåttig, och år 1904 medförde missväxt å Dal samt inom Väne härad, medan sistnämnda års skörderesultat i öfriga delar af länet blef under medelmåttan. Men oaktadt perioden således icke utmärkt sig för särdeles gynnsamma skördeförhållanden, har dock jordbrukarens ställning i allmänhet icke försämrats; ej ens å Dal, som hårdt träffades af 1904 års missväxt, kan den sägas hafva erfarit någon mera djupgående eller förblifvande skada. Å vissa trakter af landsbygden röjer sig

i stället en fortgående påtaglig förbättring, delvis sammanhängande med och beroende af förbättrade järnvägs-kommunikationer, hvarigenom de på många håll ganska rikliga skogarne fått ökad värde och möjlighet uppstått för jordägaren att utan alltför stora kostnader anskaffa för jordens fruktbargörande erforderliga gödningsämnen. Ett tecken till, att den ekonomiska ställningen undergått förbättring, är den redan under föregående period anmärkta och under den nu ifrågavarande fortgående minskningen i lagsökningsmålen. De hos öfverexekutorerna inom länet inkomna mål angående lagsökning utgjorde under periodens olika år resp. 894, 700, 791, 712 och 574, och antalet exekutorial hos utmätningsmännen har likaledes under perioden varit stadigt i nedgående.

Beträffande särskildt *arbetsklassens* ställning har denna, såsom redan nämnts, under perioden förbättrats. Inom industrien visar sig en stegring i aflönings belopp, och på sådana orter inom länet, där antingen emigrationen varit stor, eller hvarifrån industrien hämtat behöflig arbetskraft, hafva tjänstehjonslöner samt dagspenningen för jordbruksarbetare undergått ökning. Hvad särskildt angår årslönen för tjänare i husbondes kost beräknas den hafva under perioden stigit: inom Södra hushållningssällskapets område för dräng från 200 till 220 kronor och för piga från 100 till 125 kronor samt inom Norra sällskapets område för dräng från 190 till 210 och för piga från 110 till 128 kronor.

I fråga om tryggheten af kroppsarbetarnes ställning för fall af sjukdom eller olyckshändelser utvisar perioden dels en ökad utveckling af sjukkas eväsendet, dels ock genomförandet, år 1901, af den under föregående period förberedda lagstiftningen om ersättning för skada till följd af olycksfall i arbetet, och enligt hvilken lagstiftning arbetsgifvaren inom vissa yrken tillförbundits att vid olycksfall utgifva ersättning till den skadade arbetaren eller i händelse af dödsfall till hans familj. Riksförsäkringsanstalten, hvilken mot viss premie från arbetsgifvaren öfvertager dennes ersättningsplikt, började sin verksamhet med år 1903. Hvad sjukkasorna beträffar hafva dessa, sedan mot slutet af föregående period förhöjning ägt rum af det förvaltningsbidrag, som de kunna erhålla från statsverket, ökat från 33 (19 å landsbygden samt 14 i städerna) år 1901 till 62 (29 på landet och 33 i städerna) år 1905. Deras sammanlagda tillgångar representerade år 1901 ett belopp af inemot 100,000 kronor, och hade detta år 1905 stigit till fullt 230,000 kronor. Deras årsinkomst steg under perioden från något mer än 42,000 kronor år 1901 till mer än 91,000 kronor år 1905, och utgjorde här af statsbidraget 5,581 kronor år 1901 samt 10,834 år 1905. Medlemsantalet ökades från 5,388 år 1901 till 9,835 år 1905.

Frågan om ålderdomsunderstöd åt arbetare har icke under perioden vunnit lösning. För dem, som vid inträdd ålderdom och orkeslöshet stå utan egna tillgångar och ej heller njuta underhåll och vård af andra, är nu såsom förr allmänna fattigvården att anlita. Med stigande förbättring af den allmänna ekonomiska ställningen borde en minskning i den allmänna fattigvården vara att förvänta. En minskning har ock inträdd i fråga om antalet understödsta-

gare. Detta antal, som inom länet utgjorde vid slutet af nästföregående period 11,748, har under perioden varit stadigt i jämnt nedgående till 11,106 år 1905. Då däremot kommunernas utgifter för länets fattigvård under samma tid stigit från tillhoppa omkring 600,000 kronor till omkring 750,000 kronor, torde detta förhållande, som ej kan tillskrivas allenast prisstegring å lifsförnödenheter, utvisa, att det understöd, som lämnas de särskilda understödstagarne, numera tilltages drygare än förr.

Hvad *fackföreningsrörelsen* beträffar funnos inemot periodens slut omkring 40 fackföreningar inom länet med ett medlemsantal af mera än 1,500. Starkast representerade voro järn- och metallarbetareförbundet, textilarbetareförbundet — detta särskildt i Borås — samt grofvarbetarnes, murarnes och typografernas associationer. En del arbetsinställelser hafva förekommit under perioden, dock har antalet af dessa relativt taget icke varit särdeles stort likasom ej heller deras omfattning, med undantag af den strejk, som under februari månad 1905 uppkom vid skofabriken i Vänersborg, och hvilken, omfattande inemot 400 arbetare, icke vann sin fulla afslutning förrän i maj månad nästföljande år.

I samtliga länets städer och i flera af dess öfriga större

samhällen hafva under perioden funnits s. k. *arbetareföreningar*, som genom att i egna eller förhyrda lokaler anordna diskussionsmöten, hålla läsrum med tidningar och bibliotek m. m. söka bereda medlemmarne nytta och nöje. Den föreläsningsverksamhet, som under senare årtionden i alltmer stegradt omfång och med alltjämt ökad statsunderstöd ägt rum i syfte att bereda särskildt arbetsklassen tillfälle att vinna ökade insikter och på samma gång en bildande förströelse, har under perioden vunnit ökad utveckling. Antalet föreläsningsföreningar, hvilka kommit i åtnjutande af statsbidrag, utgjorde under sista året af föregående period 5 (däraf 3 å landsbygden) med statsunderstöd af tillhoppa 2,700 kronor. År 1905 var deras antal 14 (däraf 10 å landsbygden) och statsbidragens sammanlagda belopp 5,625 kr.

Det frivilliga skytteväsendet har under den gångna femårsperioden, kraftigt understödt af statsmakterna genom organisatoriska åtgärder samt betydliga årliga statsbidrag, gått framåt i synnerlig omfattning. Inom länet, som är deladt i tvenne skytteförbund, Älfsborgs och Västgöta-Dals, funnos år 1900 tillsammans 55 särskilda skytteföreningar eller gillen med ett medlemsantal af något öfver 3,600. År 1905 hade föreningarnas antal ökat till 153 med ett antal medlemmar af mer än 8,000.

3. Näringar.

A) Jordbruk och boskapsskötsel med binäringar.

a) *Jordbruket*. Enligt den officiella jordbruksstatistiken för år 1905 utgör länets hela *ägovald* utom vatten 1,167,789 hektar, som i afseende å de särskilda ägoslagen fördelas sålunda:

Träd-, humle- och kålgård	1,425 hektar
Åker och annan odlad jord	218,608 „
Naturlig äng	53,880 „
Skogbärande mark	715,845 „
Annan (eller oredovisad) mark	178,031 „
Summa	1,167,789 hektar

Motsvarande siffror vid periodens början utgjorde enligt statistiken för år 1900 följande:

Träd-, humle- och kålgård	1,313 hektar
Åker och annan odlad jord	213,281 „
Naturlig äng	57,955 „
Skogbärande mark	600,534 „
Annan (eller oredovisad) mark	309,730 „
Summa	1,162,813 hektar

Såsom denna sammanställning visar, har under perioden ändring skett i uppskatningen af länets sammanlagda areal af fast mark. Uppgifterna härutinnan, hvilka grunda sig på arealberäkningar, utförda af Generalstabens topografiska afdelning, utvisa nämligen en minskning vid periodens slut af 15,024 hektar.

Hvad nu beträffar den särskildt redovisade marken, framgår af förestående siffror, att under perioden en tillökning skulle hafva ägt rum af träd-, humle- och kålgårdar

med 112 har samt af åker och annan odlad jord med 5,327 hektar. Den naturliga ängen skulle hafva minskats med 4,075 hektar. Ökningen af den skogbärande marken utgör för samma tid icke mindre än 115,311 hektar. Att den angifna ökningen af den skogbärande marken icke är uttryck för en under perioden verkligt försiggående förändring i markens användning, utan beror därpå att i och med verkställd noggrannare beräkning en betydande areal ansetts böra öfverflyttas från den oredovisade marken och redovisas såsom skogsmark, säger sig själf. En närmare granskning af de siffror, som för periodens särskilda år angifva markens användning inom länets skilda delar, visar ock, att förhållandet är sådant. Men den visar jämväl, att äfven de förändringar, som skulle hafva ägt rum med öfriga ägoslag, förnämligast äro att tillskrifva under perioden verkställda nya undersökningar och alltså icke motsvara den förändring, som i verkligheten må hafva ägt rum. För uppfattningen, om och i hvilken mån en verklig tillökning eller minskning under perioden ägt rum af ena eller andra ägoslaget, blifva fördenskull de anförda siffrorna af ringa eller ingen betydelse.

Sålunda finner man, vid närmare granskning af de uppgifter, som under periodens särskilda år lämnats för Södra hushållningssällskapets område, att uppgifterna för periodens första år, 1901, innehålla i ett slag så godt som all den ändring, som under perioden skulle hafva ägt rum. För sagda år visa nämligen de lämnade uppgifterna med en ökning från näst föregående år: för trädgårdsjorden af 76 hektar, för åker och annan odlad jord af 5,323 hektar, för den naturliga ängen af 1,033 hektar, för skogbärande

mark af 108,462 hektar. Närmare eftersedt, faller all denna ökning enbart på Kinds härad, och den beror, enligt anteckning vid hushållningssällskapet för sagda år meddelade primäruppgifter, därpå, att för Kinds härad nya arealuppgifter dåmera erhållits från Ekonomiska kartverkets ägo-beskrifningar. I öfrigt äro för Södra hushållningssällskapets område alla siffrorna för de särskilda ägoslagen under periodens samtliga år oförändrade år från år, om man från-ser en för år 1905 uppgifven tillökning utaf den skogbärande marken inom Gäsene härad af 100 hektar.

Inom Norra hushållningssällskapetets område hafva under perioden särskilda lokala undersökningar ägt rum för erhållande af förbättrade uppgifter till jordbruksstatistiken. Sådana undersökningar hafva ägt rum: 1901 för Väne härad, Vänersborgs stad och Vedbo härad, 1902 för Ale och Nordals härad, 1903 för Vätle och Valbo härad, 1904 för Flundre och Tössbo härad samt Amåls stad, 1905 för Bjärke och Sundals härad. Också visa siffrorna för de särskilda delarne af Norra sällskapetets område mera rörlighet och ändring från år till annat, än hvad förhållandet är med södra området, men äfven dessa ändringar visa sig, i den mån de äro af någon större omfattning, bero på de förbättrade uppgifter, som genom nya undersökningar vunnits, icke på den i verkligheten försiggångna förändringen. Inom Norra sällskapetets område, där enligt de statistiska uppgifterna, åkerns ökning för hela perioden skulle hafva utgjort allenast 4 hektar, skulle den naturliga ången under perioden hafva minskats med 5,108 hektar, men häraf falla 5,097 hektar enbart på år 1901, samt af sistnämnda be-lopp icke mindre än 4,999 hektar ensamt på Vedbo härad, hvilket härad, såsom ofvan nämnts, år 1901 var föremål för särskild undersökning. Af skogsmarkens tillökning, hvil-ken under perioden skulle inom norra området hafva utgjort sammanlagt 6,749 hektar, falla också icke mindre än 4,945 ensamt på år 1901 och Vedbo härad.

Att jordbruksstatistikens siffror, trots det arbete, som år efter år nedlägges på deras förbättring, ännu äro behäftade med mycken ofullkomlighet och, i den mån man råd-frågar dem för att vinna upplysning om den successivt försiggående förändringen af markens fördelning i olika ägo-slag och om odlingens fortgång, ännu lämna en mycket osä-ker ledning, är en känd, och äfven af förestående anmärk-ningar bekräftad erfarenhet. Att äfven under den nu ifrå-gavarande perioden odlingen gått framåt och jordbruket gjort afsevärda landvinningar inom länet, är emellertid otvif-velaktigt och veterligt, äfven om framstegen icke kunna med siffror åskådliggöras.

Beträffande *åkerjordens användning* för olika kultur-ändamål utvisar jordbruksstatistiken för länet, att år 1905 vårsåden upptog inom Södra hushållningssällskapetets om-råde 46.0 % samt inom Norra sällskapetets område 35.6 % af åkerarealen. Motsvarande siffror år 1900 voro 46.7 % och 37.1 %; hvadan under perioden någon minskning skulle hafva ägt rum; ett förhållande som öfverensstämmer med hvad som försiggått inom riket i dess helhet. Vårsåden upptager, som bekant, inom hela södra och större delen af mellersta Sverige större del af åkerjorden än något annat växtslag, men särskildt starkt företrädd är den inom Älfs-

borgs läns södra område; hvars ofvan för år 1905 angifna siffra är större än för hvarje annat län i riket utom Krono-bergs. Höstsådens tillbakaträdande är sedan längre tid tillbaka konstateradt för riket i dess helhet, och jämväl inom Älfsborgs läns södra område skulle någon minskning under perioden ägt rum; enär höstsådens anpart af åker-jorden, hvilken år 1900 angafs för sagda område till 9.8 %, år 1905 upptages till 9.7 %. Inom norra området skulle däremot en ökning hafva ägt rum: från 11.9 % år 1900 till 12.2 % år 1905. Trädans procentiska andel följer ju i all-mänhet höstsådens, och i enlighet härmed utvisa siffrorna: för södra området en minskning af trädan från 8.9 % till 8.4 % samt för norra området en ökning från 11.9 % till 12.1 %. Jämför man beträffande höstsåden Älfsborgs län med riket i öfrigt, finner man, att höstsåden härstädes in-tager en relativt mindre anpart än inom andra delar af riket, enär — om man från-ser de norrländska länen och Koppar-bergs län — allenast Göteborgs och Bohus län visar så låg procentsiffra för höstsåden som Älfsborgs län. Den andel af åkerjorden, som upptages af gräs och foderväxter; är inom länet ganska betydande, särskildt inom norra områ-det; hvars procentsiffra — 37.2 år 1905 — öfverträffas; från-sedt naturligen de norrländska länen och Kopparbergs län; allenast af Värmlands, Örebro och Västmanlands län. För södra området var år 1905 procenttalet 28.4. Jämfördt med år 1900, visar sig en tillökning under perioden af den till gräs-börd och foderväxter använda åkerarealen. Sistnämnda års siffror voro nämligen för norra området 36.0 % och för det södra 26.2 %. Utvecklingen härutinnan är öfverensstäm-mande med hvad som i samband med boskapsskötselns stor-artade framsteg och ängsmarkens anmärkningsvärda minsk-ning äger rum inom riket i dess helhet. Hvad beträffar po-tatis; andra rotfrukter, spånadsväxter samt andra i mindre omfattning odlade växter; tagna såsom en helhet; företer perioden en minskning: inom södra området från 8.4 % till 7.5 % samt inom det norra från 3.1 % till 2.9 %.

I fråga om åkerjordens användning för särskilda od-lingsföremål lämna hushållningssällskapets berättelser, hvar ur förestående siffror äro hämtade; endast uppgifter — på sätt förestående redogörelse visar — för särskilda huf-vudgrupper af växter; omfattande olika däruti ingående växtslag. Däremot finnas, hvad angår utsädesmängden och dennas fördelning för de särskilda sådesslagen samt för balj-och spånadsväxter särskilda siffror, utvisande den anpart, hvarmed hvarje särskildt växtslag under olika år ingår i utsädesmängden. En granskning af dessa utsädes-siffror för länet gifver vid handen följande. Hvete och korn utgöra en relativt obetydlig del af utsädet. Procenttalet för år 1905 är för det förra inom södra området 1.17 % samt inom norra området 0.85 % och för det senare inom södra området 1.68 % och inom norra 0.04 %. Jämfördt med uppgifterna för år 1900, skulle under perioden hvetet hafva något minskats i södra delen, men något ökats inom norra, medan däremot beträffande kornet förhållandet skulle hafva varit motsatt. Skillnaderna äro dock obetydliga. Rågen företer under pe-rioden någon ökning: från 13.25 % till 13.42 % inom södra samt från 14.97 % till 15.54 % inom norra området. Haf-ren är ortens hufvudsäde, och detta i vida öfvervägande

grad. Den utgör mer än fyra femtedelar af utsädet: inom södra området 82.60 % år 1905, inom det norra 82.34 %, utvisande dessa siffror för södra området någon ökning under perioden (från 81.93 %) samt för norra någon minskning (från 82.88 %). I fråga om hafren visar jordbruksstatistiken, att Ålfsborgs län har af alla Sveriges län största utsädesprocenten samt att dess anpart i hela rikets utsäde af hafre är 11.2 %. Blandsädens anpart i utsädet inom länet är obetydlig: vid periodens slut 0.98 % inom södra och 0.22 % inom norra området. Enahanda är förhållandet med baljväxter, med resp. 0.08 % och 0.97 %. Spånadsväxter, lin och hampa, odlas obetydligt, 1905 års siffror äro för södra området 0.07 % och för norra området 0.04 %.

Hvad årsväxt och *skörderesultat* under perioden beträffar är att erinra om följande.

År 1901 företedde i fråga om väderleksförhållanden högst ovanliga avvikelser från det normala genom den period af torka och hög temperatur, som med juli månad inträdde och sedan utan afbrott fortfor nästan till årets slut. Efter en under årets tre första månader rådande jämn vintertemperatur med rikligt snö och slädföre och en för utvecklingen gynnsam vår och försommar kom juli månad med en sällsynt hög temperatur, ja så hög att en varmare eller lika varm juli knappast förekommit i någon del af vårt land under närmast förflutna 43 år. Ett gradtal af + 30° och däröfver hörde ej till ovanligheterna. Äfven under större delen af följande månad fortfor den intensiva värmen. Varmare än vanligt var ock september, likaså oktober, hvars värmegrad likaledes icke haft motsvarighet under de förutgående 43 åren. Med värmen var förenad en ihållande torka. Denna var mest intensiv under juli, men jämväl de följande månaderna ända till december hade en abnormt ringa nederbörd. Det var först under årets sista månad, som normal nederbördsmängd erhöles, men denna var naturligen långt ifrån tillräcklig att fylla den genom föregående abnorma väderlek uppkomna bristen.

Höstsädesfälten företedde vid vårens inträde i allmänhet ett ganska lofvande utseende. Höstsäden hämmades därefter till en början i sin utveckling genom rådande något kall och torr väderlek, men detta upphjälptes sedermera af under juni månad inträffande nederbörd, så att medelmåttig skörd af god beskaffenhet erhöles. Vårbruket, som på en del ställen kunde taga sin början redan i slutet af april, försiggick mycket lätt, utan vidare afbrott, och var afslutadt före maj månads utgång. Den först sådda säden kom i allmänhet väl upp, den senare sådda på grund af torkan ojämnt. Det var först efter regnet i juni den sistnämnda kom i full växtlighet. Vårsädens utveckling hämmades naturligen betydligt af därpå följande torka, hvadan skörden af vårsäd blott blef medelmåttig, dock af mycket god beskaffenhet. Skörden af skidfrukter, såsom ärter, bönor och vicker, hvilka odlas föga, blef under medelmåttan, men af god beskaffenhet. Af rotfrukter lämnade potatisen medelmåttig skörd af god beskaffenhet. Höskörden blef medelmåttig och af utmärkt beskaffenhet, halmafkastningen god och inbärgad under synnerligen gynnsamma förhållanden. Såsom allmänt omdöme om årets skörd inom länet ansåg sig Konungens Befallningshafvande kunna uttala, att den utfallit *medelmåttig*.

tig. Skörderesultatet för länet blef enahanda som för riket i dess helhet, hvars skörd år 1901 betecknades såsom medelmåttig.

I likhet med år 1901 är äfven 1902 att hänföra till dem, som under några af de för växtlighetens utveckling mera betydelsefulla skedena haft att uppvisa abnorma väderleksförhållanden. Men avvikelserna var under 1902 af annan art än föregående år. Sistberörda år var det intensiv värme och torka, under år 1902 dessas motsatser, som åstadkommo, att resultaten af odlarens möda ej blefvo tillfredsställande. Temperaturen under vårmånaderna var ovanligt låg, och sommarmånaderna juni, juli och augusti hade samtliga en temperatur, betydligt understigande den för dessa månader normala. Redan under augusti gjorde sig nattfroster då och då kännbara. Äfven september var ej obetydligt kallare än vanligt. Kölden fortfor jämväl under oktober med högst få och korta afbrott, och årets sista månader hade äfven båda en medeltemperatur lägre än den normala. I fråga om nederbörd utmärkte sig april för en högst obetydlig nederbördsmängd; under maj var nederbörden större, men under juni lägre än vanligt. Härefter vidtog en snart sagdt under två hela månader fortfarande regnperiod. September och första tredjedelen af oktober voro jämförelsevis torra, hvarefter åter en, om än kortare, regnperiod inträdde.

Höstsäden, som vid den föregående vinterns inträde hade hunnit att väl rota sig och på en del ställen till och med nått en alltför kraftig utveckling, så att den måst afbetas eller afmejas, lämnade kvantitativt taget medelmåttig skörd, men genom den ihållande regniga väderleken under bärningstiden skadades den, så att den blef af mindre god beskaffenhet. Vårsäden utvecklade sig och mognade sent, lämnade medelmåttig skörd och blef, där den kunde inbärgas inom förra delen af oktober, af god beskaffenhet, men, där den inbärgades senare, skadad af väta och frost. Skidfrukter gäfvos skörd under medelmåttan af mindre god beskaffenhet. Potatisen lämnade medelmåttig skörd af mindre god beskaffenhet. Den ihållande torra väderleken under år 1901 föranledde, att det då utsädda gräsfröet till stor del icke grodde, hvilket hade till följd, att 1902 års första årsvalar lämnade mycket ringa skörd, hvaremot äldre vallar och naturlig ängsmark lämnade bättre; i sin helhet utföll höskörden under medelmåttan och blef, då den därjämte inbärgades under ogynnsam väderlek, af mindre god beskaffenhet. Halmafkastningen var riklig, men delvis skadad af nederbörden under bärningen. Allmänna omdömet om årets skörd blef, att den varit *medelmåttig* och af mindre god beskaffenhet. För riket i dess helhet ansågs 1902 års skörd jämväl hafva utfallit medelmåttig.

År 1903 hade en ovanligt mild senvinter, men kall vår intill medlet af maj, hvarefter temperaturförhållandena under återstående delen af året väl för en eller annan månad företedde avvikelser från hvad som plägar vara det vanliga, dock icke i någon mera afsevärd grad. Årets fyra första månader hade en mycket riklig nederbörd, maj var däremot torr, medan åter juni och juli månader i detta afseende företedde normala förhållanden. Med augusti månad inträdde en period af ovanligt stark nederbörd till och med oktober månads slut, dock företedde september delvis

uppehållsväder, men särskildt oktober var osedvanligt regnig.

Höstsådden under år 1902 hade blifvit ej obetydligt försenad på grund af nederbörd, och det använda utsädet var ej af bästa beskaffenhet. Väderleken under den milda sen-vintern, med ofta återkommande växling af frost och tö, var ej heller gynnsam, dock repade sig höstsåden sedermera betydligt, så att den lämnade medelmåttig skörd, men denna skadades af regnig väderlek under bärgningstiden och blef af mindre god beskaffenhet. Till följd af den ymniga nederbörden under eftersommaren blef vårsåden, hvars sådd blifvit mer än vanligt fördröjd och som därefter till en början utvecklade sig ganska sakta, sent mogen, och under bärgningstiden skadades den af väta, så att den lämnade skörd under medelmåttan af mindre god beskaffenhet. Skidfrukterna gifvo likaledes skörd under medelmåttan af mindre god beskaffenhet, potatisen däremot riklig skörd af god beskaffenhet. Höskörden inbärgades under synnerligen gynnsam väderlek, blef riklig och var af mycket god beskaffenhet. Halmafkastningen var god, men delvis skadad af nederbörd under bärgningen. I sin helhet betecknades årets skörd inom länet såsom *medelmåttig* och af mindre god beskaffenhet. Resultatet var sämre än inom riket i dess helhet, hvars skörd år 1903 ansågs hafva utfallit öfver medelmåttan.

Af periodens år var 1904 i skördehänseende det sämsta. Efter en kall och regnig vår kom med juni månad en period af långvarig intensiv torka, sträckande sig en vecka in i augusti. Höstsådesfälten hade i allmänhet ej tagit skada under vintern, men led, särskildt inom norra området, mycket af väderleksförhållandena under våren och sommaren. På Dalsland och inom Väne härad uppstod missväxt å höstsåden, inom länet i öfrigt lämnade den dock nära medelmåttig skörd. Vårsåden, som inom öfriga delar af länet likaledes gaf nära medelmåttig skörd, lämnade å Dalsland samt i Väne och Flundre härad ett resultat, som måste betecknas såsom missväxt. Vårbruket hade inom dessa delar af länet varit i hög grad försenadt. Visserligen kunde det här och hvar taga sin början i slutet af april, men det afbröts snart af ymnig nederbörd under förra hälften af maj. Förutom detta afbrött medförde sagda nederbörd jämväl den olägenheten, att jorden, som förut varit jämförelsevis lätt att reda, efter densamma blef i hög grad svårbrukad. Som man efter regnets upphörande på grund af den långt framskridna tiden var alltför ifrig att få utsädet i jorden, afväntades nog mångenstädes ej därför lämplig tidpunkt, utan påskyndades arbetet så mycket som möjligt, oafsedt om jorden var tjänlig eller ej. I allmänhet utföll groningen illa, hvadan vårsåden i lyckligaste fall kom ojämnt upp, hvaremot å andra håll, där vårsådesfälten utgjordes af styfvare jord, den späda brodden ej hade kraft genomtränga den hårda skorpa, som bildats därpå. Kom så torkperioden, och därmed var vårsådens öde besegladt. Af skidfrukter blef afkastningen inom länet i allmänhet nästan medelmåttig, af potatis medelmåttig, utom på Dalsland, där missväxt ägde rum. Höskörden närmade sig på Dalsland missväxt och utföll i öfrigt inom länet under medelmåttan. I afseende å halmafkastningen förelåg missväxt inom Dalsland och i Väne härad, inom öfriga delar af länet blef den un-

der medelmåttan. Grödan inbärgades under gynnsam väderlek och var af god beskaffenhet. Såsom allmänt omdöme uttalade Länsstyrelsen, att *missväxt* inträffat på Dalsland och i Väne härad, och att skörden utfallit *under medelmåttan* i länets öfriga delar. Skörderesultatet för riket i dess helhet var år 1904 nära medelmåttan.

Det svåra året 1904 efterföljdes af ett bättre. I stort sedt, voro 1905 års väderleksförhållanden ganska gynnsamma hvad beträffar såväl temperatur som nederbörd, utan större eller mera anmärkningsvärda avvikelser från hvad därutinnan kan anses såsom det normala. Höstsåden lämnade i allmänhet en mycket god skörd, vårsåden en fullt medelmåttig afkastning. Skidfrukterna lämnade god skörd, potatisen, ehuru å ett och annat ställe angripen af röta, en fullt medelmåttig. Höskörden å första årets vallar blef i allmänhet dålig, men å öfriga vallar och å naturlig äng medelmåttig. Halmafkastningen var af höstsåden riklig och af vårsåden medelmåttig. Grödan inbärgades i allmänhet under gynnsam väderlek och var af god beskaffenhet. Skörden öfver hufvud ansågs böra betecknas såsom *fullt medelmåttig* och var jämgod med skörden inom riket i dess helhet under ifrågavarande år.

Uppskattad i korntal af utsädet har under de år, som perioden omfattar, skörden utfallit på följande sätt:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.
Hösthvete	7.52	8.12	7.38	5.68	7.80
Vårhvete	6.27	5.08	6.01	5.33	5.97
Höstråg	7.42	7.91	6.69	5.66	8.09
Vårråg	5.64	3.90	6.00	5.45	5.70
Korn	6.13	5.44	6.25	5.22	5.99
Hafre	5.78	6.15	5.72	3.93	5.81
Blandsäd	6.81	6.90	7.52	6.29	6.65
Ärter	7.08	1.93	5.92	4.95	6.53
Bönor	8.00	6.50	8.91	7.25	6.50
Vicker	6.26	5.35	6.26	3.56	6.21
Potatis	6.27	6.86	8.14	7.27	8.47

Det är af intresse att jämföra de särskilda årens korntal med hvad som kan anses utgöra korntalet för en medelskörd inom länet. Sistberörda medelkorntal erhålles lämpligen genom medeltalet för en period af tjugu år af de särskilda växtslagens korntal. En dylik beräkning för tjuguarperioden 1881—1900 gifver till resultatet, såsom uttryck för en medelskörd inom länet, följande korntal:

Hösthvete	7.68	Blandsäd	6.37
Vårhvete	6.13	Ärter	5.98
Höstråg	7.31	Bönor	7.36
Vårråg	6.03	Vicker	6.05
Korn	5.66	Potatis	7.00
Hafre	5.71		

Jämförelsen bekräftar hvad den förutgående allmänna redogörelsen gifvit vid handen, nämligen att 1904 var ett ovanligt svagt år. Förhållandena visade sig särskildt å Dalsland och inom Väne härad sådana, att ett inskridande från det allmännas sida för svårigheternas lindrande syntes

påkalladt. Länets norra hushållningssällskap åtog sig att anskaffa de för sagda delar af sällskapets område erforderliga mängder kraftfodermedel, för hvilka betalningen, där den ej kontant erlades, kunde få anstå till december månad 1905 mot säkerhet af borgen. För transport af sagda kraftfodermedel till resp. rekvirenter tillsköt sällskapet halfva fraktkostnaden och anslog dessutom ett belopp af 3,000 kr., afsedt att med 500 kronor till hvarje härad å Dalsland samt till Väne härad utgå såsom bidrag till bestridande af fraktkostnaderna för till sagda härad rekvirerad stråfoder. På framställning af sällskapets förvaltningsutskott anvisade Kungl. Maj:t, ur den s. k. undsättningsfonden, ett belopp af 16,000 kronor att såsom undsättning utan återbetalningsskyldighet genom fraktlindring eller på annat sätt tillgodokomma sådana på grund af årets missväxt behöfvande jordbrukare inom området, hvilka icke vore i stånd att af egna tillgångar återgålda dem tilldeladt understöd. Dessa understödsmedel fördelades mellan de sex häraderna i förhållandena till folkmängden, och deras användning för sitt ändamål öfverläts mot redovisningsskyldighet åt särskilda för de olika häraderna af hushållningssällskapets förvaltningsutskott utsedda kommittéer. Att nämna är äfven den fraktlindring, som å några enskilda järnvägar och i viss mån äfven å statens banor medgafs vid transport af fodermedel till de af foderbrist drabbade landsdelarne.

I fråga om skadegörelse å grödan genom naturhändelser eller därmed jämförligt har perioden icke att förete något särskildt anmärkningsvärdt. För sådana hagelskador, som under närmast föregående period drabbade Dalsland, har den nu ifrågavarande perioden varit fri. Sagda skador för- anledde år 1900 bildandet af den på ömsesidighet grundade Älfsborgs m. fl. läns hagelskadeförsäkringsförening. Denna förening, som under perioden varit i verksamhet, har under de första organisationsåren åtnjutit anslag af länets båda hushållningssällskap. Af skadliga insekter omförmälas under vissa år och för skilda områden mer eller mindre omfattande härjningar. Sålunda klagades år 1902, att inom Bjärke härad uppträdde, just då växtligheten skulle taga fart, en förut därstädes icke observerad insekt (grön bladlus), hvilken på timotejvallarna i mycket hög grad tillbakasatte utvecklingen och delvis förstörde all växtlighet. År 1905 omnämnes, att inom norra området de för andra rotfrukter än potatis afsedda fälten gång efter annan härjades af insekter, såsom kålmal, bladlöss, skinnarebaggar o. d., i följd hvaraf på flera ställen omsådd måste företagas vid ganska långt framskriden tid.

Bland de landvinningar, dem jordbruket gör, är att särskildt uppmärksamma den tillökning af mark, som uppkommer genom *vattenaftappningsföretag*. Intresset för torrlägningsföretag har under perioden visat sig vara stort i tillväxt. Mycket finnes ock inom länet att på detta område utföra, så mycket till och med, att det med skäl kan väcka förvåning, då man betänker, att länet innefattar urgammal odlad bygd. Också hafva de fonder, som af Riksdagen anvisats för befrämjande af sjösänkings- och andra vattenaftappningsföretag, för länets räkning under perioden anlåtats till afsevärdt omfång.

Af de medel, som äro af Riksdagen anvisade till *under-*

stödjande medelst lån af *sanka traktens odling*, hafva under perioden lånebidrag anvisats dels till tvenne företag, som redan under näst föregående period fingo statslån sig beviljade och som nu erhållit ytterligare belopp utöfver hvad som förut varit dem tillerkänt, dels till åtskilliga nya företag. Af de båda förstnämnda afsåg det ena reglering af ån Nossan samt i sammanhang därmed afdikning och delvis odling af mark inom Brättensby, Eggvena, Fölene och Remmene socknar, det andra reglering af sjön Björvattnet för odling af en del marker inom Färgelanda och Ödeborgs socknar — båda företagen närmare omnämnda i senaste femårsberättelse. De nya företag, som under perioden erhållit lånebidrag ur fonden, äro följande:

Afdiknings- och odlingsföretag.	Beräknad vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad kostnad för afdikning. Kronor.	Beräknad kostnad för odling. Kronor.	Statslån. Kronor.
Vattenafledning och odling af mark inom hemmanen Norra och Södra Steneryr, Bön, Röse, Töftesäter, Låkon och Plogstarud i Råggårds och Järbo socknar inom Valbo härad	35.41	6,974.60	3,028.00	4,900
Vattenafledning inom Tarsleds stom, Tåbol, Remmene, Larstorp och Klockareholet i Tarsleds och Remmene socknar och Kullings härad	33.22	2,200.00	1,253.13	1,700
Vattenafledning och odling inom hemmanen Frölunda, Berget, Boarp Skattegården, Totebo och Rånnaväg i Gällstads socken och Kinds härad	7.75	2,200.00	433.90	950
Vattenafledning och odling af mark inom säteriet Säfvaredsholm (eller Sifredsholm) i Sjötofta socken och Kinds härad	5.67	450.00	—	450
Vattenafledning och odling af mark inom hemmanen Boarp, Månsagård, Gudmundsgård och Odegård i Gällstads socken och Kinds härad	2.56	1,000.00	115.12	500
Vattenafledning och odling inom hemmanen Bohult och Amundehult i Hudene socken och Gäsene härad	5.38	1,000.00	266.00	1,000
Vattenafledning inom hemmanet Löfsjö och kronobostället Kläckened i Hofs socken och Gäsene härad	4.43	1,000.00	771.25	750
Reglering af sjöarne Vassalen, Tollebo-sjön, Hustjärn, Furutjärn och Betvattnet för torrläggning af omkringliggande vattensjuka marker i Torps socken och Valbo härad af Älfsborgs län samt Herrestads socken och Lane härad af Göteborgs och Bohus län	155.71	18,900.00	4,625.50	18,500
Vattenafledning inom hemmanen Lilla Perstorp, Fagerås och Klef i Sjötofta socken och Kinds härad	14.44	2,031.00	657.00	900
Vattenafledning inom Källekärr, Fagerhult, Bäckabo, Fagerberg och Bygården i Kinnarumma socken och Marks härad	12.83	3,500.00	472.20	3,000
Vattenafledning inom byarna Åsen och Näs i Dals-Eds socken och Vedbo härad	26.95	5,530.00	1,599.85	3,300
Reglering af vattenståndet i Ätraån från Årreds Nordkvarn genom sjöarne Lönnern och Vinsarpsjön till Åfärds kvarn för torrläggning och odling af vattensjuka marker i Fiffereds, Kölingareds, Knätte, Böne och Dalums socknar samt Redvägs härad	343.78	65,436.84	18,057.50	60,600
Torrläggning och odling af Hössna och Knätte mader uti Hössna och Knätte socknar samt Redvägs härad	186.92	25,119.97	1,575.00	25,100

Afdiknings- och odlingsföretag.	Beräknad vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad kostnad för afdikning. Kronor.	Beräknad kostnad för odling. Kronor.	Statslän. Kronor.
Reglering af Sämån för torrläggning och odling af vattenskadade marker, tillhörande hemman i Finnekumla, Månstads, Södra Åsarps och Tranemo socknar af Kinds härad	417.12	120,786.00	32,190.00	109,900
Vattenafledning, dikning och odling inom Bergstena och Kolbäcks byar i Bergstena socken och Kullings härad	87.29	5,860.00	693.30	5,800
Summa	1,339.46	261,988.41	65,737.75	237,350

Det låneanslag, som sålunda beviljats, visar sig vara mer än dubbelt så stort som det belopp, hvilket för enahanda ändamål anvisades åt företaget inom länet under närmast föregående period, då lånebeloppet uppgick till 115,750 kr.

Af den s. k. *frostminskningsfonden*, som af Riksdagen anvisats för understödande medelst anslag utan återbetalningsskyldighet af sådana myrutdikningar och vattenafledningar, hvilkas ändamål är att minska frostländigheten för närliggande bygd, hafva under perioden *anslag* tilldelats följande företag:

Afdikningsföretag.	Beräknad vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad kostnad. Kronor.	Statsanslag. Kronor.
Afdikning af frostspridande marker inom hemmanen Norra och Södra Steneryr, Bön, Röse, Töftesäter, Låköu och Plogstarud i Råggårds och Järbo socknar inom Valbo härad	166.52	8,225.40	4,100
Afdikning af Købergs fideikommisssegendom tillhörande Skäre mosse i Väne-Åsaka och Lagmansereds socknar, Sahlgrens ängsmosse i Lagmansereds socken och Lifvereds mossar i Hålanda socken, af Väne, Bjärke och Ale härad	322.92	20,780.00	9,800
Afdikning af frostförande marker inom säteriet Säfvaredsholm (eller Sifredsholm) i Sjötofta socken och Kinds härad	11.67	1,200.00	600
Vattenafledning för frostländigheten minskande inom Mölneby gods i Östra Frölunda socken och Kinds härad	153.49	17,800.00	8,900
Vattenafledning för frostländigheten minskande inom egendomen Ellebäckstorp i Östra Frölunda socken och Kinds härad	29.28	5,162.94	2,500
Vattenafledning för frostländigheten minskande inom hemmanet Lilla Fagrared i Hössna socken och Redvägs härad	20.32	2,310.00	1,000
Afdikning af frostförande marker inom hemmanen Boarp, Månsagård, Gudmundsgård och Odegård i Gällstads socken och Kinds härad	17.64	1,470.00	700
Afdikning af frostförande marker inom hemmanet Bohult och kronoparken Edsmären i Hudene socken och Gäsene härad	11.85	1,640.00	800
Vattenafledning för frostländigheten minskande inom hemmanet Anfostorp i Östra Frölunda socken och Kinds härad	32.07	4,250.00	2,000
Reglering af Sämån för minskande af frostländigheten å marker, tillhörande hemman i Finnekumla, Månstads, Södra Åsarps och Tranemo socknar af Kinds härad	418.17	50,526.50	25,200
Summa	1,183.93	113,364.84	55,600

Bland de företag, hvilka sålunda erhållit understöd medelst lån eller anslag utan återbetalningsskyldighet, torde de betydelsefullaste vara regleringen af vattenståndet uti Ätraån, torrläggningen af Hössna och Knätte mader samt regleringen af Sämån för såväl odling som frostländighetens minskande.

Frågan om reglering af Ätraån genom sjöarne Lönnern och Vinsarpsjön har varit å bane alltsedan slutet af 1860-talet, och försök hafva vid flera tillfällen gjorts att bringa företaget till stånd. Detta hade emellertid strandat på processer från nedanför varande vattenverksägare samt på bristande enighet intressenterna emellan, till dess man efter 1901 års torcka och vattenbrist allmänt kom till insikt om nödvändigheten att få afloppet från den stora sjön Lönnern regleradt. De marker, som genom detta företag vinnas för odling, äro af utmärkt god beskaffenhet; botten utgöres visserligen, liksom öfverallt å trakten, af sand, men ofvan denna hvilar en den yppersta dyjord. Torrläggningen af Hössna och Knätte mader berör likaledes Ätraån i dennas öfversta lopp och gäller ett företag, som redan en gång tidigare utförts, men på ett bristfälligt sätt. För mera än fyrtio år sedan utfördes å ifrågavarande mader ett betydande torrläggningsföretag, men såsom ofta på den tiden togos afloppskanalens dimensioner för klona och utan tillräcklig beräkning af dymarkens sättning, hvarförutom sedermera kanalen icke fått något underhåll. Mest omfattande och viktigast är utan tvifvel regleringen af Sämån för torrläggning af vattensjuka marker till Limmareds glasbruk samt en mängd hemman inom Finnekumla, Månstads, Södra Åsarps och Tranemo socknar. Företaget, afseende såväl vinnande af odlingsmark som frostländighetens minskning, har redan tidigare och länge varit påtänkt. Den odlingsmark, som vinnas genom ifrågavarande företag, är af utmärkt beskaffenhet.

Af de vattenafledningsföretag, som erhållit lån eller statsanslag under perioden, har ett och annat hunnit att före dennas utgång fullbordas, men för flertalet faller arbetets fullbordan först efter periodens utgång. Däremot hafva flera torrläggningsföretag, som erhållit statsunderstöd före periodens början, under denna slutförts och blifvit efter afsyning godkända.

Till befrämjande af utdikningsföretagen medverkar i hög grad den sakkunniga hjälp, som lämnas af *statens landbruksingenjör*. Älfsborgs län bildar tillsammans med Göteborgs och Bohus län distrikt för en landbruksingenjör, numera bosatt i Vänersborg. Om än denne i främsta rummet varit tagen i anspråk för uppgörande af planer till och öfvervakande af de betydande vattenaftappningsföretagen inom länet, har dock hans tjänsteverksamhet anlitats äfven i andra riktningar. Så har t. ex. hans biträde påkallats äfven för upprättande af indelningsförslag till omloppsbruk samt för uppgörande af planer till täckdikning.

Att insikten om värdet af Sveriges mossar samt intresset för deras uppodling alltjämt ökats och utbredt sig därtill har i hög grad bidragit den verksamhet, som utöfvats af *Svenska mosskulturforeningen*. För befrämjande af dennas verksamhet hafva under perioden anslag varit anvisade såväl af länets landsting, årligen 200 kronor, som af dess

båda hushållningssällskap, af hvilka det norra lämnat 750 kronor samt det södra 250 kronor om året. Särskildt bör nämnas, att genom föreningens försorg under perioden verkstälts, utom en del fältförsök inom länet, botanisk och torfgeologisk undersökning af mer än 270 mossar därstädes, hvarjämte mossodlare inom området erhållit biträde af föreningens kulturingenjör, mindre jordbrukare utan någon kostnad för rekvirenten. Föreningen har härjämte anordnat kostnadsfria populära föredrag å skilda ställen i länet angående mossarnes skötsel och industriella användning, hvarjämte mossägare haft tillfälle att vid föreningens kemiska laboratorium få efter ytterst låg taxa utförda analyser af mossjord, bräntorf och torfströ.

Förutom af statens landtbruksingenjör lämnas åt jordbrukaren sakkunnigt biträde jämväl af den *jordbrukskonsulent*, som under perioden varit af Norra hushållningssällskapet för dess område anställd, och hvars arbete i många riktningar tagits i anspråk. Sålunda har han å skilda delar af området hållit föredrag angående till landthushållningen hörande ämnen, anordnat och skött lokala försök med gödsling o. d. såväl för enskild som för centralanstaltens räkning, tjänstgjort såsom ledare vid af sällskapet anordnade studieresor för mindre jordbrukare, biträdt vid premiering af mindre jordbruk och vid nötboskapspremieringarna, öfvat tillsyn öfver samt biträdt vid genom sällskapets försorg anordnade brunnsborrningar m. m. I ständigt ökad utsträckning har hans tid tagits i anspråk af till honom ingående skriftliga förfrågningar i ämnen rörande jordbruket eller landthushållningen i allmänhet, därvid svaren i åtskilliga fall varit af den omfattning, att t. ex. fullständiga utfodringsplaner lämnats. Särskildt bör framhållas den gren af konsulentens verksamhet, som rör anläggandet och ledandet af gödslingförsök, såsom varande bästa sättet att uttröna, hvilka gödselmedel och huru stora mängder däraf med ekonomisk fördel böra användas. Försöksverksamheten i berörda afseende har särskildt främjats därigenom, att en enskild person under ett af periodens år gratis lämnat gödselmedel till försöks anställande med öfvergödning af vallar.

Jämte de större afdikningsföretagen, som afsett vattnets afledande från mossar och dylika sankmarker, har under perioden arbetet fortgått för vattnets afledande från den förutvarande åkerjorden medelst öppen afdikning eller täckdikning. Men mycket är härutinnan ogjordt; och intresset för saken är hos jordbrukaren ej så stort, som önskvärdt vore. Såsom i föregående berättelser anmärkts, hade Norra hushållningssällskapet år 1880 afsatt ett belopp af 30,000 kronor till en fond, hvarur jordbrukare, som ville dränera sin åkerjord, ägde att mot tre procents ränta och tioårig amortering erhålla lån, motsvarande två tredjedelar af kostnaden. Denna *grunddikningsfond*, ur hvilken endast jordbrukare, som äga eller arrendera en åkerareal af högst 37 hektar, äga rätt bekomma lån, har emellertid under perioden, efter att dessförrinnan hafva anlåtats allenast i ytterst ringa omfattning, icke alls kommit till användning.

Hvad jordens *brukningssätt* beträffar är naturligen en femårsperiod en alltför ringa tidrymd, för att några större

eller mera märkbara förändringar därunder skulle kunnat komma till stånd. Men med lätthet kan dock konstateras ett stadigt framåtskridande, genom ett alltmer rationellt växelbruk och en ökad omsorg om jordens skötsel, så att användningen af naturliga och artificiella gödningsämnen, bättre utsäden, tidsenliga redskap o. d. betydligt tilltagit.

Det värde, *gödseln* har för jordbrukets rätta bedrivande, är numera till fullo insedt. I samband med boskapskötselns framsteg har tillgången på naturliga gödningsmedel blifvit större, och sträfvanden hafva gjort sig gällande att på ett bättre sätt taga vara på dem än tillförne. I sistnämnda afseende finnes visserligen ännu mycket öfrigt att önska. För att härutinnan söka åstadkomma förbättring har under perioden Norra hushållningssällskapet från och med år 1904 beviljat mindre räntefria lån till småbrukare för att sätta dessa i tillfälle att under ledning af den utaf sällskapet anställde jordbrukskonsulenten anordna åt sig fullt tidsenliga gödselstäder med urinbrunnar. Lånen, som utgått med ett belopp af 150 kronor för hvarje, hafva varit eftersökta. Visserligen hafva de blott kommit ett relativt fåtal småbrukare omedelbart till godo, men man påräknar, att om blott här och där tidsenliga gödselstäder blifva anordnade, dessa skola tjäna till föredöme och vinna efterföljd. Användningen af djord, torfströ och torfmull vid gödningsämnenas beredning har blifvit allmännare, och konstgjorda gödningsämnen användas i stor omfattning äfven vid de medelstora och mindre jordbruket. Bristande kännedom om dessa gödningsmedels rätta användning har, såsom väl bekant, ofta tillskyndat jordbrukaren afsevärda förluster. Hushållningssällskapen hafva fördenskull haft uppmärksamheten riktad på att härvid lämna anvisningar och biträde. Sålunda är det särskildt och uttryckligen ålagdt nyssnämnde jordbrukskonsulent att lämna råd och upplysningar beträffande val och inköp af gödselmedel. I samma syfte tjäna ock de s. k. lokala fältförsök, som under perioden varit anordnade. Norra hushållningssällskapet har under perioden till och med år 1904 lämnat anslag till hushållningssällskapens centralanstalt för lokala fältförsök, och under jordbrukskonsulentens ledning hafva, såsom redan ofvan blifvit anmärkt, under perioden utförts dels sådana gödslingförsök, som af denna anstalt anordnats, dels ock andra dylika, bekostade af enskilde. Vid anslags beviljande till den kemiska kontrollanstalten i Borås hafva hushållningssällskapen stadgat skyldighet för anstalten att, bl. a., lämna kostnadsfria analyser af gödningsämnen åt mindre jordbrukare och s. k. konsumtionsföreningar.

Sistberörda anstalt, den *kemiska kontrollanstalten* i Borås, har utvecklat en för länets jordbrukare ganska betydelsefull verksamhet. Utom med kostnadsfria analyser af gödselmedel tillhandagår den mindre jordbrukare inom länet jämväl med kostnadsfria analyser å fodermedel. Den verkställer i öfrigt mot billig taxa analyser å mjölk, mejeriprodukter m. m. Anstalten har under perioden åtnjutit anslag såväl af de båda hushållningssällskapen som af länets landsting. Södra sällskapet har bidragit med 1,500 kronor, det Norra med 500 och Landstinget med 1,000 kronor, allt årligen. Härjämte har under perioden varit af Norra hushållningssällskapet anvisadt ett årligt förslags-

anslag af 500 kronor, afsedt för bestridande af kostnaderna för jordanalyser vid anstalten för mindre jordbrukare, som sådant åstundar, men har detta anslag endast varit till mindre del taget i anspråk.

För utsädets förbättring verkar den med understöd af staten och af Södra hushållningssällskapet inrättade *frökontrollanstalten* i Borås. Invånarne inom sagda sällskaps område åtnjuta vid anstalten kostnadsfri undersökning af allt slags utsäde. Till anstalten har sällskapet bidragit med ett årligt anslag af 500 kr. Dessutom har sällskapet år 1903 vidkänts särskilda extra omkostnader för densamma. Till följd af starka nattfroster under hösten 1902 skadades nämligen i mer eller mindre grad den växande, då ännu ej mogna vårsäden; och den hafre, som erhöles, blef nästan oduglig till utsäde. Af sällskapets förvaltningsutskott genom pressen och annorledes gjorda anmaningar till den jordbrukande befolkningen att icke vid 1903 års vårsädd använda okontrolleradt utsäde erhöles den efterföljd, att ett ytterst stort antal utsädesprof inkom till anstalten, hvars såväl personal som disponibla lokaler måste för att möta tillströmningen afsevärdt ökas; och understödde sällskapet anstalten för detta ändamål med ett extra anslag af något mer än 2,000 kronor. Norra hushållningssällskapet har ej lämnat kontrollanstalten något direkt anslag under perioden, men har vid särskilda tillfällen (åren 1903 och 1904) anvisat medel till bekostande vid anstalten af utsädesundersökningar för mindre jordbrukare inom sällskapets område.

Sveriges utsädesförening har under perioden åtnjutit anslag från båda hushållningssällskapen, af Södra sällskapet under periodens alla år 500 kronor om året samt af Norra sällskapet under åren 1901—1904 800 kronor om året. I gengäld har utsädesföreningen tillhandahållit utsädeshafre, 300 kg. för hvarje 100 kronors anslag, hvilken utsädeshafre utdelats till jordbrukare inom länet, på senare tiden särskildt till sådana, som vid premiering af mindre jordbruk blifvit pristagare.

Vid den ofvan omnämnda under år 1903 rådande bristen på vårutsäde förmedlade Södra hushållningssällskapet anskaffandet af god utsädeshafre genom att träffa aftal med en fröhandelsfirma i Göteborg om de priser, till hvilka varan skulle ställas till afnämnares förfogande, därvid sällskapet åtog sig andel af vissa med försändningen af varan förenade speditjonskostnader.

Till vinnande af godt utsäde hafva särskildt syftat de *utställningar* af utsädesfrö, som af Norra hushållningssällskapet anordnades i sammanhang med sällskapets vinter-sammanträden åren 1902 och 1903. Här bör jämväl nämnas, hurusom Södra sällskapet, för att sprida kännedom om nyttan af utsädets triering, under perioden inköpt och upplåtit till kostnadsfritt begagnande inom dess olika kretsafdelningar nio stycken mindre triörer.

Användningen af *maskiner* vid jordbruksdriften har under perioden alltmer tilltagit, och äfven ägare af mindre hemmansdelar använda sådana. Från åtskilliga trakter af länet uppgifvas landbruksmaskiner numera vara allmänt komna i bruk. Brist på arbetskraft för jordbrukets behof och de stigande arbetslönerna hafva naturligen härtill bidragit. För att söka befrämja sakkunnig profning af använda

maskiner har Norra hushållningssällskapet beslutit, att vid blifvande landbruksutställningar inom dess område endast sådana fabriksmässigt tillverkade maskiner och redskap till jordbrukets tjänst finge blifva föremål för pristäfling, hvilka förut undergått profning vid profningsanstalt och därvid godkänts.

För jordbruksnäringen af allra största betydelse äro framför allt de förbättringar och framsteg, som äga rum af *de mindre jordegendomarne*. Önskvärdheten att i möjligaste mån söka höja och främja det mindre jordbruket blir ock alltmera uppmärksammas. Till åtgärder i sådant syfte äro framför allt att räkna de *premieringar* af mindre jordbruk och de *studieresor* för mindre jordbrukare, hvilka under perioden blifvit, i anslutning till kungl. kungörelsen den 18 oktober 1901 och reglementet af samma dag samt af den 30 oktober 1903, af länets båda hushållningssällskap med bidrag af statsmedel anordnade. Redan innan nysberörda författningar vunnit tillämpning, hade inom länet anslag gifvits för dylika studieresor. Sålunda anvisade Södra sällskapet år 1901 för en sådan resa till Danmark ej mindre än 1,800 kronor. För de med statsmedel understödda premieringarna af mindre jordbruk har hvarterdera sällskapet indelat sitt område i två delar, så att premieringen äger rum hvarannat år inom hvardera områdesdelen. Vid premieringarna hafva under periodens senare år äfven utlämnats s. k. *premielån*, särskildt afseende anordnandet af ändamålsenliga gödselstäder. De statsunderstödda studieresorna hafva under sakkunnig ledning företagits till lämpliga platser dels inom länet, dels inom andra delar af vårt land, men äfven utsträckts till Danmark.

Syftet att främja det mindre jordbruket tjäna ock de s. k. *småbrukarekurser*, hvilka under perioden börjat anordnas. Sådana kurser hafva särskildt anordnats vid folkhögskolan i Herrljunga sedan denna blifvit utvidgad med en landtmannakurs, till en början utan särskildt understöd, men under periodens sista år med anslag från båda hushållningssällskapen. Kurserna hafva ömfattats med intresse och kunna obestriddligen medföra stort gagn. Den beaktansvärda utveckling, som denna särskilda form af det mindre jordbrukets befrämjande sedermera tagit, faller under den nu innevarande perioden.

I detta sammanhang är särskildt att omnämna den betydande donation, afsedd att befordra upplysning och ekonomisk förkofran hos den jordbrukande befolkningen inom Tössbo härad af Dalsland, hvilken genom testamentarisk disposition af framlidne öfveringenjören Johan Danielson blifvit grundad. Fonden, hvilken benämnes *Danielsonska fonden*, utföll efter öfveringenjör Danielsons år 1901 timade frånfälle med ett belopp af något mer än 200,000 kronor. Den förvaltas under Konungens Befallningshafvandes öfverinseende af Norra hushållningssällskapets förvaltningsutskott enligt särskildt uppgjort reglemente, fastställt af Konungens Befallningshafvande den 6 september 1902. Enligt bestämmelserna i testamentet och sagda reglemente skall, sedan från fondens afkastning vissa af testator bestämda årliga lifräntor utgått, återstoden af afkastningen användas dels med en tredjedel till beredande af undervisning åt jordbrukare eller deras söner inom Tössbo härad i

jordbruk med dess binäringar, skogsskötsel och slöjd, dels med återstående två tredjedelar till belöningar åt jordbrukare inom samma härad, vare sig ägare af jord eller arrendatorer, hvilkas åkerareal icke öfverskjuter 25 hektar, däri dock ej inräknad jord, som de själfva uppodlat. Efter det Tössbo kretsafdelning af hushållningssällskapet blifvit hörd, bestämmer förvaltningsutskottet årligen, huru de med fonden afsedda ändamålen bäst skola vinnas, fastställer såväl storlek som beskaffenhet af understöd och belöning samt utser de personer, som däraf skola blifva delaktiga.

Till jordbruksnäringens underlättande verka de *föreningar af landtmän*, som mångenstädes bildats i syfte att, genom undvikande af mellanhänder, bereda sina medlemmar tillgång på bättre och billigare förnödenheter. Intresset för dylika föreningar har under perioden varit stort, och betydande kvantiteter gödsel- och fodermedel, kalk och annat hafva inköpts genom förmedling af föreningar. Sakens utveckling, som helt visst afsevärdt främjats genom lagstiftningen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet, möter emellertid icke ringa svårigheter. På många orter motverkas naturligt nog föreningsväsendet af närbelägenheten till de större affärsplatserna, där den enskilde kan lätt nog själf fylla sitt behof. De på landsbygden kringresande agenterna äfvensom landthandlarna göra ock sitt till. Svårigheten att få dugliga och intresserade personer till ledare af företagen är ock stor. Det visar sig fördenskull mångenstädes svårt att, när man väl fått en förening bildad, hålla densamma vid lif. Mot slutet af perioden har tanken framträdtt att söka åstadkomma en för Älfsborgs och angränsande län gemensam centralförening, upptagande i sig skilda lokala föreningar, men sträfvandena för detta syfte falla väsentligen utom den här ifrågavarande perioden.

Sedan genom beslut af Kungl. Maj:t och Riksdagen den s. k. *egnahemslånerörelsen* blifvit anordnad att, enligt de i kungl. kungörelsen den 17 juni 1904 gifna allmänna villkor och bestämmelser, träda i tillämpning från och med år 1905, hafva länets båda hushållningssällskap beslutit att förmedla lån af ifrågavarande slag enligt de närmare reglementen, dem hvarterda sällskapet för sig vidtagit. Under år 1905 anvisade Kungl. Maj:t såsom statslån från egnahemslånefonden följande lånebelopp: till Norra sällskapet för jordbrukslägenheter 150,000 kronor och för bostadslägenheter 50,000 kronor samt till Södra sällskapet för enahanda ändamål resp. 200,000 och 100,000 kronor. Under nämnda lånerörelsens första år erhöill sällskapens utlåning ringa omfattning. Dess utveckling faller inom de efterföljande åren, och omdömet om det gagn, den kan komma att medföra, tillhör en senare tid än den nu ifrågavarande.

b) *Boskapskötsel*. Enligt de uppgifter, som därom föreligga i hushållningssällskapens berättelser, skulle *kreatursstocken* inom länet vid periodens slut hafva uppgått till här angifna antal och därunder företett följande förändringar, hvarvid + anger ökning och — minskning i förhållande till periodens början:

	Antal år 1905.	Förändring under perioden.
Hästar öfver 3 år	26,558	+ 1,608
Hästar under 3 år	3,852	+ 292
Oxar	7,897	— 3,807
Tjurar	2,234	— 616
Kor	108,474	— 1,474
Ungnöt under 2 år	27,156	— 1,682
Får	42,223	— 15,656
Getter	109	+ 5
Svin	41,387	— 1,211

Det framgår här af, att hästarnes antal under perioden ökats, men att däremot — om man frånser getterna, hvilka äro utan betydelse — alla de öfriga djurgrupperna under perioden minskats. Denna tillbakagång kan i och för sig icke vara öfverraskande, då man erinrar sig, att mot periodens slut infaller ett så svagt år som 1904. Att af förevarande siffror draga några bestämda slutsatser är emellertid vanskligt. Granskar man närmare de särskilda siffror, som ligga till grund för ofvanstående, finner man, att de angifna minskningarna i betydande grad sammanhänga med de noggrannare lokala undersökningar, som under perioden ägt rum inom skilda delar af länet.

De nya därvid vunna siffrorna äro mindre ett uttryck för verkliga försiggångna förändringar än ett bevis för, att de tidigare uppgifterna varit väsentligt oriktiga. Så t. ex. visar sig detta särskildt beträffande gruppen får, hvilken under perioden skulle hafva minskats med mera än en fjärdedel. Efterser man närmare, finner man emellertid, att af den angifna minskningen, 15,656 stycken, icke mindre än 13,868 faller på Norra sällskapets område; och sistberörda siffra framkommer under perioden successive just i och genom de nya undersökningar, som därunder öfvergått sagda sällskaps område. Vid jämförelse af förhållandena mellan de båda sällskapens områden framträder såsom särskildt anmärkningsvärd den stora olikhet, som inom de båda områdena äger rum i fråga om tillgången på hästar och oxar. Medan antalet hästar öfver tre år för 1905 uppgifves utgöra inom södra området 8,961, är motsvarande siffra för norra området 17,597; medan å andra sidan inom södra området skulle år 1905 hafva funnits 7,403 oxar, men inom norra området allenast 494.

Med visshet torde kunna sägas, att under perioden boskapskötselns kvalitativa framsteg varit afsevärda, fastän dessa framsteg naturligen icke låta uttrycka sig med siffror. Bättre ans och skötsel har blifvit kreaturen beskärd, omsorg har ägnats rasernas förbättring, och utfodringen har blifvit både rikligare och bättre i följd af den ökade foderväxtodlingen samt den allt större utsträckning, hvari vårsäd och kraftfoder ingå i kreatursfödan.

Till vidmakthållandet och höjandet af intresset för *hästafveln* hafva de årligen återkommande *premieringarna* väsentligen bidragit. Till dessa hästpremieringar, hvilka af staten understödjas, hafva såväl båda hushållningssällskapen som ock länets landsting gifvit anslag. Från Södra sällskapet hafva, uteslutande till pris vid sagda premieringar, anvisats under periodens första år 3,000 kr. och under dess öfriga del årligen 3,700 kr. Norra hushållningssäll-

skapets anslag för samma ändamål har utgjort 3,000 kr., om året och landstingets 1,000 kr., fördeladt med lika belopp till hvarterdera området. Härjämte hafva båda hushållningssällskapen beviljat särskilda medel till bestridande af vissa omkostnader för premieringarna. Ehuru nu staten för hvarterdera sällskapet årligen bidragit till prisbelöningen med belopp mellan 2,000 och 3,000 kr., hafva dock de för prisbelöningar afsedda medel visat sig otillräckliga. Af de i alltjämt stigande antal uppvisade djuren hafva en mängd, ehuru förtjänta af pris, måst gå miste om sådant i följd af premiemedlens otillräcklighet. Med anledning häraf har Södra hushållningssällskapet från och med år 1904 anvisat ett särskildt extra anslag af 1,000 kr. om året att användas till premier för sådana uppvisade, godkända hästar, som eljest på grund af de anvisade medlens otillräcklighet ej kunde erhålla pris.

Inom Södra sällskapet hafva af kallblodiga hästar samtliga de slag under perioden varit föremål för premiering, hvilka omförmälas i kungl. reglementet för hästpremieringen den 23 november 1900 § 7, punkt 1, mom. 2, således ardenner-, clydesdale- samt den norska eller nordsvenska typen, hvaremot inom norra området, enligt därom af hushållningssällskapet gjordt och af stuteriöfverstyrelsen godkändt förslag, endast hästar af ardenneras samt norsk eller nordsvensk typ premierats. Med hänsyn till uppkommen tvekan, om eller under hvilka förhållanden hästar, som framgått ur en korsning mellan de premieringsgilla raserna eller typerna kunde enligt reglementet blifva föremål för premiering, ingingo båda hushållningssällskapen år 1902 med underdånig framställning, att produkter af korsning mellan hästar af de inom distrikten premieringsbara kallblodiga raserna icke måtte blifva för framtiden utestängda från deltagande i statspremieringen. Sedan Stuteriöfverstyrelsen afstyrkt framställningarna, under framhållande bland annat att de i premieringsreglementet intagna öfvergångsstadgandena, tillämpade på ett af styrelsen närmare angifvet sätt, lämnade alla de eftergifter i härstammingsfordringarna, som skäligen kunde ifrågasättas, samt att, med iakttagande af berörda öfvergångsstadganden, det pågående afvelsarbetet äfven inom de distrikt, hvarest stostammen utgjordes af korsningsprodukter af de olika kallblodiga raserna, lätt nog och utan nämnvärda olägenheter för hästuppfödarna skulle kunna ordnas så, att uppfödarna allt framgent kunde påräkna stöd och uppmuntran i och genom statspremieringen, fann Kungl. Maj:t de gjorda framställningarna icke till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd föranleda.

Förutom till premiering har Norra hushållningssällskapet under perioden beviljat anslag äfven till hästinköp. Sedan ett under år 1899 af sällskapet fattadt beslut om inköp af diföl utaf bergsardenneras ansetts icke böra träda i verkställighet, anvisade sällskapet i stället år 1902 ett belopp af 12,000 kr. för inköp af fullt utbildade hingstar af dels ardenner-, dels norsk eller nordsvensk ras, afsedda att genom förvaltningsutskottets försorg utstationeras å lämpliga platser, minst tvenne år å hvarje, och blefvo med anledning häraf till området anskaffade 4 hingstar, 2 af ardenner- och 2 af norsk ras. Dessa hingstar hafva, tillika med en i sällskapets ägo varande tidigare inköpt norsk

hingst, varit stationerade å skilda lämpliga platser inom området. De båda ardennerhingstarna blefvo mot slutet af perioden försålda, dock under sådana villkor att de framgent blifvit tillgängliga å de trakter, där de förut varit uppställda. Ett af Södra hushållningssällskapet år 1901 fattadt beslut om inköp, för ett belopp intill 5,000 kr., af norska ungston kom, då svårighet yppade sig att erhålla fullt lämpliga sådana, icke till verkställighet.

Norra sällskapet har under perioden anvisat årligt förslagsanslag till premier åt personer, som inom området tillhandahållit allmänheten premierade hingstar af ren ardenner- eller ren norsk ras. Premiabeloppet var till en början bestämdt till 200 kr. för hvarje sådan hingst, men från och med år 1902 gjordes storleken beroende af den värdebokstaf, hvarje hingst åsatts vid premieringen, och premierna bestämdes att i förhållande därtill utgå med olika, efter djurens kvalitet afpassade belopp. Sällskapets utgift för nu ifrågavarande ändamål har, under perioden belöpt sig till sammanlagdt 12,675 kr. Vidare hafva båda hushållningssällskapen till hästpremieringsnämndernas förfogande ställt särskilda anslag, Södra sällskapet för åren 1901 och 1902 samt Norra sällskapet för alla periodens år, att af nämnderna användas till inlösen af s. k. frisedlar, hvilka utdelats såsom belöning för vissa fölston och innefattat ansvarsförbindelse för erläggande af språngafgiften för stonas betäckning af en utaf nämnderna godkänd beskillare.

Till den s. k. *stamboksföreningen för svenska ardennerhästen*, hvars ändamål är att genom rationell stambokföring tillvarataga och tillgodogöra det inom landet befintliga och för afvelsändamål lämpliga hästmaterialet af ren eller öfvervägande ardenneras, har hvarterdera sällskapet från och med år 1902 bidragit med ett årsanslag af 100 kr.

Såsom bekant aflät Riksdagen år 1903 en skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för tillvaratagande af de inhemska häststammarne. Det anmärktes i denna skrifvelse bl. a., hurusom, genom den under senare årtiondena till hästafvelns upphjälpande anlitade utvägen att från utlandet importera afvelsdjur af främmande kulturraser för att därmed upphjälpa och förbättra den befintliga häststockens beskaffenhet, väl ett gynnsamt ekonomiskt resultat ernåtts, men att å andra sidan intresset för de inhemska häststammarne minskats liksom ock insikten om deras värde. Landet besuttede dock ett dugligt och utvecklingsmöjligt inhemskt hästafvelsmaterial. Enligt det gällande hästpremieringsreglementet vore endast sådana kallblodiga afvelsdjur af inhemskt ursprung premieringsbara, hvilka vore hänförliga till den norska eller nordsvenska typen. Men denna bestämmelse kunde i mångt fall blifva hinderlig för ett rätt tillvaratagande af det värdefulla material, som våra inhemska häststammar erbjöde, och en ändring i reglementet syntes Riksdagen fördenskull önskvärd, i syfte att äfven sådana inhemska hästar, hvilkas typ vore identisk med de norska, måtte blifva föremål för premiering. Hvad i denna Riksdagens skrifvelse uttalats kan för visso sägas vara uttryck för önskningsar, som inom Älfsborgs län i vidsträckt omfattning äro gängse. Också aflät Södra sällskapet i slutet af år 1904 till Jordbruksdepartementet en

skrifvelse, däri sällskapet förklarade sig på det lifligaste instämma i hvad Riksdagen andragit. Sällskapet ville på det kraftigaste framhålla, att de rester, som ännu funnes kvar af ortens gamla landthäst, borde snarast möjligt tillvaratagas och restaureras. Med allt erkännande af de fördelar, ardennerafveln medfört, ansåge dock sällskapet högeligen af nöden, att denna afvel i någon mån hejdades, och att å de orter, där i sällskapets bygder den gamla landthästen ännu icke blifvit fullständigt undanträngd, genom lämpligt anlagda åtgärder denna häststam måtte återvinnas.

Anmärkas bör dessutom, hurusom länets hästafvel, hvilken förut varit nästan helt och hållet begränsad till den kallblodiga hästen, under perioden i detta afseende har att förete en nyhet och ändring därutinnan, att äfven den varmblodiga afveln blifvit å skilda ställen inom länet omhändertagen af sakkunniga och intresserade personer.

Såsom bidrag för beredande af undervisning i *hofslogeri* åt inom länet bosatta personer har af Norra sällskapet varit anvisadt under hvartera af åren 1901—1903 ett anslag af 100 kr., samt af Södra sällskapet under hela perioden årligen ett belopp af 300 kr.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, hurusom det inom länet verkande Älfsborgs, Bohus och Hallands läns *hästförsäkringsbolag* under perioden utvecklats i en alltmer stigande omfattning.

Nötkreatursskötselns stora vikt för jordbruket, allestädes insedd och erkänd, har föranlett kraftiga bemödanden, understödda af såväl hushållningssällskapen som staten, till denna närings höjande och utveckling.

Under perioden har inom båda hushållningssällskapens områden *nötboskapspremiering* varit af sällskapen anordnad i öfverensstämmelse med nådiga reglementet den 13 november 1891 samt från och med år 1905, enligt nådiga reglementet den 11 november 1904. Särskilda bestämmelser för premieringen hafva, i anslutning till sistnämnda reglemente antagits af Norra sällskapet den 10 januari 1905 och af Södra sällskapet den 18 mars sistnämnda år.

För premieringen är hvartera sällskapets område indeladt i två underdistrikt. Af Norra sällskapets tvenne underdistrikt, benämnda det norra och det södra, omfattar det förstnämnda hela Dalsland, det senare västgötadelen af sällskapets område. Frändefors pastorat inom Dalsland hörde till och med år 1904 till södra underdistriktet, men öfverflyttades med år 1905 till det norra. Södra sällskapets tvenne underdistrikt, det västra och det östra, utgöras, det västra af sällskapets öfriga område. Inom de underdistrikt, i hvilka hvartera sällskapet är deladt, har premiering under perioden ägt rum växelvis hvarannat år. Inom Södra sällskapet har dessutom särskild tjurpremiering varit anordnad i det underdistrikt, där allmän premiering icke för året förekommit.

Sammanlagda antalet djur, som under perioden blifvit uppvisade inför premieringsnämnderna, har utgjort inom Norra sällskapet 9,785, hvaraf premierats eller godkänts ett antal af 7,455, samt inom Södra sällskapet 8,369, hvaraf premierats eller godkänts 7,462. Kostnaderna för premieringen hafva under perioden utgjort sammanlagdt för Norra sällskapet 37,585.61 kr., således i årligt medeltal 7,517.12 kr.,

samt för Södra sällskapet 40,001 kr.; i medeltal alltså 8,000.20 kr. Till kostnaderna har statsbidrag lämnats under periodens fyra första år med 2,900 kr. årligen till Norra samt 2,400 kr. om året till Södra sällskapet. Under år 1905 har statsbidraget varit lika för båda sällskapen, 3,200 kr. till hvartera.

Af kostnaderna för premieringen har under perioden inom Norra sällskapet ett belopp af sammanlagdt 18,267 kr. åtgått för inlösen af s. k. frisedlar, medan inom samma sällskap i kontanta pris utdelats sammanlagdt endast 7,546 kr. Inom Södra sällskapet hafva däremot de kontanta prisen varit öfvervägande, tillhoppa under de fem åren 17,427 kr., medan sammanlagda beloppet af hvad som därstädes under perioden användts till inlösen af frisedlar utgjort 10,124.50 kr. Öfvervikten för de kontanta prisen inom Södra sällskapet faller emellertid på periodens tre första år; under dess båda sista år har äfven inom Södra sällskapet för inlösen af frisedlar åtgått större belopp, än som utdelats i kontanta priser.

Inom de fyra första premieringsklasserna, omfattande oblandade raser, har inom såväl Norra som Södra sällskapet under perioden premierats allenast ayrshireras. Af denna ras hafva under perioden vid premieringarna godkänts inom Norra sällskapet sammanlagdt 362 och inom Södra sällskapet sammanlagdt 380 djur. För ayrshirerasen är inom hvartera sällskapet stambok upprättad. I riksstamboken öfver ayrshirerasen hafva under perioden inskrifvits från Norra sällskapet 271 handjur och 278 hondjur samt från Södra sällskapet 181 handjur och 126 hondjur.

För förbättring af afveln efter nötkreaturen hafva båda sällskapen sökt verka genom att bereda *ökad tillgång på lämpliga afvelsdjur*.

För norra området är härutinnan att erinra om följande. Under år 1901 inköpte sällskapet, med anlitan af en tidigare anvisad s. k. tjurinköpsfond, 8 reaktionsfria tjurur af ren ayrshireras, hvilka sedan försåldes till enskilde, på kredit med sex månaders räntefrihet och därefter en ränta af sex procent. Påföljande år beslöt sällskapet att i stället för den förra inköpsfonden bilda en lånefond, ur hvilken fond enskilde jordbrukare och tjurföreningar kunde erhålla lån för inköp af ayrshiretjurur af ren ras, de förre mot en ränta af 3% samt tjurföreningar räntefritt. Denna fond, afsatt med ett belopp af 20,000 kr., har emellertid under perioden anlåtats högst obetydligt. Sällskapet beslöt också redan år 1903 en återgång i viss mån till det tidigare tillvägagångendet, i det att då bestämdes, att af lånefondens medel finge användas ett belopp af 4,000 kr. till anskaffande af omkring 1½ år gamla tjurur af ren ayrshireras, hvilka sedan skulle å offentlig auktion försäljas. I följd häraf inköptes under år 1903 och försåldes å auktion 6 ayrshiretjurur, med en förlust för sällskapet af inemot 1,000 kr. Under åren 1899 och 1900 hade sällskapet anvisat tillsammans 1,600 kr. till inköp genom premieringsnämndens försorg af tjurkalfvar utaf ayrshireras, hvilka därefter skulle gratis utlämnas till mindre jordbrukare. Då sådana inköp visat sig icke leda till beräknad påföljd, och särskildt skötseln af kalvarne på flera håll lämnat åtskilligt öfrigt att önska, hade de anvisade medlen vid periodens början

endast delvis tagits i anspråk. Under perioden har emellertid inköp och gratisutdelning af dylika kalvar fortsatts: år 1903 utdelades 11 tjurkalvar, påföljande år 8 sådana.

Sedan inom södra området hushållningssällskapet under periodens tvenne första år verkställt inköp af tjurar utaf ayrshireras att sedan å auktion försäljas — år 1901 inköptes och försålles sålunda 4 ayrshiretjurar; under nästföljande år 3 — beslöt sällskapet att, i stället för att omedelbart uppköpa tjurar, afsätta en lånefond om 9,000 kr. ur hvilken kunde för tjurinköp erhållas amorteringslån, räntefritt för tjurföreningar och mot 3 % ränta för enskilde. Denna fond har, i likhet med den motsvarande inom Norra sällskapet, endast obetydligt tagits i anspråk under perioden. Under dennas senare år har för den skull äfven Södra sällskapet delvis återupptagit det tidigare förfarandet och för detta ändamål år 1904 afsatt en fond af 4,000 kr., för hvilka medel från Skåne inköpts 15 tjurar, som sedermera blifvit å auktion försålda. Till årsunderhåll af ayrshiretjurar har Södra sällskapet under periodens två sista år anvisat för hvartera året ett belopp af 1,000 kr. Inom Södra sällskapet hafva kretsafdelningarna varit särskildt verksamma för anskaffande af lämpligare afvelsdjur genom inköp såväl af tjurar som af tjurkalvar; hvilka sedermera försålt inom afdelningarna.

Under tiden närmast före den nu ifrågavarande femårsperioden började inom vårt land uppstå s. k. *kontrollföreningar*; afseende att genom undersökning till mängd och beskaffenhet af mjölken från hvarje särskild ko i ladugården samt af utfodringen utröna, hvilka djur bäst betalade sitt foder och företrädesvis borde användas till afvel. Inom Älfsborgs län hafva under perioden sådana föreningar börjat uppkomma samt åtnjutit understöd af hushållningssällskapen och, sedan från och med år 1904 statsbidrag medgifvits kontrollföreningar såsom hjälp vid deras första bildande, jämväl af statsverket. Inom hvartera sällskapet hafva under perioden fyra särskilda föreningar uppstått och varit i verksamhet med understöd af hushållningssällskapen; de inom Södra sällskapet hafva, såsom tillkomna under periodens två sista år, äfven fått organisationsanslag af statsmedel.

Inom Älfsborgs län; såsom på många andra håll inom vårt land; gör sig brist på dugliga *ladugårdsskötare* kännbar. För att i någon mån motverka denna brist hafva båda sällskapen under perioden anvisat medel för utbildande å lärtill lämpliga egendomar inom länet af lärlingar i ladugårdsskötsel. Inom Södra sällskapet utbildades sålunda under periodens första år tre lärlingar, och inom det norra har från och med 1902 anslag årligen utgått för beredande af ifrågavarande slags undervisning åt en, under viss tid två elever om året. Under år 1903 var på Norra sällskapets bekvämd anordnad en kurs i rationell mjölkning under ledning af en utaf Landtbruksstyrelsen förordnad undervisare, i hvilken kurs åtta ladugårdsskötare deltog.

Omnämnas bör i detta sammanhang, att under perioden anslag från båda sällskapen utgått till Svenska ayrshireföreningen, i regeln 300 kr. om året från hvartera sällskapet.

Den fiende, som nötkreatursskötseln äger uti *tuberkulos-sjukdomen*, har under perioden varit föremål för ett allt-

jämt fortsatt och äfven framgångsrikt bekämpande. Under perioden hafva undersökts med tuberkulin sammanlagt 534 ladugårdsbesättningar, af hvilka 388 undersökts för första gången samt 146 varit föremål för ny undersökning. Af nyssnämnda 388 för första gången undersökta besättningar hafva 200 befunnits reaktionsfria. Huruledes kampen mot kreaturstuberkulosen verkat inom länet framgår af en undersökning af tuberkulosprocenten, sådan denna ställt sig år 1905 inom de undersökta ladugårdarna i jämförelse med sagda procent för samma ladugårdar vid deras första undersökning. En dylik undersökning gifver vid handen, att tuberkulosfrekvensen sjunkit från 25.2 % till 5 %.

Af de *smittosamma sjukdomar*, som afses i kungl. förordningen den 9 december 1898, hafva under perioden bland nötkreaturen förekommit allenast mjältbrand och mjältbrandsemfysem, i intet fall uti den omfattning, att farsot kan sägas hafva förelegat. Högsta antalet af mjältbrand smittade besättningar under ett år utgjorde 28 (år 1903), det lägsta 9 (år 1905). Af mjältbrandsemfysem hafva fallen varit sporadiska, och högsta antalet smittade besättningar under ett år utgjorde 6 (år 1902).

Med boskapskötseln står mejerihandteringen i nära sammanhang. Den har inom länet icke vunnit någon hög utveckling, och framstegen under perioden hafva icke varit särskildt anmärkningsvärda. Mejerierna inom Södra sällskapets område utgjorde vid periodens slut 29, däraf 7 herrgårdsmejerier, 7 andelsmejerier samt de öfriga uppköpsmejerier. För Norra sällskapet är antalet mejerier för samma år uppgifvet till 48, hvilken siffra dock ej torde vara exakt, likasom ej heller tillförlitliga uppgifter föreligga om dessa mejeriers fördelning i olika slag. Hemmaproduktionen af smör med hjälp af handseparatorer har under perioden betydligt tilltagit, på sina ställen till den omfattning att förut befintliga mejerier nedlagts. Vid mejerierna är numera pasteurisering af den söta mjölken till 80 å 85 grader allmän, och nyttan häraf insedd.

För mejerihandteringsens befrämjande har under perioden inom Södra sällskapet en mejerikonstulent varit anställd. Inom Norra sällskapets område har en, genom sällskapets försorg år 1896 upprättad, mjölkkontrollanstalt å Rånnum varit verksam, utan att dock i någon större mån anlitas. För beredande af tillfälle åt de inom länet varande mejerierna att få sin smörtillverkning bedömd genom Svenska smörprofningarna hafva båda sällskapen anvisat anslag under periodens alla år, och har i dessa profningar ett stigande antal mejerier deltagit, 13 från hvartera sällskapet år 1905 mot resp. 5 inom Norra och 7 inom Södra sällskapet år 1901. Norra sällskapet har jämväl under perioden anvisat 100 kr. årligen att användas till premier vid den i samband med smörprofningarna anordnade premieringen af framstående mejeriers tillverkning, och under vissa af periodens år hafva från båda sällskapen bidrag utgått till kostnaderna för anordnande af svensk smörnotering. Å Rånnum finnes upprättad en mejeristation, vid hvilken två elever årligen erhålla undervisning.

För befrämjande af *fårafveln*, som eljest inom länet är föremål för ringa intresse, har Norra sällskapet under tre af periodens år anvisat anslag till vissa af sällskapets krets-

afdelningar för inköp af lämpliga afvelsdjur, hvilka där- efter försålts till personer inom resp. afdelningsområde, och har verkan af denna sällskapets åtgärd varit märkbart gynnsam.

Till *svinafvelns* befordran har nyssnämnda sällskap under periodens fyra första år beviljat ett årligt anslag af 500 kr., och har detta anslag användts dels till inköp af ornar, hvilka därefter försålts till personer inom området, dels till premier för uppvisade afvelsdjur.

För beredande af *sjukvård åt husdjuren* hafva under perioden varit anställda, utom länsveterinären, 13 distriktsveterinärer, hvilka aflönas hufvudsakligen af Landstinget. Dock har Norra hushållningssällskapet lämnat dels boställe åt länsveterinären, dels årligt lönetillskott till distriktsveterinärer inom området. Frågan om ny och ändrad anordning af veterinärväsendet inom länet har under perioden varit å bane, men först efter dess utgång vunnit sin lösning.

c) *Landtbrukets binärningar*. De smärre näringar, som idkas vid sidan af det egentliga landtbruket för att åt dettas utförare bereda ökad inkomst, kunna vara af stor betydelse, såsom exempel från skilda håll visa. Inom Älfsborgs län hafva dessa binärningar icke ännu vunnit någon större utveckling, men uppmärksamheten är riktad på önskvärdheten af deras förkofran, och obestriddliga framsteg hafva gjorts.

Till dessa binärningar hör *fjäderfäskötseln*. Den har inom länet i allmänhet varit försummad, men under förevarande period visar sig ett stigande intresse för densamma, och den har äfven af hushållningssällskapen blifvit uppmuntrad. Således har Norra sällskapet under perioden dels anvisat reseanslag åt lämplig person för att inom Danmark studera hönsskötseln, dels beviljat anslag till premier vid utställning af fjäderfä, dels lämnat understöd åt en inom länet bildad fjäderfäafvelsförening.

Biskötseln, sedan länge åsidosatt, har under perioden förkofrat sig rätt mycket. Under den närmast föregående perioden var det egentligen endast inom norra delen af länet, som en utveckling gjorde sig märkbar, men under den nu förevarande hafva äfven inom södra länsdelen afsevärda framsteg gjorts å biskötselns område. Enligt den officiella statistiken utgjorde bisamhälleernas antal år 1900 inom Norra sällskapets område 5,755 och inom det Södra 2,413. Motsvarande siffror för år 1905 utgjorde resp. 7,666 och 3,586. Från Norra sällskapets område nämnes särskildt Tössbo härad såsom en trakt, där under perioden en större utveckling af biskötseln ägt rum. Till dennas befrämjande inom södra området har bidragit det anslag af 300 kr., som Södra sällskapet för hvartera af periodens år beviljat och som användts dels till premier vid utställning af biodlingsprodukter, dels till anordnande af undervisning i biskötsel. De kurser, som häri gifvits, hafva varit mycket eftersökta. Å skilda orter inom länet verka s. k. biodlareföreningar, så inom Marks och Kinds härad. Genom dessa föreningars försorg har kunskap uti biodling blifvit spridd bl. a. genom utdelning af för ändamålet lämpade broschyrer.

Från olika delar af länet vitsordas allmänt *trädgårdsskötselns* framsteg. Intresset för trädgårdsskötseln ökas

bland allmänheten, och hvad som planteras, vårdas i regeln väl. De flesta känna numera ett behof utaf att få något ordnad och planteradt vid sina hem. En kräftigt bidragande orsak härtill har helt visst varit den fria fruktträdutdelning, som båda hushållningssällskapen under perioden bekostat. I samma riktning hafva ock inom Norra sällskapet särskildt verkat de belöningar för verkställda trädplanteringar å mindre jordbruk, som sällskapet årligen utdelat. Men kanske får det ökade intresset för trädgårdsskötseln i främsta rummet tillskrifvas den undervisning, som i ämnet meddelas uti folkskolorna. Antalet barn, som under periodens sista år erhöilo sådan undervisning i skolorna inom länet, utgjorde 7,011; motsvarande antal år 1900 var 6,620. Antalet skolträdgårdar, anordnade för skolbarnens undervisning, uppgick under periodens sista år till 138. Betecknande för den liflighet, med hvilken trädgårdssodlingen numera omfattas inom länet, är den för hvarje år ökade efterfrågan efter biträde af de s. k. länsträdgårdsmästarna. Norra sällskapet har anställt 2 och Södra sällskapet 3 trädgårdsmästare med uppgift att tillhandagå allmänheten med uppgörande af planer till trädgårdsanläggningar, biträde vid skötseln af trädgårdar, planteringar m. m. Rekvisitioner å biträde af länsträdgårdsmästare hafva i regeln ingått i sådan mängd, att det ej varit möjligt att på långt när tillfredsställa de framställda anspråken på förrättningsdagar å hvarje ställe, utan har man, för att biträde skulle kunna lämnas å ej alltför otjänlig tid, i allmänhet måst inskränka förrättningen å hvarje särskildt ställe till en dag, oaktadt flera dagar begärts, ja till och med måst låta länsträdgårdsmästarna utföra förrättningen å flera ställen samma dag.

Genom föranstaltande af Norra Älfsborgs läns trädgårdssällskap har under perioden i Vänersborg hållits en frukt- och trädgårdsutställning, till hvilken Norra sällskapet anvisat anslag, likasom båda sällskapen jämväl beviljat medel för inköp af särskilda hederspris till utställare från länet vid de frukt- och trädgårdsutställningar, som under perioden anordnats dels i Göteborg af Hortikulturens vänner, dels i Stockholm af Sveriges pomologiska förening.

Särskildt bör nämnas, att inom Södra Kinds kretsafdelning af Södra sällskapet finnes för afdelingens räkning i Svenljunga anlagd en plantskola för fruktträd och bärbuskar, i hvilken vid periodens slut voro utplanterade 3,000 stycken vildstammar. Meningen med denna plantskola har varit att genom urval och förädling af sådana sorter, som visat sig vara för orten lämpliga, erhålla en för trakten särskildt passande, god och hårdig fruktsort.

Fruktskörden inom länet var under periodens två sista år god, delvis riklig. Däremot var den under de tre första åren mycket ringa, detta till en del beroende på den s. k. frostfjärlilns härjningar. Norra sällskapet lät i anledning häraf trycka och bland allmänheten sprida underrättelser och råd för bekämpande af nyssnämnda insekt, likasom ock samma sällskap till utdelning inom sitt område, särskildt till alla folkskolor, där skolträdgårdar finnas, inköpte en af föreståndaren för statens entomologiska anstalt utgifven broschyr om de för våra fruktträd och bärbuskar skadligaste insekter. Äfven andra skrifter — så den af R. Abe-

lin utgifna broschyren Den mindre trädgården — hafva genom Norra sällskapets åtgärd blifvit utdelade inom dess område.

I Mellerud å Dalsland har sedan ett flertal år tillbaka *insamling* och *odling af medicinalväxter* bedrifvits af skolföreståndaren J. Henriksson, som härför af Norra hushållningssällskapet erhållit årligt anslag, mot skyldighet att årligen uti ett visst antal folkskolor inom området hålla föredrag om insamling och beredning af ifrågavarande slags växter samt förmedla afsättningen af sådana, som blifvit inom området insamlade. Denna afsättning har varit ganska afsevärd. Efter af Henriksson lämnade anvisningar och med utsädesfrön, som af honom tillhandahållits, hafva utom länet å ett par olika ställen, i Skåne och Västerbotten, försöksodlingar af medicinalväxter anlagts.

Fisket drifves, förutom i Vänern och några af de större insjöarne, såsom Mjörn, Sämsjön i Kinds härad och Åsunden, där åtskilliga yrkesfiskare finnas, nästan uteslutande såsom binäring till jordbruket. Lax förekommer företrädesvis i Vänern, Göta älf, Viskan, Åtran och Slottsån samt röding i ett par på gränsen mellan Dal och Norge belägna sjöar. I öfrigt äro gäddan, abborren, gösen, braxen, siken, ålen och laken de allmännaste och för fisket viktigaste. Kräfter finnas mångenstädes.

Såsom i föregående berättelser omförmäls, är laxfisket i den del af Vänern, som benämnes Dalbosjön, af särskild betydelse och har under senare tider fått större utveckling därigenom, att köpmän i Karlstad och Amål öppnat fiskaffärer för export. Om de tider af året, hvarunder nämnda fiske utöfvas, samt om sättet för dess bedrifvande hänvisas till senaste femårsberättelse.

Äfven för fiskerinäringens befrämjande hafva båda hushållningssällskapen under perioden anvisat anslag, som, tillika med från statsverket utgående bidrag, ställts till disposition af särskilda utaf sällskapen utsedda fiskeristyrelser. Vid dessas sida hafva varit anställda särskilda fiskeriinstruktörer, och har arbetet äsyftat dels att genom föredrag och instruktionskurser utbreda kännedom om fiskets rätta vård och villkoren för dess utveckling, dels mera direkta åtgärder för utplantering af fiskyngel o. dyl. Så har Södra hushållningssällskapet anordnat och bekostat inplantering af olika fisksorter i ett flertal sjöar inom området, t. ex. i därför lämpade vatten af laxöring, regnbågsforell, röding, fetsik, gös och ål. Norra sällskapet har bekostat en ålledare vid Trollhättan, hvarigenom mycket ålyngel kunnat utsläppas i Göta älf ofvan Trollhättan och vid Vänersborg, och hvarifrån jämväl ålyngel försändts till en mängd olika platser såväl inom som utom länet. Likaså har af sällskapet uppehållits vid Trollhättan en fiskodlingsanstalt, därifrån utsläppts i stor mängd särskildt regnbågsforell- och laxyngel. Af den vid Trollhättan inlagda rommen har en del gått till andra län, en del öfverförts till vissa inom länet befintliga, delvis på hushållningssällskapets bekostnad anlagda, mindre s. k. romkläckningsanstalter, flertalet af dessa belägna inom Dalsland. En mindre fiskodlingsanstalt har, i anslutning till den i Trollhättan, år 1904 anlagts vid Vänersborg, hufvudsakligen afsedd för kläck-

ning af lax- och sikrom från Göta älfs närmast Vänern belägna del.

Under perioden har på Norra sällskapets bekostnad undersökning af sakkunnig person ägt rum utaf fiskevatten inom Dalsland. Undersökningen har omfattat ej mindre än 638 sjöar. Beskrifningarna af de undersökta vattnen hafva icke ännu blifvit i tryck offentliggjorda.

d) *Läroanstalter och andra anordningar för landtbrukets befrämjande.* För utbildande af yrkesskicklighet i jordbruk hafva under perioden funnits anordnade två lägre *landtbruksskolor*, förlagda den ena å Kilanda i Kilanda socken inom norra området och den andra å Önnarp i Hössna socken inom södra området.

Skolan å Kilanda har under perioden åtnjutit i statsanslag 4,000 kr. om året och från Norra hushållningssällskapet årligen tillhoppa 1,050 kr. Elevernas antal har under de olika åren varit lägst 13 och högst 15, och hafva af dessa under perioden utexaminerats tillhoppa 33. Vid skolan å Önnarp har under de olika läsåren elevantalet växlat mellan lägst 13 och högst 16, de utexaminerades antal under perioden var 36, och har denna skola för verksamhetens uppehållande årligen erhållit dels statsanslag med 2,000 kr. och dels af Södra hushållningssällskapet tillhoppa 2,650 kronor.

Den i senaste berättelse omförmälda *praktiska hushållsskolan* å Ellenö egendom i Torps socken, afsedd att lämna undervisning och handledning såväl uti alla till ett vanligt landthushåll hörande kvinnliga sysslor som äfven uti de vanligaste kvinnliga husslöjder, har under perioden varit i verksamhet och uppehållits med ett anslag från Norra hushållningssällskapet af 2,500 kr. om året, men har skolan med periodens slut upphört.

Vid länets folkhögskola i Herrljunga upprättades under periodens sista år en *landtmannaskola*, i hvilken undervisning meddelats förutom af folkhögskolans föreståndare af en jordbrukslärare och en extra lärare. Vid undervisningskursens början i oktober 1905 var elevernas antal 5, däraf en frielev.

Om särskilda åtgärder från hushållningssällskapens sida för beredande af undervisning i hofbeslag och i kreaturskötsel samt i mejerihandtering är nämndt i det föregående.

Några *landtbruksmöten* af större omfattning hafva icke under perioden anordnats, utan hafva de möten, som därunder hållits å en del platser inom länet, såsom i Färgelanda, Alingsås, Vänersborg, Tångelanda, Borås och Ulricehamn, varit afsedda hufvudsakligen för resp. kretsafdelning eller afsett någon särskild utställningsartikel, såsom fjäderfä, utsäde och frö, gödboskap eller dylikt.

För jordbrukets och därmed sammanhängande näringars förkofran hafva länets båda *hushållningssällskap* och deras förvaltningsutskott utvecklat en intresserad och framgångsrik verksamhet. Jämväl sällskapens kretsafdelningar hafva i sin mån arbetat för enahanda ändamål, inom södra området med understöd af hushållningssällskapet, som i sådant hänseende utgifvit mer än 3,000 kr. årligen. Vid periodens utgång hade Norra sällskapet, som var deladt i 11 kretsafdelningar, ett medlemsantal af 1,433; Södra sällskapet

med 9 kretsafdelningar hade samtidigt 826 medlemmar. Såsom belysande för sällskapens ekonomi kunna tjäna följande uppgifter för år 1905. Norra sällskapets tillgångar uppgingo vid sagda års slut till något mer än 252,000 kr., inkomsterna under året utgjorde omkring 68,000 kr. (däribland brännvinsmedel nära 39,000 kr.) och utgifterna i jämnadt tal 64,500 kr. Södra sällskapets tillgångar belöpte sig vid 1905 års slut till ungefär 94,000 kr., dess inkomster under samma år voro något mer än 52,600 kr. (däraf brännvinsmedlen ungefär 32,000 kr.) och dess utgifter i det närmaste 60,000 kr.

B) Skogshushållning och jakt. De allmänna skogarne inom länet utgjorde vid periodens slut 59,614.12 hektar. Häruti ingingo kronoparkerna, 21 stycken, med en areal af 26,743.24 hektar, skogar hörande till kronans utarrenderade jordbruksdomäner samt till af tjänsteinnehafvare ännu disponerade militieboställen med 11,099.46 hektar samt ecklesiastika boställens skogar med 14,743.83 hektar. Åter stoden utgjordes af civila boställens skogar, skogar till allmänna inrättningsars hemman samt häradsallmänningar. Arealen af de allmänna skogarne inom länet vann under perioden en tillökning af 6,451.55 hektar, hufvudsakligen beroende på de inköp af skogshemman och annan skogbärande mark, som under perioden ägde rum för kronans räkning och hvilken mark tillagts kronoparkerna. Genom försäljning af en del mindre kronoegendomar minskades däremot under samma tid arealen af de till kronans utarrenderade jordbruksdomäner hörande skogar med 1,484.78 hektar. Rörande hushållningen med de allmänna skogarne samt däraf härflytande inkomster och utgifter torde få hänvisas till de upplysningar, som härutinnan kunna inhämtas af den officiella statistiken om skogsväsendet.

Hvad beträffar de *enskilda skogarne* torde såsom allmänt omdöme kunna utalas att, under det de egentligen skogfattiga trakterna äro jämförelsevis få, tillgången på skog i allmänhet kan anses riklig för husbehofvet och mångestäderna — såsom särskildt i Bollebygds och Kinds härad samt på större delen af Dal — lämna tillfälle till betydande afverkning för afsalu. I länets rätt vidsträckta bergsbygder, där föga utrymme för åkerbruket finnes, är också skogsskötseln den näringsgren, som för befolkningen utgör den förnämsta inkomstkällan.

Enligt de undersökningar, som verkställdes af den utaf Kungl. Maj:t år 1896 förordnade skogskommittén, skulle då hafva funnits inom länet enskilda tillhöriga skogsmarker — skogbärande eller kala — till en areal af ungefär 850,000 hektar. Man beräknar, att från enskildes skogar inom länet årligen afverkas i rundt tal omkring en million kubikmeter. Att af dessa siffror bedöma, huruvida öfverafverkning inom länets skogar äger rum, låter sig icke göra. Men i betraktande af de stora arealer, som under de senaste årtiondena blifvit sköflade på skog och nu ligga i de flesta fall utan nöjaktig återväxt, är det mer än sannolikt, att öfverafverkning skett och årligen äger rum. Visst är, att de enskilda skogarne hittills icke fått den skötsel och vård, som de behöft, och att hushållningen med dem lämnat mycket öfrigt att önska. Gifvetvis hafva undantag härifrån

förekommit. Sålunda har särskildt ett och annat bolag lagt sig vinn om en fullt rationell skogsskötsel, och åtskilliga enskilda sköta sina skogar på ett fullt tillfredsställande sätt. Men dessas antal har varit alltför ringa, och deras föredömen hafva ej tillräckligt beaktats. I regeln har skogarnes afverkning skett genom kalhuggning utan kvarlämnande af fröträd. På de flesta ställen hafva så små dimensioner afverkats, att endast störskog och undertryckta marbuskar kvarlämnats. Ändamålsenlig gallring har icke ägt rum, ej heller ordentlig röjning efter verkställd afverkning. Då afverkningsarna mestadels skett utan hänsyn till skogens reproduktion medelst skogssådd, och då skogsodling genom sådd eller plantering endast sällan blifvit verkställd i samband med afverkningarna, har följden häraf blifvit, att stora arealer af god skogsmark nu ligga helt eller delvis kala, fastän det kan vara mer än ett årtionde, sedan skogen afverkades, hvadan också marken nu håller på att öfvergå till improduktiv ljunghärad.

Emellertid har man inom länet sedan lång tid tillbaka haft uppmärksamheten riktad på nödvändigheten att söka i möjligaste mån återvinna för skogsbörd de kalmarker, som genom slik afverkning uppkommit, så ock att i öfrigt bereda skogsväxt å marker, där sådan växtlighet icke förefinnes, men hvilka härför lämpade sig. För ändamålet hafva länets landsting och båda hushållningssällskapen sedan många år anvisat medel. Under öfverinseende af jägmästarna i länet hafva dessa medel användts i sådan ordning, att jordägare, som därtill anmält sig, erhållit plantor och frö äfvensom biträde af plantör, utan annan skyldighet att deltaga i utgifterna för skogskulturen å sina ägor än att under arbetet därmed tillsläppa handtlangning och bestå kost åt plantören. Plantorna hafva lämnats från plantskolor, upprättade genom nyssnämnda anslagsmedel å skilda platser inom länet. Då den sålunda anordnade, nästan kostnadsfria skogskulturen ansetts böra företrädesvis komma de mindre, mera obemedlade jordägarna till godo, har en viss begränsning varit stadgad beträffande den myckenhet plantor och frö, som hvarje särskild rekvisit årligen kunna få. Någon mindre del af de anvisade medlen har fått användas för att kostnadsfritt tillhandahålla fruktträd åt obemedlade.

Detta sätt att genom revirförvaltningarnas medverkan anordna skogsplantering å enskildes skogar har ägt bestånd till och med år 1904, efter hvilken tid revirförvaltningarnas funktioner öfvergått till den genom den nya skogslagstiftningen tillkomna Skogsvårdsstyrelsen. Af de anslag, som under perioden till och med år 1904 anvisats för ändamålet, hafva från statsverket utgått 2,943 kr. år 1901, 4,000 kr. hvarterdera af åren 1902 och 1903 samt 3,971 kr. år 1904; af Landstinget hafva anvisats 10,000 kr. om året, af Norra hushållningssällskapet 1,000 kr. under hvarterdera af åren 1901 och 1903 och 2,000 kr. åren 1902 och 1904, af Södra sällskapet 1,000 kr. om året. Med år 1905 trädde, såsom nämnt, länets skogsvårdsstyrelse i verksamhet, och har en af dennas främsta uppgifter blifvit, jämlikt den om skogsvårdsstyrelser gällande förordning, att befrämja den enskilda skogshushållningen genom beviljande af bidrag till och utförande af arbeten för skogskultur samt ge-

nom tillhandahållande af skogsfrö och plantor. Det anslag å 10,000 kr., som förut varit af Landstinget anvisadt för skogskultur genom revirförvaltningarna, öfverflyttades af Landstinget från och med år 1905 på Skogsvårdsstyrelsen, som under sitt första verksamhetsår hade till sin disposition, förutom nyssnämnda landstingsanslag, därutöver i det närmaste 40,000 kr., däraf andel i skogsvårdsafgifterna 26,520 kr. samt statsanslag i öfrigt omkring 13,000 kr. Till Skogsvårdsstyrelsen öfverlätos härjämte såväl Landstinget som Hushållningssällskapen den behållning i penningar, som vid 1904 års utgång fanns besparad å de för skogsodlingen förut beviljade anslagen, så ock den då varande tillgången af plantor och frön äfvensom de befintliga plantskolorna.

Man beräknar, att genom den skogsodling å äldre kalmarker, som på nu angifvet sätt från det allmännas sida blifvit understödd, en areal af sammanlagdt icke mindre än 6,000 hektar blifvit under perioden försatt i skogbärande skick. I jämförelsevis stor omfattning har förevarande utväg till erhållande af skogskultur anlåtats inom de delar af länet, där skogsbristen är störst, så t. ex. inom de delar af Gäsene och Kullings härad, hvilka utgöra de s. k. Svältorna, samt de socknar inom Marks härads södra del, inom hvilka utmarkerna mestadels bestå af kala ljungmarker. Inom dessa och med dem jämförliga delar af länet har intresset för skogsodling visat sig vara stort och stadt i tillväxt år för år. I den egentliga skogsbygden har däremot förhållandet varit ett annat. Denna olikhet är iakttagen och bekräftad sedan lång tid tillbaka: ägare till hemman med af ålder kala utmarker hafva alltjämt visat ett lifligt intresse för dessas försättande i skogbärande skick, under det däremot skogsbon i regeln underlåtit att vidtaga någon som helst åtgärd för erhållande af återväxt i den afverkade skogens ställe. Förhållandet sammanhänger antagligen därmed, att de förstnämnda, men ej den senare fått erfara alla de olägenheter, som skogsbrist medför.

Hvad särskildt de s. k. Svältorna beträffar, torde inom få delar af vårt land behovet af skogskultur göra sig så gällande och de gynnsamma resultaten däraf vara så i ögonen fallande som just å dessa Svältor, hvilka sedan urminnes tid legat kala och så godt som värdelösa, endast lämnande ett magert bete för ett ringa antal kreatur. Nu börja dessa platser få ett annat utseende, tack vare den skogsodling, som här årligen utföres, och hvarigenom det ena förut ofruktbara ljungfältet efter det andra vinnes för skogsproduktionen. Ett stort antal hemmansägare hafva här år ifrån år begagnat sig af förmånen att på Landstingets och Hushållningssällskapens bekostnad få skogsodling utförd, och detta har haft till följd, att deras hemman nu hafva sina förut sterila och så godt som värdelösa ljungmarker beväxta med lofvande ungskogar, hvaraf de äldsta redan börjat lämna afkastning i form af hjälpgallringsvirke.

De skogsodlingsföretag, som utan särskildt understöd verkställts af enskilda, kunna icke göras till föremål för närmare beräkning. Anmärkas bör, att på vissa orter särskilda föreningar för skogsodlingens befrämjande varit i verksamhet under perioden. Så inom Ale härad, inom Färjelanda m. fl. socknar. Vid skogskultur hafva mångenstädes och i ganska stor omfattning anlåtats skolbarn från

folkskolorna, hvarmed man särskildt åsyftat att hos den uppväxande ungdomen väcka insikt om skogsodlingens stora betydelse och intresse för densamma.

Med år 1905 trädde, såsom ofvan nämnt, länets skogsvårdsstyrelse i verksamhet och upptog arbete i skilda riktningar till skogsvårdens befrämjande inom länet. Om det biträde och understöd, den lämnat enskilde vid skogsplantering och annan skogskultur, är redan taladt. För utbredande bland allmänheten af insikt om hvad till en god skogsskötsel hörer, höll den hos styrelsen anställda länsjägmästaren under året föredrag å en mängd skilda platser inom länet, hufvudsakligen afseende uppdragning af skog och densammes vård under uppväxttiden samt närmare redogörelse för innehållet i de nya skogslagarne. Genom styrelsens försorg anordnades tvenne afgiftsfria kurser, gifna af länsjägmästaren, för undervisning i gallring och fröträdsättning. Råd och anvisningar angående skogsodling, skogsvård och afverkning lämnades under året på framställda förfrågningar till mer än 200 skogsägare. Utdelning ägde rum under året bland allmänheten af åtskilliga skrifter angående skogsvård och skogsodling. Såsom biträde till länsjägmästaren voro under året anställda 4 länsskogvaktare, hvarjämte under vårplanteringstiden anlätades 17 tillfälliga skogsplanterare.

Hvad angår den Skogsvårdsstyrelsen särskildt tillkommande förpliktelsen att öfvervaka, att icke genom företagen skogsafverkning å enskildes marker skogens återväxt äfventyras, har styrelsen sökt åvägabringa, utan sådan förutgående syn och undersökning som omförmäles i 2 § af 1903 års lag om vård af enskildes skogar, frivilliga öfverenskommelser rörande åtgärder för skogens återväxt. Sådana skogsodlingskontrakt träffades af styrelsen angående de under år 1905 afverkade skogsmarker till ett antal af 302 för en afverkad areal af omkring 3,300 hektar. I kontrakten stadgas, att om nöjaktig återväxt skulle saknas å det afverkade området efter förloppet af ett i kontraktet närmare bestämdt antal år, så är skogsägaren skyldig utbetala ett konstant belopp, motsvarande 40 kr. per hektar af det afverkade området, hvilka penningar då af Skogsvårdsstyrelsen komma att användas för markens försättande i skogbärande skick. Med dessa öfverenskommelser, till säkerhet för hvilka kontraktsgifvarne i regeln ställt borgen, har Skogsvårdsstyrelsen afsett att i möjligaste mån undvika omgången och kostnaden med de i lagens 2 § omförmälda syner och härigenom åstadkomma, att den nya skogsvårdslagen måtte komma att af allmänheten mottagas med välvilligare känslor, än hvad förhållandet skulle blifvit, om den i 2 § stadgade procedur skolat i hvarje särskildt fall tillämpas.

För bildande af skogsvårdskommittéer inom länets kommuner vidtog Skogsvårdsstyrelsen icke några särskilda åtgärder under år 1905, utan öfverläts detta åt kommunernas eget initiativ. Dylika kommittéer valdes sagda år uti 64 kommuner inom länet.

Bland åtgärder från det allmännas sida för skogsvårdens befrämjande under perioden torde, utöver det sagda, böra omnämnas, att Norra hushållningssällskapet äfvensom länets landsting under tiden före år 1905 lämnade bidrag till föreningen Västra Sveriges skogsvårdsförbund, hvilken för-

ening därefter erhållit bidrag från Skogsvårdsstyrelsen. Likaledes är att erinra därom, att för utbildning af skogsbe-
tjante fortfarande finnes i Hunneberg en statens skogsskola,
hvari kostnadsfri undervisning meddelas åt 10 lärlingar.

Jakten idkas ingenstädes inom länet såsom yrke utan
endast för beredande af någon tillfällig inkomst eller för-
nöjes skull. På de större egendomarne äfvensom inom sådana
områden, där jakten är utarrenderad, torde den vårdas väl,
men i öfrigt kan någon egentlig jaktvård icke sägas före-
komma i länet. Fridlysningsstiderna iakttagas dock i all-
mänhet. Endast några få åtal för förbrytelser mot jaktla-
garne hafva under perioden förekommit.

I afseende på rofdjuren utvisar den officiella statistiken,
att under perioden inom länet dödats, förutom ett eller annat
enstaka exemplar af lo, mård, utter och örn, 6,538 räfvar,
101 ufvar, 2,470 hökar, 5,920 kråkor och 1,381 gräflingar.
Af Landstinget hafva under perioden premier varit anslagna
för utrotande af räf, gräfling, hönshök och uf med resp.
3, 2, 2 och 4 kr. för hvarje dödadt exemplar. De under pe-
rioden från dessa anslag utbetalda premiebeloppen uppgifvas
hafva uppgått till 22,920 kr. 70 öre. Under samma tid hafva
enligt uppgift blifvit af rofdjur dödade 5 nötkreatur, 2,034
får, 50 getter och 21,981 fjäderfän. Den sålunda på husdjuren
föröfvade skadan har uppskattats till sammanlagdt 32,861 kr.
35 öre. Samtliga dessa uppgifter äga naturligen endast ap-
proximativ riktighet. Jämföras de med motsvarande siff-
ror för närmast föregående period, visar sig en ökning af
antalet dödade räfvar och hökar med resp. 651 och 836, men
en minskning af antalet dödade kråkor med nära 4,000. Sum-
man af de under perioden utbetalda premier visar en ökning
från förra perioden af ungefär 9,600 kr., och antalet dödade
fårkreatur en minskning af inemot 1,000. Öfriga siffror
förete ej någon afsevärd olikhet under de båda perioderna.

Bland däggdjur, som äro tjänliga till föda och föremål
för jakt, finnas inom länet älg, rådjur och hare. Af älgen
finnes en riklig stam på Halle och Hunneberg samt i sko-
garne till egendomen Koberg i Bjärke och Ale härad. I
de flesta öfriga delar af länet förekommer han äfven, ehuru
endast sparsamt. I början af perioden ansågs älgstammen
hafva blifvit alltför hårdt beskattad, men den har seder-
mera varit stadd uti ökning. Särskildt hade vid periodens
slut en dylik ökning gjort sig märkbar på Dalsland, hvaremot
en tillbakagång ansågs hafva ägt rum inom Marks revir.
Rådjuren hafva numera spridit sig inom hela länet och äro
tämligen allmänna, särskildt å kronoparkerne; dock upp-
gifves, att särskildt inom Marks och Svältornas revir till-
gången minskats under perioden. Af hare är tillgången
tämligen allmän, men ingenstädes riklig.

Af tjäder och orre, som kunna sägas hafva en tämligen
allmän utbredning inom länet, var årgången dålig under
hvardera af periodens tre första år, men däremot bättre un-
der dess senare år. Järpe, som finnes på norra Dal, dock
endast sparsamt, har under perioden haft endast medelmät-
tiga årgångar; likaså raphönan, hvilken förekommer, ehuru
icke i riklig mängd, öfverallt inom länet utom i dess
fjäll- och skogstrakter.

C) **Bergshandtering, fabriksrörelse, handverk och
slöjd.** *Bergshandteringen* är af underordnad betydelse för
länet och har under perioden hufvudsakligen förekommit
inom öfre delen af Dalsland, där grufvor försöksvis bearbe-
tats på åtskilliga ställen för erhållande af kopparmalm. Ar-
betet härå har, efter att till en tid hafva afstannat såsom icke
lönande, mot slutet af perioden återupptagits. Inom Fröskogs
och Ånimskogs socknar, vid grufvor i Vingnäs och Stora
Strand, har nämligen under år 1905 ett aktiebolag med be-
nämning Lake copper syndikat, i:d börjat att i jämförelsevis
stor skala idka grufdrift för brytning af kopparmalm. Inom
Ånimskogs socken har anlagts en fabrik för att af kvartsit
tillverka eldfast tegel, s. k. silikattegel. För sydligare
delen af Dalsland är att omnämna, hurusom å hemmanet
Hällan i Gunnarnäs socken bearbetats skifferbrott för bryt-
ning af takskiffer.

Inom västgötadelen af länet har under perioden annan
bergverksrörelse icke bedrivits än den brytning af fält-
spat, som under en del af periodens år ägt rum dels inom Ale
härad vid Rished i Starrkärrs socken och dels från grufvor
inom Kinds härad, nämligen vid Stackebo, Skillnabo och
Björstorp i Östra Frölunda socken, vid Gräne och Falkö i
Holtsljunga socken samt vid Handbynäs i Sexdräga socken.
Framställning af zink har ägt rum vid aktiebolaget Sax-
bergets zinkfabrik.

Fabriksindustrien inom länet är ganska betydande och
fortfarande stadd i framåtgående. Fabrikenas antal, som
vid periodens början utgjorde 518 med ett arbetareantal af
16,543 och ett beräknadt tillverkningsvärde af 57,041,847
kr., uppgick år 1905 till 542 med ett arbetareantal af 17,876
och ett tillverkningsvärde af 66,296,100 kr. Ökningen, ehuru
afsevärd, har dock ej varit af samma storlek som under
närmast föregående period. Länet fabriksproduktion, jäm-
förd med hela rikets, beräknades år 1905 utgöra 5.5 % af
den senares värde, mot 5.45 % år 1900. Antalet fabriks-
arbetare på 1,000 invånare inom länet steg under perioden
från 59 till 64 och tillverkningens värde, beräknadt i kr.
per invånare inom länet, från 204 kr. till 237 kr.

Särskildt framträder Borås stad såsom en hufvudplats
för länets industri. Antalet fabriker därstädes utgjorde
vid periodens början 82, vid dess slut 97; och fanns alltså
sistnämnda år inom Borås mera än $\frac{1}{6}$ af hela antalet fabriker
inom länet. De i Boråsfabrikerna anställde arbetarnes antal,
hvilket år 1905 uppgick till 4,518, utgjorde mera än $\frac{1}{4}$
af fabriksarbetarnes antal inom hela länet; samma fabrikers
tillverkningsvärde, som under perioden stigit från 15,914,627
kr. till 20,950,001 kr., utgjorde sistnämnda år ej långt från
 $\frac{1}{3}$ af tillverkningsvärdet inom länets alla fabriker. An-
talet fabriksarbetare på 1,000 invånare i staden, hvilket
år 1900 utgjorde 247, uppgick år 1905 till 251, hvilken sist-
nämnda siffra endast inom en enda af rikets öfriga städer
öfverskreds. Beträffande tillverkningsvärde per invånare in-
tog Borås, inom hvilken stad sagda värde uppgick år 1900
till 1,028 kr. och år 1905 till 1,165 kr., sistnämnda år det
tredje rummet bland rikets städer.

Af de inom länets fabriksindustri anställde arbetare ut-
gjorde de manliga arbetarne år 1905 ett antal af 11,758,
medan kvinnornas antal uppgick till 6,118. Detta propor-

tionsvis så stora antal kvinnor beror af den inom länet högt utvecklade textilindustrin, vid hvilken industri kvinnlig arbetskraft i största omfattning anlitas.

Af fabriksindustriens olika grenar hafva *spinneri- och väfnadsfabrikerna* fortfarande den största betydelsen inom länet. Tillverkningen af bomullsgarn, som år 1905 för hela riket uppgick till ett värde af något mera än 22,800,000 kr. vid 30 fabriker, bedrefs samma år inom länet vid 10 fabriker, 2 i Borås och 8 å landsbygden, med ett värde å tillverkningen af omkring 7,800,000 kr. Äfven fabrikationen af ullgarn inom länet är ganska betydande; tillverkningsvärdet för år 1905 beräknades till något mer än 3 millioner kr. vid 13 fabriker. År 1900 uppgick tillverkningen vid bomullsspinnerierna, som äfven då utgjorde 10, men af hvilka 4 voro belägna i Borås och 6 å landsbygden, till ett värde af omkring 7,200,000 kr.; vid ullgarnsfabrikerna, som år 1900 utgjorde 16, belöpte sig tillverkningens värde sistnämnda år till 2,370,000 kr.

Inom väfnadsindustrin intaga bomullsväfverierna främsta rummet i länet. Vid 10 fabriker i Borås, 1 i Alingsås och 9 å landsbygden tillverkades år 1905 bomullsväfnader till ett sammanlagdt värdebelopp af 10,145,460 kr., mot 24,900,022 kr. i hela riket. Ylleväfverier funnos samma år i länet till ett antal af 22, däraf 9 i Borås, 1 i Åmål och 12 å landsbygden, med ett tillverkningsvärde af 7,062,110 kr.; och vid 8 trikå- och strumpfabriker, som voro förlagda 4 i Borås och 4 å landsbygden, uppgick tillverkningen till ett värdebelopp af 2,742,119 kr., under det att tillverkningsvärdet för hela riket samtidigt belöpte sig vid ylleväfverierna till 38,336,258 kr. och vid trikå- och strumpfabrikerna till 8,332,561 kr. Därjämte funnos år 1905 i länet 2 juteväfverier, 6 linne- och hampväfverier, 24 blekier, färgerier, kattuntryckerier och appreteringsverk, 3 bandfabriker, 1 hängslefabrik, 1 kravattfabrik, 1 spetsfabrik och 3 sömnadsfabriker, hvilkas sammanlagda tillverkningsvärde beräknades till 3,929,202 kr. En jämförelse med år 1900 visar, att sistnämnda år värdena beräknats utgöra i runda tal vid bomullsväfverierna 9,100,000 kr., vid ylleväfverierna 4,700,000 kr., vid trikå- och strumpfabriker 2,600,000 kr. samt vid öfriga nyssnämnda fabriker 2,400,000 kr. eller tillsammans nära 19,000,000 kr., mot nära 24 mill. kr. år 1905.

De anförda siffrorna visa, att garn- och väfnadsindustrin under perioden gått framåt, och vid jämförelse med siffrorna för andra delar af riket framgår, att Älfsborgs samt Östergötlands län intaga främsta platserna inom rikets textilindustri, med öfvervikt inom Älfsborgs län för bomullsbranschen och inom Östergötlands län för yllebranschen.

De fabriker, som näst efter de här ofvan nämnda torde hafva största betydelsen för länet, äro sådana, vid hvilka tillverkas *pappersmassa och papper*. Det är i synnerhet på Dal, som denna industri under senare tider vunnit utveckling. Trämassefabrikerna inom länet utgjorde år 1905 ett antal af 12 med ett beräknadt tillverkningsvärde af 4,190,291 kr.; pappersbruken voro samma år 8, och deras tillverkning beräknad till ett belopp af 5,242,350 kr. Under år 1900 utgjorde trämassefabrikernas antal likaledes 12 med ett tillverkningsvärde af 2,467,509 kr., pappersbruken voro jämväl

då 8 och det beräknade värdet af deras produktion 4,787,729 kr. Hvad tillverkningen af trämassa beträffar, hafva under år 1905 Värmlands, Gäfleborgs och Västernorrlands län att uppvisa större tillverkningsvärden än Älfsborgs län; däremot var papperstillverkningen större inom Älfsborgs län än inom något annat län.

Beträffande annan fabriksindustri inom länet torde följande vara att särskildt omförmäla.

Kvarnrörelsen har, till den del den är att hänföra till fabriksverksamhet, idkats vid ett antal af 92 kvarnar, utgörande enahanda antal som under förra periodens sista år, och uppgick deras tillverkningsvärde år 1905 till 2,380,957 kr., utvisande detta en minskning från år 1900, då tillverkningsvärdet utgjorde 2,690,037 kr. Af ifrågavarande kvarnar utgöres en del utaf grynverk, anlagda vid en del större egendomar. *Mälterier* funnos under år 1905 till ett antal af 8. *Stärkelsefabrikerna* inom länet voro samma år 4.

Brännvinstillverkning idkas inom länet i föga betydande omfattning. Den har under periodens tre sista år bedrivits vid allenast 3 brännerier, och tillverkningens värde uppgick under periodens sista tillverkningsår till 77,036 kr. Destilleringsverk fanns år 1905 endast 1, beläget i Borås och med ett tillverkningsvärde sagda år af 314,000 kr. *Maltdryckstillverkningen*, som under år 1900 idkades vid 18 bryggerier, hvilkas tillverkning då beräknades utgöra 28,892 hektoliter öl och 20,239 hektoliter dricka med sammanlagdt tillverkningsvärde af 546,623 kr., bedrefs under periodens sista tillverkningsår vid 36 bryggerier, vid hvilka producerades 40,848 hektoliter öl och 43,684 hektoliter dricka med beräknadt värde af tillhopa 975,787 kr. Den ökning, som dessa siffror utvisa, beror till en del däraf, att ett antal bryggerier, hvilka tidigare i den officiella statistiken redovisats såsom handtverksbryggerier, numera hänförts under fabriksindustrin.

Hvad *trävaruindustrin* beträffar, finnes inom länet ett större antal mindre sågar, som uteslutande eller hufvudsakligen afse att fylla närmast kringliggande orters behof af virke. Större sågverk med en tillverkning af sådan omfattning, att den ansetts böra hänföras till fabriksverksamhet, funnos vid periodens utgång till ett antal af 62 med ett tillverkningsvärde af inemot 1,700,000 kr., hvilken sistnämnda siffra med ungefär 100,000 understiger motsvarande siffra för år 1900. Om pappersmasseindustrin är ofvan nämnt. Snickeri- och möbelfabriker, som år 1900 funnos till ett antal af 13, hade vid periodens utgång ökat till 16, men tillverkningsvärdet år 1905, i rundadt tal 245,000 kr., var ungefär enahanda som år 1900. Inom länet finnes en tändsticksfabrik, nämligen i Vänersborg, hvilken år 1905 haft en tillverkning i värde uppskattad till 532,000 kr., öfverstigande tillverkningen år 1900 med mera än 200,000 kr.

Af *järnförädlingsverk* funnos inom länet 14 mekaniska i verkstäder, belägna 7 i städerna och 7 å landsbygden, samt 24 järn- och stålvarufabriker jämte gjuterier, däraf 10 i städerna och 14 å landsbygden, med ett sammanlagdt tillverkningsvärde af ungefär 5,800,000 kr. år 1905, mot ett värde af inemot 5,200,000 kr. år 1900. Bland hithörande

verk äro att i främsta rummet nämna Trollhätte mekaniska verkstad samt Gullöfors bruk vid Trollhättan.

Glasbruken utgjorde vid periodens utgång 3 med ett tillverkningsvärde år 1905 af i det närmaste 1,500,000 kr. Under år 1900 beräknades värdet af länets glasproduktion till 1,178,870 kr.

Läderfabriker eller garfverier funnos år 1905 inom länet till ett antal af 20 med ett tillverkningsvärde af 1,477,738 kr. En jämförelse med motsvarande siffror för år 1900 visar en minskning i fabrikernas antal med 10, men en ökning af produktionsvärdet med ungefär 550,000 kr.

I Vänersborg finnes dessutom en *skofabrik*, som under periodens näst sista år sysselsatte ett arbetareantal af 574 och hade en tillverkning af mer än 2,000,000 kr. En under år 1905 inträffande nedgång i dessa siffror sammanhänge med en under sagda år uppkommen långvarig arbetsstrejk inom fabriken. Den inom länet befintliga fabriken för tillverkning af gummigaloscher, belägen vid Svaneholm i Marks härad, hade år 1905 ett tillverkningsvärde af 1,170,000 kr.

Vid *oljeslageriet* i Trollhättan tillverkas linolja och linfrökakor till ett värde, som år 1905 öfversteg 500,000 kr.

Leran användes mångenstädes i länet till *fabrikation af tegel* i större skala. Sammanlagdt funnos år 1905 ej mindre än 26 tegelbruk med ett värde å tillverkningen beräknadt till 665,714 kr., utvisande, jämfördt med år 1900, en höjning med omkring 240,000 kr. Vid 2 kakelfabriker inom länet utgjorde tillverkningsvärdet år 1905 något mer än 76,000 kr., ungefärligen motsvarande samma produktionsvärde år 1900.

Bland öfriga fabriker kunna nämnas 1 margarinfabrik i Vänersborg, 1 svinslakteri, 2 tobaksfabriker, 9 mineralvattens- och läskedrycksfabriker, 1 repvarufabrik, 1 paraplyfabrik, 1 hår- och tagelspinneri, 1 fernissfabrik, 1 käppfabrik, 2 lådfabriker, 1 albumfabrik, 1 cementfabrik, 2 gasverk, 1 färgfabrik, 5 skeppsvarf, 3 elektricitetsverk m. fl., ingendera drifvande sin tillverkning i någon osedvanligt stor omfattning.

Härmed är fabriksindustrien inom länet i dess allmänaste konturer angifven. Den är öfver hufvud ganska betydande och gifver åt vissa trakter af länet — Borås stad med Marks och vissa delar af Kinds härad — karaktär af fabriksdistrikt.

I detta sammanhang torde böra anmärkas det storartade uppslag till befrämjande af vårt lands industri, som anknyter sig till de under perioden fullföljda sträfvandena att få den mäktiga kraften i *Trollhättans vattenfall* tillgodogjord för industriens behof. Såsom bekant, hade den för hela landet viktiga frågan om vattenfallens användning sedan flera år tillbaka stått på dagordningen, men måst lämnas olöst, hufvudsakligen till följd däraf, att rörande äganderätten till vattnet i fallen äfvensom till däri belägna öar tvister uppstått mellan å ena sidan kronan och å andra sidan åtskilliga strand- och vattenverksägare vid älven, hvilka tvister icke kunde utan omfattande rättegångar afgöras. Genom särskilda af Kungl. Maj:t den 30 december 1899 och den 19 augusti 1901 meddelade domar blef emellertid fastslaget, att, då Trollhätte strömmar af ålder ansetts utgöra en kronan tillhörig egendom och till dessa strömmar måste räknas alla Trollhättefallen, kronans rätt omfattade samtliga dessa, med

undantag allenast af den rätt till vatten eller område å öar, som kunde härledas från särskilda upplåtelser af kronan. Något strandområde ansågs däremot icke tillkomma kronan, utan var Nya Trollhätte kanalbolag ägare till östra stranden eller innehafvare af besittningsrätten till densamma, under det Trollhättans elektriska kraftaktiebolag ägde den västra.

Östra stranden ansågs till en början böra användas uteslutande för Trollhätte kanals ombyggnad, och då vattenkraftens tillgodogörande å västra stranden mötte hinder af kraftaktiebolagets strandägarerätt, framlades af Kungl. Maj:t vid 1902 års riksdag, efter förutgången förhandling med sistnämnda bolag, ett förslag, åsyftande att i samförstånd med bolaget skulle å västra stranden anläggas två särskilda kraftstationer för vattenkraftens tillgodogörande. Frågan förföll vid nämnda riksdag. Utredning ansågs nämligen icke vara åvägabragt, huruvida icke de för kraftuttagningen erforderliga anordningarna skulle med mindre kostnad kunna utföras på östra stranden, och möjlighet syntes icke vara utesluten för att utrymme för såväl kanalläggningen som vattenledning för kraftuttagning kunde beredas å denna strand. Ytterligare utredningar i sistnämnda hänseenden; företogos därefter, och 1903 års riksdag aflät skrifvelse till Kungl. Maj:t, däri Riksdagen ifrågasatte, huruvida icke Trollhätte kanal- och slussverk med dess tillhörigheter borde för statsverkets räkning förvärfvas, på det att genom statens försorg erforderliga åtgärder måtte kunna vidtagas till tidsenligare utveckling och ordnande af nämnda viktiga trafikled, en fråga hvilken syntes Riksdagen stå i så nära samband med frågan om tillgodogörande af den kronan tillhöriga vattenkraften, att dessa båda frågor borde gemensamt behandlas. Riksdagen anhöll förden skull hos Kungl. Maj:t om inledande af underhandlingar med Trollhätte nya kanalbolag om förvärfvande för statsverkets räkning af bolagets fasta egendom samt dess för kanalverkets drift erforderliga lösa egendom; och blef, efter kungl. proposition till 1904 års riksdag, köp från statens sida träffadt af kanalbolagets egendom. Sedan därefter denna egendom efter proposition till 1905 års riksdag blifvit ställd under förvaltning af en särskild styrelse, benämnd Styrelsen för Kungl. Trollhätte kanal- och vattenverk, hvilken styrelse skulle hafva att ombesörja rörelsen å Trollhätte kanal och vidmakthålla kanalverket samt att eventuellt anlägga och förvalta den eller de elektriska kraftstationer, som vid älven kunde komma att för statens räkning inrättas, hafva af sagda styrelse förslag utarbetats såväl i fråga om trafikledens utveckling som beträffande vattenkraftens tillgodogörande. Dessa förslag, likasom ock de ytterst betydelsefulla beslut af statsmakterna, som de föranledt, tillhöra emellertid tiden efter den period, som nu är i fråga.

Hvad *handtverkerierna* inom länet beträffar, så förlora de naturligen i allmänhet i betydelse i samma mån, som fabriksrörelsen utvidgas. Dock har äfven beträffande dem en utveckling under perioden ägt rum. Den officiella statistiken visar nämligen, att, under det vid 1900 års utgång i länet funnits 1,757 handtverkare med 1,607 arbetare, så hade vid 1905 års slut de förres antal ökats till 2,537 och

de senares till 1,712. Den till bevillning uppskattade inkomsten af handtverksdriften, som år 1900 utgjorde 558,865 kr., uppgick år 1905 till 805,482 kr.

Det arbete på textilindustriens område, som är i hög grad utmärkande för länet, äger rum icke endast såsom fabriksindustri. Vid sidan af den fabriksmässigt bedrifna tillverkningen utöfvas på detta område en betydande *hemslöjd*. På sätt Konungens Befallningshafvande framhöll i senaste femårsberättelse, idkas en betydande tillverkning af väfnader på landsbygden af väfverskor, som mot lega väfva åt s. k. förläggare, hvilka tillhandahålla dem garn och mönster. En annan husslöjd på förevarande område, uppkommen under senare tider, består däri, att förläggare utlämna yllegarn till stickning af trikåvaror å handmaskiner, som antingen ägas af förläggaren eller, kanske oftare, af stickerskorna. Härjämte förekommer maskinsömnad, tillverkning af täcken och mattor utaf nöthår, sömnad af enkla kläder m. m. dyl. Denna hemslöjd, som nu omnämns, förekommer företrädesvis inom Marks och Kinds härad, inom delar af Bollebygds och Vedens samt inom sydligare socknar af Ås, Gäsene och Redvägs härad, alltså inom de sju härad, där — såsom väl bekant — sedan sekler tillbaka en omfattande hemslöjd idkats. Numera har denna hemslöjd, med fabriksindustriens utveckling, väsentligen aftagit. Dock är den ännu afsevärd, särskildt inom södra häraderna. Ehuru den arbetslön, som betalas, är låg i jämförelse med nuvarande arbetspriser i allmänhet, inbringar dock denna hemslöjd ett ej oviktigt tillskott till befolkningens uppehälle. Å andra sidan klagas dock öfver, att den i alltför hög grad drager kvinnornas håg från andra hemsysslor och från jordbruksarbetet, samt att den trägna sysselsättningen vid väfstolen eller stickmaskinen är i hälsoafseende allt annat än gagnelig.

I de omförmälda häraderna utöfvas, utom hemslöjd på textilindustriens område, äfven åtskillig annan slöjd. Träarbeten, såsom simplare möbler, laggbärl, mattor af bast och säf, bastrep, kläd- och packkorgar, slevvar, skedar och vispar, träjalusier m. m. förfärdigas mångenstädes inom de flesta af nämnda härad. Särskildt att nämna är den tillverkning af blecksaker och kardor, som, delvis med högt uppdrifven skicklighet, äger rum i Gällstads, Grönahögs och Marbäckes socknar af Kinds samt i Hössna, Gulleredes och Strängsereds socknar af Redvägs härad.

Slöjden har äfven betydelse för andra delar af länet. I sådant hänseende bör omnämnas den rätt storslagna slöjd, som sedan ålder bedrifvits i den trakt af Kullings härad, som ligger söder och öster om Alingsås. Slöjdartiklarna från denna bygd utgöras främst af korgar utaf olika slag; särskildt kol-, potatis- och fiskkorgar, af mattor och kassar utaf träspån, träskedar, träskor och borstar, vidare af enkla möbler, laggbärl, persienner m. m. dyl. Dessa artiklar försäljas i stor omfattning utom orten, och beredes härigenom befolkningen en god inkomst. Tidigare har en betydande export af dem ägt rum till Norge, men detta förhållande upphörde efter mellanrikslagens upphäfvande. I stället har afsättningen inom riket alltmer ökat.

I Ärtemarks socken af Vedbo härad utgör halmflätning en god inkomstkälla för de flesta hem. Denna slöjd har på

senare tider vunnit insteg äfven i Håbols socken af nämnda härad äfvensom på flera ställen sydligare i länet.

I öfrigt bedrifvas på somliga orter *särskilda yrken såsom binäringar*. Sälunda är den manliga befolkningen i Ale härad äfvensom i Långareds socken af Kullings härad samt Edsleskogs, Mo och Amåls socknar i Tössbo härad känd för sin duglighet i timmer- och snickeriarbeten och anlitas för dylikt arbetes utförande jämväl för andra orters behof. I Sandhults socken bedrifves mureriarbete såsom binäring. Ett annat näringsfång, som äfven bör här omnämnas, är det s. k. hemslakteriet, hvilket, med afsättningsort för köttvarorna i Göteborg, utöfvas i Angeredes och Bergjums socknar samt en del af Stora Lundby socken af Vätö härad äfvensom i de södra socknarne af Kullings härad. Detta yrke idkas äfven i Bredareds socken af Vedens härad, därifrån afsättningen äger rum i Borås. Inom vissa delar af Tössbo härad, inom Skålleruds socken af Nordals härad samt i vissa vid Vänerne belägna trakter af Sundals härad sysselsätter sig en stor del af den manliga befolkningen med sjöfart som yrke. Stenhuggeri, dock i mindre omfattning, idkas å en del hemman i Dalskogs socken.

I senaste berättelse framhölls vikten af att söka vidmakthålla den gamla hemslöjden samt huruledes för sådant ändamål särskildt påfordras, att det uppväxande släktet tidigt såväl får lära sig inse handarbetets stora betydelse i sedligt och materiellt hänseende som ock bibringas duglighet för sådant arbetes utförande genom uppfostran af sinnet och handlaget därför. Likasom under senaste period hafva också under den nu ifrågavarande sträfvandena riktats på *slöjdundervisningens* införande i folkskolorna, i det länets bägge slöjdföreningar användt de medel, som af staten samt länets landsting och hushållningssällskap anvisats, hufvudsakligen till understöd för anordnande af slöjdundervisning i folkskolorna. För denna undervisning, äfvensom för verksamheten vid slöjdseminariet å Nääs, skall närmare redogörelse lämnas framdeles i denna berättelse. Slöjdföreningarna hafva jämväl blifvit satta i tillfälle att befrämja slöjden vid skolorna medelst lämnande af bidrag till anordnande af särskilda slöjdlokaler. De hafva nämligen kommit i åtnjutande af räntan å en utaf godsägaren Aug. Abrahamson å Nääs gjord donation å 30,000 kr., hvilken förvaltas af länets landsting och af hvars räntefkastning hvardera slöjdföreningen bekommit hälften, med rätt att använda medlen för nyssnämnda ändamål. Södra slöjdföreningen har under perioden vidmakthållit, likasom under föregående period, s. k. fortsättningskolor i manlig slöjd, i hvilka skolor sådana ynglingar, som visa håg och fallenhet för slöjd, kunna, efter att hafva lämnat folkskolan, få tillfälle att vårda sina anlag och mera praktiskt utveckla sina kunskaper; och inom norra slöjdföreningen har under periodens sista år beslut fattats om inrättande från och med år 1906 af två årliga fortsättningskurser i snickerislöjd, en inom västgötadeln och en i Dalsland. Till befrämjande af hemslöjden inom Alingsås, Hemsjö och Odens socknar, den s. k. Kullingslöjden, har Norra hushållningssällskapet under perioden beviljat ett årligt anslag, hvilket ställts till förfogande af Kullings kretsafdelning. Med bidrag af statsmedel och anslag af Landsting uppehålls

i Borås en skola för undervisning i väfnadskonst. Äfvenså hafva med bidrag af Landstinget samt slöjdföreningarna under perioden uppehållits en slöjd- och teknisk skola i Vänersborg samt en lägre teknisk yrkesskola i Borås. Särskilda skolkökskurser hafva under perioden varit genom

hushållningssällskapens försorg anordnade; och torde jämväl böra omförmålas, hurusom en af enskild person i Borås upprättad skola för kvinnlig handaslöjd därunder varit i verksamhet. I denna skola har södra slöjdföreningen anordnat sommarkurser för slöjdlärlarinnor inom distriktet.

4. Kommunikationer och varubyten.

A) Landtkommunikationer. De viktigaste bland dessa äro *järnvägarna*. Under perioden hafva följande förändringar ägt rum med de enskilda järnvägar, som helt eller delvis falla inom länet. Järnvägen Borås—Älfvesta, som koncessionerats år 1897 och som af 1900 års riksdag erhöll ett statslån å 4,795,000 kronor, började att anläggas år 1901 och öppnades för allmän trafik i december 1902. Af Kindås härads järnväg (Borås—Hillared—Svenljunga) har linjen Borås—Hillared år 1902 nedlagts för att införlifvas med Borås—Älfvesta järnväg. Linjen Hillared—Svenljunga har erhållit fortsättning genom järnväg Svenljunga—Axelfors, koncessionerad år 1903 samt öppnad för allmän trafik i augusti 1904. Falkenbergs järnväg, som vid periodens början nått Holtsljunga, har under perioden utsträckts till Limmared; linjen Holtsljunga—Limmared öppnades för allmän trafik i april månad 1904. Den s. k. Västra centralbanan (Falköping—Landeryd), hvilken erhållit koncession år 1901, började utföras 1903, men hade vid periodens slut ännu icke hunnit fullbordas. Ulricehamns järnväg försåldes år 1902 till innehafvarne af koncessionen å Västra centralbanan för att införlifvas med denna järnväg, för hvilket ändamål den under periodens senaste år ombyggt till bredspårig. Koncession å järnväg från Lödöse till Lilla Edet (Älfhem—Lilla Edet) erhöles år 1904, hvarefter arbetet å densamma börjades år 1905.

Utom Västra stambanan, som till en längd af omkring 83 km., med 10 stationer och 3 hållplatser, genomgår Vätle, Kullings och Gäsene härad, förefinnas nu 11 järnvägar, hvilka antingen helt och hållet eller till någon del ligga inom länet, nämligen:

1) *Bergslagernas järnväg*. Med en spårvidd af 1.435 meter har denna järnväg en längd af 486 km. Från länsgränsen mot Värmland går den här i länet genom Tössbo härad med staden Amål, Nordals och Sundals härad, Väne härad med Trollhättan samt Flundre, Ale och Vätle härad till gränsen mot Göteborgs och Bohus län, omkring 162 km. Järnvägen har 20 stationer och 2 hållplatser inom länet.

2) *Dalslands järnväg* med bibana Ed—Stora Le. Denna järnväg, likaledes bredspårig, har en längd inom länet af 69 km. Från Sunnanå hamn vid Väneren, som är järnvägens utgångspunkt, går den genom Nordals härad till Mellerud, korsar där Bergslagsbanan samt fortsätter vidare genom sagda härad in i Vedbo härad till gränsen mot Norge, hvarest norska Smaalenenesbanan möter. Utom föreningsstationen i Mellerud har järnvägen 6 stationer äfvensom 2 hållplatser.

3) *Uddevalla—Vänersborg—Herrljunga järnväg*. Denna

järnväg har en längd af 92 km., af hvilka 30 km. tillhöra länet. Järnvägen, som är bredspårig, inkommer från Bohuslän i Väne härad och korsar där Bergslagernas järnväg vid Öxnered. Därifrån fortsätter den genom Väne härad förbi Vänersborg till gränsen af Skaraborgs län samt vidare genom detta län in i Kullings härad, hvarest den vid Herrljunga träffar Västra stambanan. Oberäknadt föreningsstationerna vid Öxnered och Herrljunga har järnvägen 5 stationer inom länet.

4) *Borås—Herrljunga järnväg*. Järnvägen, som är 42 km. lång samt bredspårig, ligger helt och hållet inom länet. Den går från Västra stambanans station vid Herrljunga genom Kullings, Gäsene och Vedens härad till Borås och har, utom Herrljunga, 4 stationer och 5 hållplatser. Den drifves numera i samtrafik med

5) *Varberg—Borås järnväg*. Denna, som är bredspårig, är i sin helhet 85 km. lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 57 km. Utgående från Borås järnvägsstation, genomlöper den Vedens och Marks härad till länsgränsen mot Halland, därifrån den fortsätter till Varberg. Förutom föreningsstationen i Borås äro 9 stationer å järnvägen belägna inom länet.

6) *Ulricehamns järnväg*. Afsedd att införlifvas med Västra centralbanan, har järnvägen, som från Vartofta station å Södra stambanan går genom Redvägs härad till Ulricehamn, blifvit, på sätt ofvan nämnts, mot slutet af perioden ombyggd från smalspårig till bredspårig. Dess hela längd från Vartofta till Ulricehamn har utgjort 37 km., däraf 35 km. inom länet.

7) *Göteborg—Borås järnväg*. Järnvägen, som har en spårvidd af 1.435 meter, är i sin helhet 67 km. lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 37 km. Utgående från Borås nedre järnvägsstation, genomlöper järnvägen Vedens och Bollebygds härad till länsgränsen mot Göteborgs och Bohus län, därifrån den fortsätter till Almedals station å Väst kustbanan. Förutom stationen i Borås äro 5 stationer och 1 hållplats å järnvägen belägna inom länet.

8) *Uddevalla—Lelångensbanan*. Med en spårvidd af 0.891 meter har hela järnvägen en längd af 89 km., af hvilka 76.5 km. tillhöra länet. Med utgångspunkt från Uddevalla genomlöper järnvägen Valbo härad samt sträcker sig vidare in i Vedbo härad och korsar där Dalslands järnväg vid Bäckefors. Härifrån fortsätter den förbi Billingsfors bruk till sjön Lelångens södra strand vid Bengtsfors. Förutom föreningsstationen vid Bäckefors har järnvägen 11 stationer och 1 hållplats inom länet.

9) *Västergötland—Göteborgs järnväg*. Denna järnväg (jämte bibana) har, med en spårvidd af 0.891 meter, en sam-

manlagd längd af 141 km., däraf 70 km. ligga inom länet. Från Göteborgs västra station som utgångspunkt går järnvägen midt igenom Vätö härad, fortsätter genom östra delen af Ale härad och berör jämväl en mindre del af Kullings härad på västra sidan af sjön Anten, hvarefter den genomskär Bjärke härad och därifrån fortsätter i Skaraborgs län öfver Vara till Skara, med en bibana från Tumleberg till Håkantorps station på Uddevalla—Vänerns borg—Herrljunga järnväg. Inom länet har järnvägen 11 stationer och 3 hållplatser.

10) *Falkenbergs järnväg.* Med en spårvidd af 0.891 meter har denna järnväg, som under närmast föregående period färdigbyggdes till Holtslunga, under den nu ifrågasvarande utsträckts till Limmareds station, där den träffar Borås—Alfvesta järnväg. Järnvägen faller med en längd af 48 km. inom Hallands län samt med 54 km. inom Kinds härad af Älfsborgs län och har på sistnämnda sträcka förutom föreningsstationerna i Limmared och i Axelfors, där den Borås—Alfvesta järnväg tillhöriga bibanan från Hillared öfver Svenljunga har sin slutpunkt, 7 stationer och 3 hållplatser. Linjen Holtslunga—Limmared öppnades för allmän trafik i april månad 1904.

11) *Borås—Alfvesta järnväg* koncessionerades år 1897 samt öppnades för allmän trafik i december månad 1902, Den tidigare befintliga s. k. Kinds härad järnväg, hvilken gick från Borås öfver Hillared till Svenljunga, öfvertogs år 1901 af Borås—Alfvesta järnvägs aktiebolag och blef på sträckan mellan Borås och Hillared vid Alfvestabanans byggande införlifvad med denna. Linjen Hillared—Svenljunga har bibehållits såsom bibana till Borås—Alfvesta järnväg och under perioden utsträckts från Svenljunga till Axelfors, där den sammanträffar med Falkenbergs järnväg. Sträckan Svenljunga—Axelfors öppnades för trafik i augusti 1904. Med Borås såsom utgångspunkt sträcker sig Borås—Alfvesta järnväg genom Vedens, Ås och Kinds härad till gränsen af Småland och vidare öfver Värnamo till Alfvesta på Södra stambanan, en sträcka af 149 km., hvaraf 57 inom Älfsborgs län. På sträckan inom sistnämnda län finnas förutom stationerna Borås, Hillared och Limmared 5 stationer och 2 hållplatser. Linjen Hillared—Axelfors, i sin helhet fallande inom Kinds härad, är 24 km. lång och har, utom stationerna i Hillared, Svenljunga och Axelfors, 1 station och 1 hållplats.

Omfattande 83 km. af Västra stambanan samt 713.5 km. af enskilda järnvägar, hade sålunda länets järnvägsnät vid periodens slut en utsträckning af 796.5 km.

Under perioden har *anläggning* af 2 järnvägar inom länet påbörjats, nämligen dels från Falköping-Rantens station å Västra stambanan öfver Åsarp, Ulricehamn och Limmared till Landeryd på Nässjö—Halmstads järnväg och dels från Lödöse station å Bergslagsbanan (Alfhem) till Lilla Edet. Den förra af dessa järnvägar, Västra centralbanan, i sin helhet 129 km., däraf 91 km. inom Älfsborgs län, började byggas år 1903, den senare, 15 km., år 1905.

De allmänna vägarnes längd utgjorde, såsom **tabell 2** utvisar, vid ifrågasvarande femårsperiods slut 397.7 nymil.

Följande *vägarbeten*, som utförts med bidrag af stats-

medel, hafva under perioden *fullbordats* och *afsynats*, nämligen:

anläggning af den del utaf väg mellan Prekebo i Öxabäcks socken och Frölunda i Östra Frölunda socken, som faller mellan sockengränsen och Frölunda, 0.692 nymil, för en beräknad kostnad af 25,450 kr., med statsbidrag till belopp af 16,800 kr.;

omläggning af backar å vägen mellan Tranemo sockengräns och Mo häradsgrens vid Portebo genom Nittorps och Ljungsarps socknar, 0.354 nymil, för 11,400 kr., hvaraf 7,600 kr. utgått af statsmedel;

omläggning och förbättring af häradsvägen mellan Hids gästgifvargård i Östra Frölunda socken och hemmanet Källhult i Håksviks socken, 1.763 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 66,600 kr. och statsanslaget utgjort 44,400 kr.;

omläggning och förbättring af landsvägen från Ale häradsgrens vid Järnklef förbi Lilla Edet och Fors Rättaregård till Upphärad kyrka, 1.653 nymil, för en kostnad af 78,400 kr., däraf 52,100 kr. utgått af statsanslag;

anläggning af den mellan Björlieden och Skjarp fallande delen af väg mellan Assmebro i Örsås socken och Skjarp i Håksviks socken, 1.084 nymil, för en kostnad af 34,150 kr., med statsbidrag till belopp af 22,700 kr.;

förbättring af vägen vid Stockelid mellan Björketorps kyrka och Räflanda järnvägsstation, 0.03 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 4,060 kr. och statsbidraget till 2,700 kr.;

anläggning af väg mellan kyrkan och Vålebo i Väne-Åsaka socken, 0.825 nymil, för en kostnad af 26,700 kr., hvaraf i statsbidrag lämnats 10,700 kr.;

anläggning af väg mellan Borås stad och Bredareds kyrka, 1.042 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 45,400 kr. samt statsbidraget till 30,200 kr.;

anläggning af utfartsväg vid Sandareds järnvägsstation i Sandhults socken, 0.261 nymil, för 6,810 kr., hvaraf 4,500 kr. i statsbidrag;

anläggning af väg mellan Ulricehamn och Kättekulla, 1.635 nymil, med en beräknad kostnad af 52,000 kr., hvaraf statsanslaget uppgått till 34,600 kr.;

omläggning af vägen från Bollebygd järnvägsstation förbi Almedals vattenverk och hemmanet Erikstorp, 0.18 nymil, med en omläggningskostnad af 8,122 kr. och ett statsbidrag af 5,400 kr.;

anläggning af väg mellan Rud i Grimmares socken och Kransbo i Istorps socken, 0.94 nymil, för en kostnad af 24,780 kr. och ett statsbidrag af 16,500 kr.;

anläggning af väg i Märdaklefs socken från sockengränsen vid Lönhult till Klefs kvarn, 0.314 nymil, hvarför kostnaden utgjort 11,100 kr. och statsbidraget belöpt sig till 7,400 kr.;

anläggning af ny väg mellan Lerjeholms säteri och landsvägen från Agnesberg till Lerum vid Angered i Angereds socken, 0.048 nymil, för en kostnad af 48,500 kr., hvartill statsverket bidragit med 32,300 kr.;

anläggning af väg mellan Kyrkhult och Snipebro inom Källunga och Hällestads socknar, 0.956 nymil, hvarför kostnaden beräknats till 26,700 kr. och statsbidrag åtnjutits med 17,800 kr.;

omläggning och förbättring af allmänna landsvägen mellan Rängedala kyrka och Mellsjön, 0.38 nymil, för 21,700 kr., hvaraf 14,400 kr. i statsbidrag;

omläggning och förbättring af landsvägen mellan Angereds kyrka i Angereds socken och Olofstorps prästgård i Bergjums socken, 0.478 nymil, hvarför kostnaden upptagits till 22,700 kr. samt statsbidrag lämnats till belopp af 15,100 kr.

Desutom må nämnas följande vägföretag, för hvilka statsbidrag beviljats före periodens utgång, men som *icke* före denna tidpunkt *hunnit fullbordas*, nämligen:

anläggning af väg från Karl Gustafs kyrka till länsgränsen vid Näs;

anläggning af väg dels från Grimmares kyrka förbi Långared till Stamnareds sockengräns, dels från Långared till Skällinge sockengräns;

anläggning af väg från Älfsareds sockengräns vid torpet Mokåsen till allmänna vägen vid Älekulla stom i Älekulla socken;

omläggning och förbättring af vissa backar inom Väne härad;

omläggning af vägen mellan Huluds och Brunns gästgifvargårdar i Tvärredes och Brunns socknar;

omläggning af allmänna vägen från hemmanet Sivikan förbi Hallaklef i Frändefors socken inom Sundals häradsgästgärdens distrikt;

anläggning af den inom Kinds härad belägna delen af väg mellan Holtslunga och Öxabäcks kyrkor inom Kinds och Marks häradsgästgärdens distrikt;

omläggning af Trångshultsliden vid Hillareds järnvägsstation inom Kinds häradsgästgärdens distrikt;

anläggning af väg från Långhem till allmänna landsvägen mellan Åsarp och Nothagen vid Björdal inom Långhems och Månstads socknar af Kinds härads väghållningsdistrikt;

väganläggning från allmänna vägen vid Redvägsborg till häradsvägen vid Böne skolhus inom Redvägs härads väghållningsdistrikt;

omläggning och förbättring af allmänna vägen mellan Ollestads säteri i Hofs socken och hemmanet Upptorp i Ods socken af Gäsene härad;

anläggning af den inom Marks härads väghållningsdistrikt belägna delen af väg mellan Holtsljunga och Öxabäcks kyrkor.

För *väghållningsbesvärets utgörande* på landet är länet fördeladt i 20 väghållningsdistrikt sålunda, att hvarje härad utgör ett väghållningsdistrikt med undantag af Vedbo härad, som är deladt i 3 distrikt, af hvilka det västra omfattar Vedbo härads västra länsmansdistrikt jämte Nössemarks socken af Vedbo härads norra länsmansdistrikt, det norra Vedbo härads norra länsmansdistrikt utom Nössemarks socken samt det östra Vedbo härads östra länsmansdistrikt. Vid periodens början hade vägdelen enligt nya väglagens bestämmelser blifvit fullbordad endast inom Ale härads väghållningsdistrikt. Under densamma hafva vägdeleningar afslutats i Vedbo härads västra väghållningsdistrikt år 1902, i Vätle och Bjärke härads väghållningsdistrikt år 1903, i Nordals och Bollebygds härads väghållningsdistrikt år 1904 samt i Tössbo och Väne härads väghållningsdistrikt år 1905. I samtliga öfriga väghållningsdistrikt, utom Marks och Redvägs härads, hafva vägdeleningar påbörjats, antingen under den nu ifrågavarande perioden eller under den närmast föregående, men hade de vid periodens utgång ännu icke nått sin fullbordan.

Vid periodens början utgjorde antalet *skjutsanstalter* 101, hvaraf 72 gästgifverier och 32 skjutsstationer. Nya gästgifverier eller skjutsstationer hafva icke under perioden inrättats, hvaremot gästgifveriet i Mörlanda inom Kullings fögderi samt skjutsstationerna Vadebacka, Kärra och Jordfallet i Väne fögderi indragits under perioden, vid hvars slut alltså funnos 100 skjutsanstalter, däraf 71 gästgifverier och 29 skjutsstationer.

Vid periodens början var skjutsningens ombesörjande upplåtet å entreprenad vid 55 skjutsanstalter, samtliga utan entreprenadbidrag; vid dess slut fanns entreprenad vid 44 anstalter, alla utan bidrag. Skjutslegan vid entreprenad understeg icke vid någon skjutsanstalt maximilegan 1 krona 50 öre. Där, jämlikt 18 § i skjutsstadgan; skjutsningen måst af de skjutsskyldige själfva uppehållas, har legan utgått med 1 krona 12 öre för nymil.

För allmänna trafiken har under perioden en *färjeförbindelse* varit inrättad inom Vedbo härad öfver sjön Stora Le mellan hemmanen Jaren och Sund i Nössemarks socken.

Till kommunikationsanstalterna hör jämväl post-, telegraf- och telefonväsendet.

Postkontor funnos vid periodens utgång, liksom förut, i länets 5 städer samt i Trollhättan, Lilla Edet, Herrljunga, Svenljunga, Mellerud och Bengtsfors; hvaremot postkontoret i Skene med november månad 1905 indragits och i stället inrättats i Kinna. Postkontorens antal är således detsamma som under föregående period, men poststationerna hafva ökats från 174 till 192, hvilket förnämligast torde få tillskrifvas de nya järnvägarne, enär poststationer inrättats vid samtliga järnvägsstationer. Till dessa 204 fasta postan-

stalter komma ytterligare postkupéexpeditionerna, som äro anordnade på samtliga till allmän trafik upplåtna järnvägs-linjer i länet. Enligt Generalpoststyrelsens berättelse uppgick de inom länet för postbefordran aflämnade postför-sändelsernas antal år 1901 till 6,748,693, år 1902 till 7,750,897, år 1903 till 9,394,230, år 1904 till 9,414,792 och år 1905 till 8,883,778 eller i medeltal ungefär 30 på hvarje invånare, mot 20 under föregående period och 7 under perioden 1891—1895.

Postbefordringen sker dels med järnväg eller ångbåt samt dels å landsvägslinjer, hvilka senares sammanlagda väglängd utgjorde 198 nymil år 1905 mot 167 nymil år 1900.

Statstelegrafstationer funnos vid periodens utgång i Vänersborg, Borås och Trollhättan af andra klassen samt i Ulricehamn, Åmål och Lilla Edet af tredje klassen. Dessutom äro telegrafanstalterna vid såväl statens som enskilda järnvägar tillgängliga för allmän korrespondens, såvida telegrafering i järnvägsärenden sådant medgifver. Vid statstelegrafstationerna inom länet afsändes år 1905 28,314 inländska och 4,862 utländska taxerade telegram, och sammanlagda antalet afsända och ankomna dylika telegram utgjorde 64,554 mot 54,319 år 1900.

Telefonväsendet har under perioden i afsevärd mån utvecklats. Af de uti berättelsen för förra perioden omfördä tvenne enskilda telefonledningarna, tillhöriga Trollhätte och Dalslands kanaler, hade vid periodens utgång den senare ledningen öfvertagits af rikstelefonen, hvaremot Trollhättans kanalverk fortfarande hade en enskild ledning.

De ledningar af rikstelefonen, hvilka vid 1900 års slut till större eller mindre del genomlöpte länet och därstädes hade central- eller växelstationer, hafva under perioden tillökats med följande dubbeltrådiga förbindelseledningar:

Borås—Ulricehamn	38.5 km.
Borås—Varberg	85.5 »
Mellerud—Rostock	6.0 »
Vara—Herrljunga	22.0 »
Vara—Vårgårda	35.0 »
Mellerud—Köpmannabro	9.0 »
Vänersborg—Ed	87.0 »
Borås—Svenljunga	40.3 »
Falköping—Ulricehamn	48.7 »
Göteborg—Alingsås	47.2 »
Göteborg—Lerum	21.4 »
Mellerud—Bengtsfors	50.8 »
Vänersborg—Bryggum	11.8 »
Borås—Haldarp	26.7 »
Göteborg—Vänersborg	88.3 »
Lerum—Floda	7.0 »
Sköfde—Vänersborg	103.7 »
Vänersborg—Uddevalle	28.6 »
Lilla Edet—Sollum	5.9 »
Vänersborg—Brålanda	28.8 »
Åmål—Ånimskog	21.6 »

Härjämte har under perioden anlagts en del nya abonnentnät och förut befintliga dylika utvidgats, så att an-

talet telefonapparater; som vid periodens slut innehades af abonnenter inom länet, utgjorde 1,640, mot 1,199 år 1900.

Genom länets 6 centralstationer—Vänersborg, Borås, Ulricehamn, Åmål, Trollhättan och Lilla Edet—med därunder hörande växelstationer hafva följande telefonsamtal förmedlats under periodens olika år, nämligen: 3,016,400 år 1901, 3,270,300 år 1902, 3,600,600 år 1903, 3,519,300 år 1904 samt 4,197,000 år 1905.

B) Vattenkommunikationer. Till en del beläget invid landets största insjö, Vänern, åtnjuter länet härigenom samt genom kanaler, hvilka äfvenledes höra till de mest betydande inom riket, förmånen; att ansenliga trakter af dess område på vattenvägar stå i förbindelse såväl med hvarandra och angränsande län som ock med världshafvet.

Sjötrafiken å Vänern, både den lokala och den genomgående, är betydande samt har inom länet till sitt förfogande ett icke obetydligt antal hamnar och till sin ledning, förutom andra större och mindre sjömärken, åtskilliga fyrar. Så finnas, förutom vid Vänersborg och Åmål, utefter Väners kust mera allmänt begagnade hamnar vid Dalbergså i Bolstads socken och vid Sunnanå i Holms socken, vid Köpmanabro i Skålleruds socken och vid Vingen i Ånimskogs socken, vid Tössebäcks skärgård i Tössö socken och vid Näs-viken i Åmåls socken. Därjämte finnas såsom nödhamnar följande inloppsställen från öppna sjön; nämligen vid Sikkhall, Tjufholmen, Koggen och Bodane.

De anstalter till betryggande af sjöfarten å Vänern, hvilka på grund af kungl. brefvet den 24 november 1813 redan förefinnas eller framdeles komma att åvägabringas, handhafvas och vårdas af en styrelse, hvilken, utsedd af kringliggande orters fartygsägare, industriidkare och handlande, har att ägna sorgfällig uppmärksamhet åt allt, som kan lända till förbättring af sjöfartsanstalterna å Vänern; samt, för vidtagande af därför erforderliga åtgärder, uppbära och använda de afgifter för sjöfarten å Vänern, hvilka enligt fastställd taxa böra utgå. Denna styrelse, som den 6 maj 1886 fått förnyade nådiga stadgar för sig utfärdade, har således att, bland annat, anordna och vidmakthålla alla de fyrar och sjömärken, hvilka äro för sjöfarten behöfliga och finnas upptagna å det öfver Vänern utgifna sjökort.

Af de vid Vänern befintliga 42 fyrplatser med 67 fasta fyrar, förutom ett fyrskepp Medgrundet, jämte 7 lysbojar äro 8 fasta fyrplatser med 13 fyrar anordnade inom den i länet liggande delen af Dalbosjön; nämligen en vid Bastungen i Frändefors socken med två fyrar, en vid Gällenas udde i Gestads socken med en fyr; en vid Hjorten i Grinstads socken med en fyr och en lysboj, en vid Grinsö i samma socken med två fyrar, en vid Långö med två fyrar och en vid Lindö med två fyrar; båda i Holms socken, en vid Vingen, i Ånimskogs socken med två fyrar samt en vid Fogdön i Åmåls socken med en fyr. För vården af dessa fyrrinrättningar äro anställda 1 lotsbefälhafvare med lotsångare, Polstjärnan, och 4 mans besättning, 1 fyrmästare och 3 besättningsmän å fyrskeppet samt 8 fyrvaktare, en å hvarje fyrplats.

Bland Väners till ett antal af omkring 1,500 uppgående öfriga sjömärken af olika slag tillhöra omkring 240

länets område af Dalbosjön med sådan fördelning af betjäningen för tillsynen öfver sjömärkena; att af de 53 prickhållare, som för sådant ändamål äro anställda; 10 hafva sin verksamhet förlagd till nämnda område.

Jämväl lotsningen i Vänern besörjes på föranstaltande af nämnda styrelse, hvilken äger att därför utfärda taxa. Aflönade lotsar finnas 3; däraf en inom länet vid Vänersborg; hvarförutom det åligger hvarje prickhållare att inom sitt distrikt verkställa lotsning.

Seglationsafgifterna för Vänern samt omkostnaderna hafva under perioden uppgått till följande belopp:

	Seglationsafgifter. Kronor.	Omkostnader. Kronor.
År 1901	56,653.56	42,270.65
» 1902	50,536.27	42,123.87
» 1903	58,579.15	49,885.88
» 1904	60,014.74	46,484.55
» 1905	57,861.44	71,271.33
	Summa 283,645.16	252,036.28

Seglationsfondens behållning utöfver inventarierna uppgick vid 1905 års slut till 343,390 kronor.

Genom Göta älf med därtill hörande kanalverk äfvensom genom Dalslands och Snäcke kanaler står ofvan öfvermålade trafik å Vänern i förbindelse med å ena sidan trakterna utmed nyssnämnda älfs stränder samt Göteborg och å den andra det inre af Dalslands och södra Värmlands skogstrakter.

Hvad Göta älf och dess kanalverk beträffar, hafva i senaste femårsberättelse närmare uppgifter lämnats beträffande läge, längd, slussantal m. m. af de 5 särskilda kanal-anläggningar, hvilka, under gemensam benämning af *Nya Trollhätte kanal*, erfordrats för att göra älfven segelbar. Under nu ifrågavarande period har kanalverket från det förutvarande Nya Trollhätte kanalbolag öfvergått, tillika med annan detta bolags egendom, till svenska staten samt år 1905 ställts under förvaltning af en särskild direktion, styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk. Frågan om en väsentlig utvidgning och förbättring af ifrågavarande kanalverk har länge stått på dagordningen, men de betydelsefulla beslut, som härom kommit till stånd från statsmakternas sida, tillhöra tiden efter periodens utgång. På den nedom kanalverkets område belägna delen af Göta älf, eller från ett ställe, som ligger 180 meter nedom Ströms kanal vid Lilla Edet, till Göteborg, ombesörjas alla för segelfartens säkerhet och bekvämlighet behöfliga arbeten och anordningar af styrelsen öfver Göteborgs älf- och hamnarbeten.

Till förbättrande af anstalterna för segelfarten i Trollhätte kanal under perioden har användts en summa af 279,336 kr. 25 öre, och hafva härför följande arbeten utförts:

uppförandet af en kraftstation å Malgön, afsedd dels att alstra elektriskt ljus utmed kanal och slussar, dels att i öfrigt lämna elektrisk energi för kanalverkets behof; varande genom denna anläggning, som betingat en kostnad af 203,350 kr. 72 öre, kanalen vid Trollhättan jämte alla dess slussar från och med Stallbacka norra udde till och med Åkerström, omkring 8 kilometer; fullständigt belysta;

anbringande af luxbelysning vid Ströms och Brinbergskulles kanalstationer för en kostnad af 13,250 kr.; utvidgning af Bergkanalen strax nedom den s. k. stämporten, hvilket arbete betingat en kostnad af 15,274 kr. 83 öre;

byggande af en förtöjningsbrygga vid Åkersvass för 2,100 kronors kostnad;

förstoring af Åkerströms sluss samt utvidgning af nedre inloppet till samma sluss för en sammanlagd kostnad af 36,202 kr. 49 öre;

hvarförutom en för trafiken hinderlig udde strax ofvan öfre slussen vid Ström borttagits för en kostnad af 9,158 kr. 21 öre.

Till upplysning om trafiken å Trollhätte kanal meddelas här nedan uppgifter å antalet resor, som under perioden verkstälts genom kanalen af ångfartyg samt af seglande fartyg och pråmar äfvensom å beloppet af de för fartygs- och varutrafiken å kanalen uppburna afgifter:

År.	Ångfartyg.	Segelfartyg	Afgifter för trafiken. Kronor.
	Resor.	och pråmar. Resor.	
1901	6,493	2,585	484,201·33
1902	6,377	2,540	475,450·42
1903	7,697	2,683	521,041·27
1904	7,777	2,771	543,805·27
1905	6,881	2,405	528,868·85

Beträffande *Dalslands kanal*, som med begagnande af mellanliggande sjöar och vattendrag förbinder de i Vedbo härad på gränsen mot Värmland och Norge belägna betydande sjöarne Stora Le och Lelången samt Västra och Östra Silen och Väneren vid Köpmannabro, äro motsvarande siffror för perioden:

År.	Ångfartyg.	Segelfartyg	Afgifter för trafiken. Kronor.
	Resor.	och pråmar. Resor.	
1901	3,823	1,865	81,062·83
1902	4,154	1,929	79,529·57
1903	4,458	2,042	86,194·96
1904	4,630	2,058	96,996·94
1905	4,718	2,225	96,356·55

En för Dalslands kanal utmärkande varutransport är den betydande framforsling af timmerflottar, som efter densamma äger rum. Under periodens särskilda år utgör antalet genom kanalen framförda timmerflottar resp. 3,345, 3,111, 2,739, 3,405 och 3,249. I Trollhätte och Snäcke kanaler förekommer forsling af timmerflottar icke i någon nämnvärd omfattning.

Snäcke kanal kan anses såsom en utgrening af Dalslands kanal och är af mindre betydelse. Den är helt kort och för genom en träsluss från Uppervudsvattnet upp i sjön Änimen, som är kanalledens enda trafikområde. Trafiken har ock varit ringa, som inhämtas af följande tabell:

År.	Ångfartyg.	Segelfartyg	Afgifter för trafiken. Kronor.
	Resor.	och pråmar. Resor.	
1901	93	120	653·78
1902	62	84	392·16
1903	73	92	703·00
1904	96	84	810·54
1905	145	105	1,650·30

Beträffande de i öfverensstämmelse med kungl. förordningen om allmän flottled den 30 december 1880 och kungl. flottningsstadgan af samma dag inrättade *allmänna flottlederna* inom länet har under perioden icke inträffat någon förändring, ej heller i fråga om de enligt äldre föreskrifter eller häfdvunnen sedvänja begagnade flottleder. Däremot har Konungens Befallningshafvande genom utslag den 2 april 1904 förordnat, att allmän *farled* skall finnas i Ärrsjön och Änimen äfvensom Strömmen, som förbinder dessa båda sjöar. Detta utslag öfverklagades emellertid och var vid periodens utgång beroende på Kammarkollegii pröfning; dock afsågo besvärerna icke själfva farledens inrättande.

C) Varubyten. För underlättande af varuutbytena voro under perioden följande årliga *frimarknader* fastställda, nämligen två i Alingsås, Ulricehamn, Trädet, Svenljunga, Mörlanda, Gölningstorp och Dannike samt en i Åmål. Dessutom har det i föregående berättelser omförmälda, under senare tider uppkomna bruket att såväl i städerna som på landsbygden anordna allmänneligen kungjorda möten eller torgdagar för handel med kreatur och landtmannaprodukter under perioden fortfarit. På följande orter å länets landsbygd har Konungens Befallningshafvande lämnat tillstånd till sådana torgdagars hållande, nämligen vid Trollhättan, Lilla Edet, Upphärad, Älfången, Gamla Lödöse, Sollebrunn, Vårgårda, Herrljunga, Väby, Skene, Hulatorp, Björketorp, Skållerud, Kinna, Fritsla, Sätilla, Sand, Tranemo, Ransberg, Frölunda, Bollebo, Mjöbäck, Dalum, Strängsred, Mellerud, Tångelanda, Skållerud, Brålanda, Frändefors, Töftedal, Sjöföta, Färgelanda, Bäckefors, Billingsfors, Bengtsfors, Västra Ed samt Låbyn.

Antalet *handlande* uppgick år 1905 i städerna till 560 med en betjäning af 608 personer och uppskattad inkomst till belopp af 1,141,498 kr. samt på landet till 809 med 551 biträden och 775,815 kronor uppskattad inkomst. Handlande, som utom den ort, där de voro bosatta, kringförde varor till försäljning annorlunda än å marknad, s. k. gårdfarihandlande, funnos samma år till ett antal af 37 med en till 14,600 kr. uppskattad inkomst af rörelsen.

Utskänkings- och minuteringsrörelse med brännvin har under femårsperioden bedrifvits i städerna och på Trollhättan medelst bolag, i Mellerud under tillverkningsåren 1900—03 och på Lilla Edet under tillverkningsåret 1900—01 på grund af rättigheter, som förvärfvats medelst inrop å auktion, samt vid 9 gästgifvargårdar med stöd af gästgifverirörelsen åtföljande rättigheter. Af sistnämnda rättigheter upphörde 1 under år 1903 och 1 under år 1905, så att vid periodens slut endast 7 återstodo. Därjämte hafva

åtskilliga tillfälliga utskänkningsrättigheter å passagerarefartyg och utvärdshus varit meddelade under periodens olika år, till ett antal af högst 12 och lägst 6. Afgifterna, som debiterats för samtliga nämnda rättigheter, hafva uppgått år 1901 till 67,377 kr. 97 öre, år 1902 till 60,388 kr. 50 öre, år 1903 till 42,252 kr. 40 öre, år 1904 till 37,845 kr. 90 öre samt år 1905 till 44,870 kr.

För de *vinstmedel*, hvilka för vederbörlig fördelning blifvit erlagda af de bolag, som utöfvat brännvinshandel i städerna och på Trollhättan, redogöres i följande tabell:

	År 1901.	År 1902.	År 1903.	År 1904.	År 1905.	Summa kronor.
Vänernborg	31,990	29,556	27,770	28,124	35,785	153,225
Borås	77,412	71,409	61,589	62,551	67,039	340,000
Alingsås	17,773	16,067	17,131	17,946	18,219	87,136
Ulricehamn	10,058	12,128	12,783	13,578	13,701	62,251
Åmål	14,100	14,800	14,300	15,200	18,000	76,400
Trollhättan	27,914	25,263	22,633	24,306	26,424	126,540
Summa	179,247	169,223	156,206	161,705	179,171	845,552

Hvad slutligen angår de belopp af minuthandels- och utskänkningsmedel, hvilka under perioden tillgodokommit länets städer, socknar, landsting och hushållningssällskap, hänvisas till följande tabell:

	Städerna och Trollhättan. Kronor.	Landstinget. Kronor.	Hushållningssällskapen. Kronor.	Socknarne. Kronor.
År 1901	180,740·77	121,320·64	79,874·38	113,329·93
› 1902	196,661·76	103,925·10	73,255·05	83,151·82
› 1903	172,976·18	115,425·59	69,694·98	90,137·52
› 1904	190,441·90	108,013·15	68,988·69	83,718·61
› 1905	204,833·90	116,311·62	70,947·72	87,950·11
Summa	945,654·51	564,996·10	362,760·82	453,287·99

Sjöfarten, som bedrifves af länets invånare, har under perioden varit i aftagande. Jämväl närmast föregående peri-

od visade tillbakagång, och detta förhållande har fortsatt under den nu ifrågakvarande. Vid slutet af år 1900 funnos af fartyg om 20 ton och däröfver 11 segelfartyg med 789 tons dräktighet hemmahörande i Vänersborg, 2 segelfartyg och 2 ångfartyg med tillsammans 311 tons dräktighet hemmahörande i Åmål samt 48 segelfartyg och 34 ångfartyg om tillhoppa 4,903 tons dräktighet med hemort på landsbygden. Vid 1905 års utgång funnos 7 segelfartyg och 1 ångfartyg om tillhoppa 650 ton hemmahörande i Vänersborg, 1 segelfartyg och 2 ångfartyg om sammanlagdt 279 ton med hemort i Åmål samt 43 segelfartyg och 29 ångfartyg om tillhoppa 44,521 ton hemmahörande å landsbygden. Fartygen användes i vida öfvervägande mån endast i inrikes sjöfart; de fartyg, som år 1905 användes i fart mellan svenska och utländska hamnar, utgjordes af 5 segelfartyg om tillhoppa 579 ton samt 4 ångfartyg om 488 ton.

Bland länets hamnar och lastageplatser uppbäras *hamn-avgifter* allenast i Vänersborg och Åmål, och hafva desamma under perioden utgjort, i kronor:

	Afgifter för fartyg.		Afgifter för varor.		Summa kronor.
	Vänersborg.	Åmål.	Vänersborg.	Åmål.	
År 1901	3,794·69	447·86	5,765·49	2,288·18	12,296·22
› 1902	3,700·33	521·44	6,481·48	2,395·09	13,098·34
› 1903	4,054·17	589·44	7,176·90	3,318·14	15,138·65
› 1904	3,613·84	591·82	6,750·00	3,630·69	14,586·35
› 1905	3,612·04	543·04	6,777·39	3,301·93	14,234·40
Summa	18,775·07	2,693·60	32,951·26	14,934·03	69,353·96

I fråga om varuomsättningen till utom länet liggande orter hafva länets handelsförbindelser härutinnan ytterligare ökat genom de tvenne nya järnvägar, som under perioden tillkommit inom länet, nämligen Borås—Alfvesta järnväg samt Falkenbergs järnvägs fortsättning från Holtsljunga till Limmared. I förevarande hänseende gäller i öfrigt hvad därom anfördes i senaste femårsberättelse, till hvilka hänvisas.

5. Kameralförhållanden.

I bilagda tabell 3 redogöres för antalet *hemman och lägenheter å landet*, deras kamerala natur och brukningsdelar jämte taxeringsvärde äfvensom för *städernas jordar, hus, tomter m. m.* jämte deras taxeringsvärde m. m.

Någon öfverflyttning af hemman eller lägenheter från länet till andra län eller från andra till detta län har icke under perioden ägt rum, ej heller har från *ödesmål* något hemman blifvit under sagda tid upptaget.

De *jordafsöndringar*, hvilka Konungens Befallningshafvande under femårsperioden fastställt, hafva utgjort: 215 år 1901, 277 år 1902, 300 år 1903, 341 år 1904 och 486 år 1905, eller tillsammans 1,619 och således i medeltal 324 årligen. Jordafsöndringarna under föregående period utgjorde tillsammans 569 eller i medeltal för år 114, hvadan

091367. K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser åren 1901—1905. Älfsborgs län.

antalet dylika afsöndringar under perioden högst betydligt ökat.

På grund af bestämmelserna dels i kungl. brefvet den 29 maj 1874, dels i Kammarkollegii cirkulär den 14 augusti 1874 och den 20 juni 1879 samt dels i kungl. skrivelserna den 18 maj 1888 och den 29 maj 1891 till Domänstyrelsen angående *försäljning af* åtskilliga mindre *kronoegendomar*, äfvensom i kungl. skrivelserna till Domänstyrelsen angående särskild föryttring af lägenheter från kronoegendomar, som försäljas, hafva under femårsperioden följande 24 sådana egendomar blifvit försålda emot nedanstående belopp:

1:o. Enligt kungl. brefvet den 1 februari 1901 ³/₈ mtl Ramnäs n:r
1 i Örby socken 20,000 kr.

2:o.	Enligt kungl. brevet den 10 maj 1901 en afsöndring från Strängsered Storegården i Strängsereads socken	37,50	kr.
3:o.	Enligt d:o den 18 oktober 1901 den till 1 mtl Hede n:r 1 i Kinna socken hörande andelen af Kinna kvarn och Utvidgningen af Kinna kvarn och såg	4,200	›
4:o.	Enligt d:o den 15 november 1901 $\frac{5}{8}$ mtl Braguum n:r 4 Storegården i Långhems socken	12,025	›
5:o.	Enligt d:o den 6 december 1901 $\frac{1}{2}$ mtl Hög n:r 3 Trädgården i Norra Åsarps socken	12,850	›
6:o.	Enligt d:o den 20 december 1901 $\frac{9}{14}$ mtl Ubbby n:r 1 Storegården i Hofa socken	11,400	›
7:o.	Enligt d:o den 6 juli 1900 lägenheten Hultet, afsöndrad från $\frac{1}{4}$ mtl Härkila n:r 3 Bengtsgården, i Sätilla socken	1,200	›
8:o.	Enligt d:o den 14 mars 1902 lägenheten Östra Torpet, afsöndrad från $\frac{1}{4}$ mtl Läpparhult n:r 1, i Seglora socken	3,760	›
9:o.	Enligt d:o den 25 april 1902 $\frac{1}{4}$ mtl Rödene n:r 3 Särstommen i Rödene socken	40,300	›
10:o.	Enligt d:o den 15 augusti 1902 $\frac{1}{4}$ mtl Läpparhult n:r 1 i Seglora socken	22,600	›
11:o.	Enligt d:o den 13 juni 1903 $\frac{19}{100}$ mtl Härkila n:r 3 Bengtsgården i Sätilla socken	10,100	›
12:o.	Enligt Domänstyrelsens skrivelse den 17 juli 1903 $\frac{9}{400}$ mtl Härkila n:r 3 Bengtsgården i Sätilla socken	3,000	›
13:o.	Enligt kungl. brevet den 28 augusti 1903 ett område från Örby n:r 2 Bossgården i Örby socken jämte andel af fallet och vattnet i Viskaå utanför samma område	20,000	›
14:o.	Enligt Domänstyrelsens skrivelse den 4 december 1903 $\frac{29}{500}$ mtl Guntorp n:r 1 Östergården i Grönahögs socken	2,409	›
15:o.	Enligt d:o af samma dag $\frac{17}{500}$ mtl af samma hemman	1,352	›
16:o.	Enligt kungl. brevet den 11 mars 1904 $\frac{21}{100}$ mtl af samma hemman	6,700	›
17:o.	Enligt d:o den 15 april 1904 lägenheten Kroksrödningen, afsöndrad från $\frac{1}{2}$ mtl Forsnäs n:r 1, i Tydie socken	320	›
18:o.	Enligt Domänstyrelsens skrivelse den 22 april 1904 $\frac{1}{1000}$ mtl Guntorp n:r 1 Östergården (Uddegårdens äng) i Grönahögs socken	50	›
19:o.	Enligt kungl. brevet den 12 augusti 1904 $\frac{1}{4}$ mtl Hedetorp n:r 1 i Naglums socken	22,000	›
20:o.	Enligt d:o den 9 september 1904 $\frac{1}{2}$ mtl Forsnäs n:r 1 i Tydie socken	12,500	›
21:o.	Enligt d:o den 17 mars 1905 $\frac{1}{2}$ mtl Gältebacka n:r 1 och 2 i Roasjö socken	7,000	›
22:o.	Enligt d:o den 13 oktober 1905 lägenheten Myren, afsöndrad från $\frac{3}{4}$ mtl Ulfvestorp n:r 1 Storegården, i Fullestads socken	6,100	›
23:o.	Enligt d:o den 27 oktober 1905 1 mtl Ullerön n:r 1 i Dals-Eds socken	16,300	›
24:o.	Enligt Domänstyrelsens skrivelse den 29 december 1905 ett utmarksskifte, afsöndrad från $\frac{2}{4}$ mtl Hårrum n:r 1, i Västra Tunhems socken	200	›
	Summa	236,403	50 kr.

Vid 1905 års utgång voro för statsverkets räkning utarrenderade 167 kronoegendomar inom länet, däraf 3 lägheter och 164 hemman, med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 2,506,500 kr. Hemmanens sammanlagda mantal uppgick till 87 $\frac{1979}{2000}$.

För år 1905 debiterade arrendeavgifter till statsverket utgjorde 85,366 kr. 59 öre. Under öfriga delen af perioden utgjorde ifrågavarande arrendebelopp år 1901 86,060 kr. 22 öre, år 1902 84,770 kr. 95 öre, år 1903 81,772 kr. 13 öre samt år 1904 84,635 kr. 91 öre.

Under femårsperioden hafva blifvit till skatte lösta 3 kronohemman om tillsammans $\frac{13}{2}$ mantal och 6 kronolägheter.

Någon inlösning af skattefrälseräntor på grund af kungl. kungörelserna den 29 maj 1891 och den 8 mars 1895

har under perioden icke ägt rum. På grund af bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 3 februari 1888 angående ersättning af statsmedel till ägare af skattefrälsehemman, hvars ränta icke blifvit af statsverket inlöst, hafva af statsmedel under perioden utbetalts 3,016 kr. 54 öre.

För egendom af fideikommissnatur redogöres i bilagda tabell 4.

Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag och egendomar tillhörande främmande maktens undersåtar under år 1905 finnas upptagna i bilagda tabeller 5 och 6.

För bedömande af allmänna skiftesverkets i länet ställning den 31 december 1905 må nämnas, att enligt Landtmäteristyrelsens berättelse samma år följande antal mantal undergått fastställdt enskifte eller laga skifte eller ock storskifte, som troligen icke rubbas, nämligen 3,083 mantal å alla ägor, 93 å endast inägorna och 95 å endast utägorna. Vid samma tid voro föremål för laga skifte 17 mantal å alla ägor, 1 å endast inägorna samt 1 mantal å endast utägorna. Enligt samma berättelse skulle laga skiften sannolikt framdeles äga rum å alla ägor till 113 mantal, för 2 mantal å endast inägorna och å intet mantal å endast utägorna, under det däremot 869 mantal icke skulle komma att undergå laga skifte.

Antal sökta och avslutade laga skiften har utgjort:

År.	Sökta skiften.	Afslutade skiften.
1901	15	11
1902	6	10
1903	13	13
1904	6	9
1905	10	9
	Summa 50	52
Medeltal 1901—1905	10	10
› 1896—1900	13	12
› 1891—1895	36	15
› 1886—1890	16	18

Förenämnda avslutade laga skiften under femårsperioden 1901—1905 hafva omfattat följande förmedlade mantal och ägovidd af olika slag, nämligen:

År.	Mantal.	Åker.	Äng.	Odlingsmark.	Afrösningsjord.	Impedimenter.	Summa.
		Hektar.	Hektar.				
1901	5,813	227	92	8	1,260	59	1,646
1902	4,687	136	82	76	859	15	1,168
1903	0,875	25	21	2	220	—	268
1904	14,315	541	528	10	2,857	110	4,046
1905	12,625	637	199	1	1,840	75	2,752
Summa	38,315	1,566	922	97	7,036	259	9,880

Medeltalet för år af skiftade mantal och skiftad ägovidd såväl under den senaste som under närmast föregående femårsperioder inhämtas af följande tabell:

Femårsperiod.	Mantal.	Ägovidd i hektar.
1886—1890	13 297	3,995
1891—1895	6 263	1,834
1896—1900	5 951	1,469
1901—1905	7 663	1,976

För de under sista femårsperioden avslutade laga skiften hafva omkostnaderna uppgått till belopp, som framgå af denna tabell:

År.	För landtmätare och gode män.	I öfrigt.	Summa kronor.
1901	9,960 46	1,150 50	11,110 96
1902	7,057 54	937 24	7,994 78
1903	2,100 00	60 00	2,160 00
1904	6,569 00	366 00	6,935 00
1905	13,566 00	8,777 00	22,343 00
Summa kronor	39,253 00	11,290 74	50,543 74
Medeltal 1901—1905	7,850 60	2,258 15	10,108 75
„ 1896—1900	8,487 98	2,542 51	11,030 49
„ 1891—1895	10,585 03	2,931 29	13,516 32
„ 1886—1890	17,590 25	4,978 34	22,568 59

Till understöd af allmänna medel i följd af laga skiften under de fem år, denna utredning omfattar, hafva från länets landskontor utanordnats: år 1901 1,575 kr., år 1902 225 kr., år 1903 225 kr. samt år 1905 150 kr., eller tillsammans 2,175 kr. I medeltal belöper sig således på hvarje år 435 kr.

De dylika understöd, som under de tre föregående femårsperioden utanordnats, inhämtas af följande öfve sikt:

	Hela beloppet. Kronor.	Per år. Kronor.
1886—1890	12,562 50	2,512 50
1891—1895	3,637 50	727 50
1896—1900	2,587 50	517 50

Utom ofvan omförmälda egentliga laga skiften har länets landtmäteripersonal, som i medeltal utgjort 7 på eget ansvar arbetande landtmätare och 2 medhjälpare, under sista femårsperioden tillhandagått allmänheten med åtskilliga andra förrättningar, såsom hemmansklyfningar af laga skiftes egenskap, arealmätningar, gränsutstakningar, ägoutbyten, vägdeleningar, hägnadsdelningar med mera dylikt. Af sådana förrättningar avslutades 73 år 1901, 98 år 1902, 114 år 1903, 85 år 1904 samt 152 år 1905, eller tillsammans under alla fem åren 522.

Förrättningar af nyss omförmälda beskaffenhet hafva avslutats under perioden 1886—1890 till ett antal af 619, under perioden 1891—1895 till ett antal af 530 samt under perioden 1896—1900 till ett antal af 503.

Beträffande särskildt sådana förrättningar, som föranledts af föreskrifterna i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879, må anmärkas, att följande antal förordnanden under nedannämnda år blifvit utfärdade: 5 år 1901, 10 år 1902, 8 år 1903, 7 år 1904 och 7 år 1905 eller tillsammans 37, mot 67 under perioden 1891—1895 och 38 under perioden 1896—1900.

Samtliga dylika förordnanden under nu ifrågavarande period hafva utfärdats för statens landtbruksingenjör.

6. Politi.

Hvad angår försäkringsväsendet inom länet fanns vid periodens utgång sammanlagdt ett femtiotal ömsesidiga brandstodsbolag, som bedrefvo försäkringsverksamhet i större eller mindre delar af länets landsbygd. Af dessa bolag omfattade ett hela länet, nämligen Brandstodsbolaget för landet inom Älfsborgs län och Dalsland. Bolagets behållna tillgång vid periodens slut, inclusive dess fonder, utgjorde 139,957 kr. 41 öre; dess ansvarighetssumma uppgick till 32,303,325 kr. för fastigheter och 21,499,325 kr. för lösegendom.

För djurförsäkring hafva under perioden funnits tvenne försäkringsinrättningar, som omfattat hela länet, nämligen Älfsborgs, Bohus och Hallands läns gemensamma hästförsäkringsbolag samt Älfsborgs läns mjältbrandsförsäkringsbolag. I det förra voro vid periodens slut försäkrade 13,851 hästar till försäkringsvärde af 4,628,810 kronor. I det senare bolaget, hvars verksamhet började med periodens första år, voro vid periodens slut försäkrade 26,055 nötkreatur med ett värde af 2,656,780 kronor. Utom dessa båda större bolag funnos vid sistnämnda tid i verksamhet inom länet 6 hästförsäkrings- och 1 kreatursförsäkringsbolag, med verksamhetsom-

rådena begränsade till vissa härad eller socknar. Till skydd mot förluster genom hagelskador har under perioden varit verksam en år 1900 bildad, för Älfsborgs med flere län gemensam hagelskadeförening.

Till upplysning om de *fromma stiftelser*, som finnas inom länet, meddelas bilagda, enligt fastställt formulär upprättade, **tabell 7**. Angående de mer betydande bland dessa hafva i tidigare femårsberättelser särskilda, närmare redogörelser lämnats.

Med afseende på *fattigvården* inom länet må särskildt nämnas, att vid periodens slut hade följande kommuner inom länet inrättat fattiggårdar, nämligen städerna Vänersborg och Borås samt Västra Tunhems, Väne-Asaka, Trollhättans, Vassända-Naglums, Väne-Ryrs, Fors, Upphärads, Skepplanda, Skallsjö, Lerums, Angereds, Fölene, Frisla, Örby, Kinna, Horreds, Sätilla, Hysna, Bollebygds, Björketorps, Torpa, Ljushults, Holms, Färgelanda, Ödeborgs och Högsäters kommuner, hvarjämte Surteby, Kattunga och Berghems socknar gemensamt anordnat en fattiggård. Af dessa fattiggårdar hafva 9 tillkommit under perioden.

I fråga om allmänna *hälso- och sjukvården* är att omförmåla följande.

Länet har under perioden varit deladt i två sjukvårdsdistrikt, hvaradera med sitt *lasarett*, det ena för norra distriktet i Vänersborg och det andra för södra distriktet i Borås. Sjukstugor, anordnade med bidrag af Landstinget, finnas vid Billingsfors och i Amål inom det norra samt i Ulricehamn och Svenljunga inom det södra distriktet. I fråga om dessa sjukvårdsinrättningar är att för perioden anteckna, att å Vänersborgs lasarett år 1902 vidtagits rätt omfattande reparationsarbeten såväl i själfva hufvudbyggnaden som i läkarbostaden, samt att vid lasarettet i Borås från och med år 1901 anställdes en underläkare.

De sjukvårdsinrättningar, dem länets landsting sålunda vidmakthållit, hafva visat sig icke vara för ändamålet tillräckliga. Behovet af en förbättring härutinnan har ock gjort sig kännbart gällande och af länets landsting uppmärksamrats. Sedan till Landstinget åtskilliga framställningar i ämnet gjorts, utsåg 1905 års landsting en särskild kommitté med uppdrag att till följande år afgifva förslag å de ny- och tillbyggnader af länets lasarett och sjukstugor, som för ett fullständigt ordnande af länets sjukvård kunde vara behöfliga. I sammanhang härmed skulle kommittén taga under ompröfning, huruvida ny omreglering af sjukvårdsdistrikten borde ske, eller om i stället hela länet borde sammanslås till ett sjukvårdsdistrikt.

De civila *läkarebefattningarna* hafva under perioden icke undergått annan förändring, än att från och med år 1901 en andre statsläkare i Borås tillkommit samt, på sätt ofvan nämnts, med samma år en underläkare anställdes vid lasarettet i Borås, hvarjämte under perioden — från och med år 1903 — ett nytt extra provinsialläkaredistrikt bildad af Bjärke härad. Länets civila läkarepersonal utgjordes sålunda vid 1905 års slut af 1 förste provinsialläkare, 7 provinsialläkare, 1 biträdande provinsialläkare, 8 extra provinsialläkare, 6 stadsläkare och 3 lasarettsläkare, hvarjämte funnos 15 enskildt praktiserande läkare.

Läkarevården vid sjukstugorna besörjdes i Billingsfors och Svenljunga af vederbörande provinsialläkare, i Ulricehamn af stadsläkaren samt i Amål af en praktiserande läkare.

Barnmorskornas antal, som vid periodens början utgjorde sammanlagt 120, uppgick vid dess slut till 135, hvaraf 114 å landsbygden och 21 i städerna. Af de vid periodens slut befintliga voro 120 instrumentexaminerade. Barnmorskornas antal å landsbygden är alltför litet. En mängd kommuner sakna barnmorskor. Åtskilliga till och med ganska stora kommuner hafva icke anställt barnmorskor utan lita på angränsande kommuners, städers eller andra orters barnmorskor. Så t. ex. funnos vid periodens slut inom Vänersborgs provinsialläkaredistrikt 6 och inom Alingsås distrikt 11 kommuner, som icke hade egen barnmorska eller bidrogo till aflöning af sådan. I Ulricehamns stora distrikt funnos blott 8 barnmorskor. Saknaden af erforderliga barnmorskor tvingar mången gång till anlitande af oexamineradt biträde.

De af landskommunerna lämnade löneförmånerna äro ock i allmänhet för lågt tilltagna. En och annan kommun

har insett detta och under perioden höjt aflöningen. En särskild olägenhet har vållats af den förutvarande saknaden af pensionsrätt för barnmorskorna, hvilken föranlett, att mången nödgats kvarstå i sitt kall till alltför hög ålder. Den år 1904 stadgade pensionsregleringen för barnmorskor kommer helt visst att härutinnan medföra ändring, likasom den ock torde verka därefter, att lönerna komma att uppgå till åtminstone 200 kronor. En och annan af länets kommuner har under perioden fattat beslut om att särskildt bekosta de desinfektionsmedel, som barnmorskorna skola vid sina förrättningar använda.

Under perioden har anslag varit af Landstinget anvisadt för att bereda inom länet anställda barnmorskor tillfälle att genomgå de för tjänstgörande barnmorskor anordnade repetitionskurser. Af anslaget, som enligt Landstingets beslut skolat utgå med 50 kronor till hvaradera af högst 15 barnmorskor årligen, hafva under periodens fem år begagnat sig ett antal af respektive 12, 10, 8, 9 och 6 stycken.

Inom länet funnos vid 1900 års slut 10 *apotek*, nämligen ett i hvaradera af städerna samt i Lilla Edet, Trollhättan, Skene, Svenljunga och Mellerud; äfvensom 4 medikamentsförråd, nämligen i Billingsfors, Högsäter, Ed och Herrljunga. Med år 1901 tillkom nytt apotek i Kinna, hvarjämte medikamentsförrådet i Herrljunga under perioden, år 1904, öfvergått till själfständigt apotek.

Tandläkare funnos vid periodens slut 9, nämligen 3 i Borås, 2 i Vänersborg, 1 i hvaradera af Alingsås och Amåls städer samt 2 å landsbygden.

Beträffande *sjukgymnastväsendet* är att särskildt omnämna Gunhild Svenssons sjukgymnastiska institut i Borås, vid hvilket under perioden behandlats omkring 50 patienter årligen.

Å den allmänna hälso- och sjukvårdens område föröter perioden en ständigt fortgående utveckling till det bättre, om än i många riktningar framstegen icke varit så snabba eller så omfattande, som önskligt kunde hafva varit. Särskildt betydelsefull har den verksamhet varit, som å detta område utförs af länets förste provinsialläkare; det har visat sig, att förste provinsialläkareinstitutionen — såsom ock vid dess införande förutsattes — har en lika stor och maktpåliggande som välsignelserik uppgift att fylla.

Bland de frågor, som beröra den allmänna hälso- och sjukvården, framträder, med trängande kraf att tillgodoses, i främsta rummet behovet af en *bättre ordnad farsots-sjukvård*. Sådana förhållandena härutinnan inom länet varit och ännu äro, återstår mycket öfrigt att önska. Epidemisk sjukvården måste innebära, ej blott att den insjuknade på lämpligt sätt behandlas, utan jämväl att detta sker så, att sjukdomens spridning förebygges. Men härtill fordras uppfyllandet af vissa betingelser, för hvilkas realisande ännu mycket återstår att göra. Ett fullt verksamt hämmande af de epidemiska sjukdomarna omöjliggöres i allmänhet redan därigenom, att de första sjukdomsfallen ej i tid anmälas, utan sjukdomen får sprida sig till flera, stundom vidt skilda ställen, innan några åtgärder vidtagas. Det är själfklart, att om de första sjukdomsfallen blifva bekantgjorda och åtgärder genast vidtagas, skulle dessa åt-

gårder blifva både mindre omfattande och mera verksamma. För att komma därhän behöfver emellertid befolkningen mera allmänt bibringas kunskap om de epidemiska sjukdomarnes igenkänningstecken och spridningssätt samt en allvarlig insikt om de skyldigheter, som vid inträffande fall åligga såväl enskilde som särskildt kommunala myndigheter. För själfva sjukvården är i högsta grad angeläget, att tillgång finnes till skolade sjuksköterskor, som besörja sjukvården och öfvervaka isoleringen; och för en fullt effektiv isolering kräfves — och detta ej blott å tätare bebodda platser, fabriksamhällen o. dyl. — särskilda epidemilokaler. För smittrening efter farsoter bör ock verksamt sörjas. I nämnda punkter brister ännu åtskilligt, men erkännas måste, att afsevärda framsteg äro för perioden att i dessa hänseenden anteckna.

Hvad sålunda beträffar tillgången på lämpliga epidemilokaler, så finnas sådana först och främst i länets alla städer. I Ulricehamn har under år 1901 uppförts och påföljande år fullbordats ett nytt epidemisjukhus. Ett inom Trollhättan befintligt epidemisjukhus har under perioden restaurerats. Hvad för öfrigt angår landsbygden, så utmärker sig perioden för en ganska erkännansvärd verksamhet från åtskilliga kommuners sida. Sålunda hafva under perioden särskilda, för ändamålet enkom afsedda byggnader uppförts i Surte inom Nödinge socken, i Svenljunga, vid Billingsfors för Laxarby och Steneby socknar, i Fröskog samt vid Alafors fabriker. Genom inredning af för annat ändamål afsedda hus hafva permanenta epidemilokaler anskaffats på åtskilliga ställen. Så t. ex. i Frändefors, Vassända—Naglums, Kinna och Frisla socknar, vid Rydals fabriker i Seglora socken, vid Nääs i Skallsjö socken, vid Hedefors m. fl. ställen. Mera tillfälliga epidemilokaler hafva förhyrts eller annorledes anordnats i ett ganska stort antal kommuner. Att mycket ännu återstår att göra, framgår emellertid däraf, att enligt läkarnes uppgifter icke mindre än 90 procent af de i farsoter insjuknade ännu måst vårdas i hemmen. I en mängd fall, där farsotssjukdom varit mera utbredd eller i öfrigt särskild fara för sjukdomens utbredning förelegat, har Konungens Befallningshafvande, på förste provinsialläkarens framställning, meddelat särskilda förelägganden för vederbörande att vidtaga erforderliga åtgärder för anskaffande af epidemilokaler med nödig utredning, att dit öfverföra alla farsotssjuka och där låta vårda dem af skolade sjuksköterskor; att tillse, det grundlig smittrening blefve utförd i alla smittade hem m. m.; och hafva dylika ålägganden visat sig verksamma och i allmänhet ledd till afsedd påföljd.

Hvad som i väsentlig mån försvårar tillkomsten af lämpliga epidemilokaler är helt naturligt det förhållandet, att flertalet landskommuner i allmänhet äro alltför små för att kunna åvägbringa särskilda fullt ändamålsenliga epidemisjukhus, medan å andra sidan det visat sig ytterst svårt att kunna förena två eller flera kommuner om upprättande af gemensamt epidemisjukhus. Det ofvannämnda sjukhuset i Billingsfors för Laxarby och Steneby socknar torde vara det enda, som under perioden tillkommit samfällt och efter öfverenskommelse mellan kommuner. Helt naturligt har då den tanken uppstått, att länets

landsting borde träda emellan. Framställningar, som i sådant hänseende gjorts till Landstinget — dels att Landstinget ville påtaga sig ordnandet i dess helhet af frågan om farsotssjukkurser på landsbygden, dels att Landstinget ville lämna vissa bidrag till kommuner, som inrättade farsotssjukhus — hafva emellertid icke under perioden ledd till något resultat.

Såsom i senaste femårsberättelsen omnämndes, anslog 1900 års landsting, för att bereda tillgång å landsbygden till särskildt utbildade sjuksköterskor vid fall af utbrytande farsoter, ett anslag af 8,400 kr., afsedt för anställande af 14 sköterskor, däraf 12 stationerade inom de särskilda läkaredistrikten samt 2 s. k. länssköterskor, stationerade i Vänersborg och Borås. Samtliga dessa sköterskor hafva under perioden varit i tjänstgöring och visat sig vara till stort gagn samt tillvunnit sig ett alltmer ökad förtroende. Utom de af Landstinget aflönade funnos inom länet för farsotssjukvården vid periodens slut ytterligare en del sköterskor, anställda af städerna och en del andra kommuner, så att hela antalet af landsting eller kommuner år 1905 anställda sjuksköterskor uppgick till 30.

Vården af de i farsot insjuknade är afgiftsfri å samtliga städernas epidemisjukhus, likasom ock smittrening inom städerna äger rum på allmän bekostnad. Under perioden har ett stort antal landskommuner åtagit sig att bekosta all sjukvård vid farsotssjukdomar, så ock smittrening efter epidemiska sjukdomsfall. Särskilda desinfektörer finnas i ett afsevärdt antal kommuner; men flera sådana behöfvas. Särskild afgiftsfri utbildningskurs för desinfektörer har under denna period, likasom under den föregående, givits af förste provinsialläkaren. Mycket ofta anlitas epidemisjuksköterskorna för verkställande af smittrening. Sedan kommunerna från och med år 1905 äro, enligt lagen den 13 maj 1904, skyldiga att bekosta smittrening efter lungsjuktiga, torde de komma att alltmer allmänt öfvertaga kostnaderna för smittrening äfven efter öfriga smittosamma sjukdomar.

I samband med den allmänna farsotssjukvården torde frågan om *vård åt lungsjuktiga* böra beröras. Ett önskemål härutinnan är naturligen att kunna få till stånd särskilda sjukhem; där de af sjukdomen angripna kunna erhålla vård. Under perioden hafva åtskilliga sträfvanden för detta ändamål framträdt. Trollhättans kommun har under år 1901 beslutit uppförande af ett särskildt sjukhem med 20 sjukplatser för obotligt lungsjuka; och har denna anstalt under år 1902 fullbordats. I Borås samt i Vänersborg hafva under perioden medel insamlats och anslag lämnats, särskildt af sparbanksmedel, för åstadkommande af sjukhem för tuberkelsjuka, fastän ej före periodens utgång några dylika kunnat komma till stånd. Rydboholms bolag beslöt år 1904 att, i samband med uppförande af hem för ålderstigna arbetare, jämväl anordna särskilda rum för bröstsjuka. I december 1904 bildades Älfsborgs läns förening mot tuberkulos, hvilken förening har till syftmål att med alla till buds stående medel verka för bekämpandet af lungtuberkulosen såsom folksjukdom inom länet. Föreningen vill söka nå detta mål, förutom genom att i tal och skrift sprida

kunskap om sjukdomen, dess utbredningssätt och åtgärder däremot samt genom att arbeta för en bättre hälsovård i hemmen, särskildt genom att uppföra vårdanstalter för lung-siktiga eller åt dylika sjuka bereda lämplig vård på sanatorier eller annorledes. Af länets landsting har föreningen erhållit anslag, och medel i öfrigt för dess ändamål hafva under perioden börjat insamlas genom medlemsavgifter och på annat sätt. Vid Alingsås finnes ett enskildt sjukhem för tuberkelsjuka, Haralds minne, afsedt för 12 kvinnliga patienter.

Efterlefnaden af lagen den 13 maj 1904 om åtgärder mot utbredning af lungsot, hvilken lag föreskrifver smittrening efter dödsfall i sagda sjukdom är omöjlig att öfvervaka för tjänsteläkaren å landsbygden, enär han endast undantagsvis erhåller kännedom om, när på landsbygden dödsfall i lungsot inträffa. Lyckligtvis kräver, åtminstone mångestäderna inom länet, folkmeningen, att smittrening skall ske i dylika fall.

Ofvan har omnämnts behovet af alltmer vidgade insikter hos befolkningen om farsotssjukdomarnes igenkänningstecken och spridningssätt samt om de skyldigheter, som vid smittosamma sjukdomars utbrott åligga såväl enskilda som särskildt kommunala myndigheter. Frånsett den mängd skrivelser och förständiganden till hälsovårdsmyndigheter, som i särskilda fall med anledning af förekomna missförhållanden afgifvits af förste provinsialläkaren, och hvarom dennes årsberättelser närmare förmåla, har man sökt verka härför genom att offentliggöra och bereda allmän spridning åt för ändamålet lämpade redogörelser och anvisningar. Sålunda har ett af förste provinsialläkaren utarbetadt program för farsotssjukvårdens ordnande inom länet meddelats allmänheten under år 1901 genom Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelser. Likaså hafva under år 1902 genom länskungörelserna offentliggjorts (af nyssnämnde ämbetsmän utarbetade »Råd och upplysningar rörande de vanligast förekommande farsotssjukdomarne samt åtgärderna mot deras utbredning»; och hafva dessa i flera tusentals exemplar sedermera spridts inom länet. »Anvisningar rörande farsotssjukstugors anordning» samt »Uppgift på den oundärligaste utredning för en dylik sjukvårdsanstalt» hafva meddelats dels i förste provinsialläkarens årsberättelse för 1903, jämte ritningar till olika sjukstugetyper, dels i särtryck samt i mycket stort antal utsändts till kommunalnämnderna. Efter utfärdandet af 1904 års lag om åtgärder mot utbredning af lungsot har genom Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelser förste provinsialläkaren erinrat kommunalnämnderna om lagens föreskrifter samt lämnat särskilda anvisningar och erinringar om den genom lagen föreskrifna smittreningen. Särskilda sammandrag af de halfmånatliga epidemi-rapporterna hafva af förste provinsialläkaren uppgjorts och tillställts två i Vänersborg utkommande tidningar, och hafva flere gånger i samband med nämnda sammandrag lämnats för befolkningen afsedda upplysningar rörande farsotssjukdomarnes utbredningssätt och igenkänningstecken jämte råd, huru farsoterna skola bekämpas. Ofvannämnda länsförening för tuberkulosens bekämpande har sökt fylla sin uppgift

att i tal och skrift sprida kunskap om sjukdomen dels genom utspridande af särskilda skrifter i ämnet, dels genom kortare utrop och uppsatser i tidningarne, dels genom anordnande af föredrag i ämnet.

Hvad beträffar den i egentlig mening s. k. hälsovården, eller sträfvet att genom beredande af hygieniskt gynn-samma förhållanden vidmakthålla ett godt hälsotillstånd hos befolkningen, har perioden att förete framåtskridande och ansatser till förbättringar i åtskilliga hänseenden.

För beredande af tillgång till *godt vatten* för dryck och hushållsbehof tjäna inom städerna de därstädes befintliga vattenledningarna, och för afledande af spill- och grundvat-ten deras afloppsledningar. Numera finnas ledningar af sådan art inom alla länets städer, sedan under perioden Åmål, jämte det en äldre ej planmässig afloppsledning ombyggt, anlagt en ny ändamålsenlig vattenledning. Inom Lilla Edet har under perioden arbete pågått med anbringande af afloppsledningar, och Trollhättans kommun har fattat beslut om anläggande af vatten- och afloppsledning, ehuru beslutet icke under perioden kommit till utförande. Å länets landsbygd förefinnas jämväl å en del ställen afloppsledningar. Sålunda finnas i Mellerud afloppsledningar från åtskilliga gårdar, vid Surte glasbruk finnes ett ordnadt afloppssystem för bruksområdet; och arbeten i samma syfte, ehuru af mindre omfång, hafva å flere ställen inom länet genomförts.

Vatten för hushållsbehof hämtas å landsbygden allmänligen från grädda brunnar. Om brunnarne galler dock i vidsträckt omfattning, att befolkningen icke ännu vunnit nödig insikt om vikten af att skydda brunnarne genom lämplig öfverbyggnad, samt att brunnar, som lämna ett ursprungligen rent vatten, fortfarande användas trots förorening från närliggande afträden, gödselstackar och dylikt. På sina ställen hämtas förbrukningsvatten icke från grädda brunnar utan från vattensamlingar, hvilka oförhindradt upptaga förore-nande tillflöden. Helt visst har man att i dylika förhållanden se en medverkande orsak till de på vissa platser inom länet år efter år framträdande nervfeber-epidemierna. För att i sin mån bidra till afhjälpan af den brist på godt vatten till hushållsbehof, hvilken inom länet gör sig gällande å flera trakter, har länets norra hushållningssällskap under perioden från och med 1903 årligen lämnat anslag till aflönande af en brunnsbörare, som, under inseende af jordbrukskonsulenten, tillhandagått allmänheten med bornin-gar.

Den för allmänna hälsovården så väsentliga frågan om *folkbad* har ännu icke hunnit att inom länet utveckla sig i någon större omfattning. Det vill dock synas, som om just under nu ifrågavarande period en större uppmärksamhet börjat ägnas detta ämne. Inom städerna och å vissa större platser hafva under perioden nya varmbadinrättningar kommit till stånd. Så i Borås, Ulricehamn (badstu), Vänersborg, Trollhättan, Lilla Edet, Herrljunga, Västra Ed m. fl. platser. Vid en mängd af de inom länet varande fabriker hafva under perioden varmbad anordnats. Skolbad hafva varit anordnade å ett par större platser. Hvad som å förevarande område vunnits är att anse såsom en begyn-nelse. Sin mäktigaste befördran kommer helt visst folk-

badfrågan först att vinna, i den mån folkskolan blir satt i tillfälle att föregå på detta område.

För såväl hälsovården som från ekonomisk synpunkt är det af mycket stor betydelse, att slakterier, charkuterier och mejerier skötas på ett tillfredsställande sätt. Sedan en under år 1900 af Konungens Befallningshafvande fastställd ordningsstadga för slakterier, charkuterier samt försäljningslokaler för kött och charkuterivaror antagits att gälla inom samtliga länets städer samt mera än 170 af länets landskommuner, har under perioden slakterinäringen bragts i ett alltmera nöjaktigt skick. Genom allmän kungörelse har under år 1901 Konungens Befallningshafvande meddelat af förste provinsialläkaren utarbetade upplysningar och råd rörande mejerihandtering, mjölkförsäljningslokaler o. dyl. Mjolkhandteringen företer emellertid stora brister. Slakterihandteringen är icke heller allestädes mönstergill; men den ofvannämnda ordningsstadgan har verkat särdeles gynnsamt. Öfver handeln med födoämnen i allmänhet söker man i städerna och jämväl å andra större platser egna noggrannare tillsyn. Särskildt må nämnas, att i Alingsås af enskild person under perioden uppförts en ändamålsenlig saluhall.

Behandlingen och förvaringen af födoämnen samt anrättningen af födan i hemmen ske i allmänhet å landsbygden icke på fullt ändamålsenligt sätt. För att härutinnan bereda förbättring hafva under perioden hushållningssällskapen, såväl det norra som det södra, beviljat anslag för anordnande af skolköskurser; dels ambulatoiska, dels fasta vid folkhögskolan i Herrljunga; och hafva dessa mötts med oväntadt stor tillslutning. Ett och annat större samhälle har ock under perioden för egen del anordnat skolkök. Från läkarnes sida klagas särskildt, att kaffeförbrukningen inom länet nått en alltför stor utbredning och vållar allvarsamma vådor i hälsovårdshänseende. En förändring till det bättre härutinnan torde icke vara att förvänta annorledes än genom en alltmer ökad och utbredd insikt om rätta sättet att tillvarataga, förvara och tillreda födoämnen. På lämpliga och närande sådana råder icke någon brist, i stort sedt; det är i fråga om deras lämpliga handhavande och användning som brist föreligger.

Hvad *bostadsförhållandena* beträffar, så är trångboddhet alltför vanlig, och detta såväl på landsbygden som i städerna. Bostadsundersökningar, som under perioden verkstälts i Trollhättan och i Vänersborg, hafva visat högst otillfredsställande förhållanden. Vid fabrikena framträder särskildt olägenheten af de stora s. k. arbetarekasernerna. Vid åtskilliga fabriker hafva arbetsgifvarne genom att bereda tillgång till byggnadstomter, genom erbjudande af byggnadslår och genom andra åtgärder sökt förhjälpa arbetarna att anskaffa egna bostäder. Det uppgifves emellertid, att detta bemödande på sina håll mötts med misstro från arbetarnes sida.

På flera ställen inom länet uppväxa samhällen med tätare befolkning, såsom vid åtskilliga järnvägsstationer, fabriker o. s. v. Då hus där uppföras utan någon förut bestämd byggnadsplan och utan afseende å de kraf på anordningar i hälsovårdshänseende, som förr eller senare

med nödvändighet göra sig kännbara, blir följden häraf den; att då i dessa samhällen dylika anordningar icke längre kunna undanskjutas, desamma endast med svårighet och stora kostnader kunna åstadkommas. För en del platser med tätare befolkning hafva emellertid under perioden särskilda hälsovårdsordningar antagits och fastställts. Så för Strömslunds arbetskoloni invid Trollhättan samt för Fristads, Brälanda och Bengtsfors stationssamhällen. Tillämpning af hälsovårdsstadgan för rikets städer har under perioden föreslagits för Herrljunga och Mellerud, men slutligt beslut härom har icke före periodens utgång meddelats.

Några *epidemier* af svårare beskaffenhet hafva icke under perioden förekommit inom länet. Åren 1901 och 1902 hade dock scharlakansfebern stark spridning inom länet; och sistnämnda år måste för en inom norra Dalsland utbruten difteriepidemi särskild läkare förordnas. År 1904 inträffade osedvanligt många sjukdomsfall i rödsot. Influensa har under hela perioden varit gängse, särskildt under dess två sista år. Af vederbörande läkare hafva under perioden företagits 1305 tjänsteresor. I detta antal ingå från och med år 1902 de i 1901 års stadga angående sinnessjuka föreskrifna resor för tillsyn å de inom läkaredistriktet befintliga sinnessjuka med ett antal af tillhopa 484. Af de öfriga, hufvudsakligen för hämmande af smittosamma sjukdomar företagna tjänsteresorna föranleddes 339 af scharlakansfeber, 38 af tarmslyfus samt 409 af difteri och strypsjuka.

Skyddskoppymningen företer under perioden följande siffror, angifvande procenttalet för de under hvart och ett af periodens fem år vaccinerade barn i förhållande till antalet under närmast föregående år födda barn, resp. 85.7%, 90.3%, 91.6%, 79.2% och 92.34%. År 1904 visar en nämnvärd tillbakagång, men därefter höjer sig åter procent-siffran. Från läkarnes sida anmärkes att, om än särskildt svåra försummelse icke äro att påvisa, vaccinationen inom en del församlingar dock kommit att mindre energiskt bedrivas. Enär en del af de personer, som hafva med ympningen att skaffa, befunnits vara i saknad af vaccinationsreglemente, har under perioden på föranledande af förste provinsialläkarens utdrag af reglementet införts i Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelser och därigenom samt genom särskild distribution kommit vederbörande tillhanda.

Af *hälsobrunnar* och *badanstalter* finnas inom länet 4, vid hvilka legitimerade läkare varit under perioden anställda, nämligen Ulricehamns sanatorium, Rostocks brunns- och badanstalt i Gunnarsnäs socken, Helsjöns gyttjebad och kuranstalt i Horreds socken samt Torhults brunns- och badanstalt i Strängsereds socken. Den mest betydande af dessa är Ulricehamns sanatorium, som under periodens sista år hade 353 kurgäster. En väsentlig utvidgning af denna anstalt är under perioden ifrågasatt, men har under densamma icke hunnit att sättas i verket.

Beträffande antalet *sinnessjuka* och *idioter* inom länet samt i hvilken mån befintliga hospital och asyler m. m. tillgodose deras vård, framgå förhållandena af följande siffror:

	Vårdade inom					Summa.
	Enskildt hus.	Enskild anstalt.	Fattighus.	Läns-lasarett.	Hospital eller asyl.	
<i>Sinnessjuka.</i>						
År 1901	420	3	63	9	202	697
» 1902	470	6	76	11	197	760
» 1903	520	6	86	8	217	837
» 1904	513	6	98	10	232	859
» 1905	491	6	99	8	237	841
<i>Idioter.</i>						
År 1901	461	19	35	—	4	519
» 1902	534	22	38	—	8	602
» 1903	532	29	48	—	3	612
» 1904	528	32	56	—	4	620
» 1905	509	31	50	—	11	601

Under förevarande period har, efter det Riksdagen år 1900 på Kungl. Maj:ts proposition beviljat ett anslag för ändamålet af 2,585,000 kronor, anlagts ett nytt hospital med asyl å kronoegendomen Restad invid Göta älf vid pass 7 kilometer från Vänersborg. Anstalten, som benämnes *Vänersborgs hospital och asyl* och som är afsedd att lämna utrymme för 1,000 patienter, hälften af hvarterda könet, togs i bruk under september månad 1905. Af sjukplatserna är ett antal af 150 afsedd för botliga patienter, företrädesvis från Västergötland, Dalsland, Bohuslän och Halland, samt de öfriga för asytpatienter utan afseende å hemorten.

Hvad beträffar vård af sinnessjuka i de fall, som omförmälas i 46 § af stadgan angående sinnessjuka den 14 juni 1901, beslöt länets landsting år 1904 underdånig framställning till Kungl. Maj:t, att för Landstingets räkning och på dess bekostnad finge å hospitalets område vid Restad uppföras två paviljonger efter s. k. öppen-dörr-systemet under enahanda villkor och bestämmelser, som för dylika anstalter vidtagits inom vissa andra län; och sedan på Kungl. Maj:ts proposition Riksdagen år 1905 godkänt af Medicinalstyrelsen i ärendet föreslagna villkor, blef öfverenskommelse mellan Medicinalstyrelsen å statens vägnar samt Landstinget träffad om den ifrågavarande upptagningsanstaltens åvägarbringande. Åtgärderna för denna öfverenskommelses faktiska genomförande tillhöra tiden efter periodens utgång.

I fråga om sinnesslöa och de tillfällen till vård, som stå dem till buds, lämnas längre fram under denna afdelning närmare uppgifter.

Hvad angår undervisningsväsendet, faller inom förevarande period den omorganisation af de *allmänna läroverken*, hvilken, länge stående på dagordningen, genomfördes medelst 1904 års Riksdags i allt väsentligt lämnade bifall till Kungl. Maj:ts till samma Riksdag aflåtna proposition i ämnet. Enligt den nya stadgan för rikets allmänna läroverk, hvilken utfärdades den 18 februari 1905, äro de allmänna läroverken af två slag, dels realskolor, hvilka skola bestå af sex ettåriga klasser och hafva till ändamål att utöfver omfånget af folkskolans verksamhet meddela allmän medborgerlig bildning, dels högre allmänna läroverk, bestående af en sexklassig realskola och ett fyraårigt gym-

nasium, det senare med angifvet ändamål att utöfver realskolans allmänbildande uppgift grundlägga de vetenskapliga insikter, som vid universitet eller högre tillämpnings-skolor vidare utbildas. A vissa orter skall realskolan anordnas såsom samskola, d. v. s. med tillträde för såväl gossar som flickor, men i öfrigt vara inrättad efter hufvudsakligen enahanda grunder, som gälla för öfriga realskolor. Realskolorna för gossar äro rena statsskolor, hvaremot samskolorna delvis äro kommunala skolor, med skyldighet för de kommuner, där de äro förlagda, icke blott att, såsom vid statsskolorna, tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler och bostad eller hyresersättning åt rektor utan äfven at bidraga till lärarpersonalens aflöning.

Enligt 1904 års beslut skall allmänna läroverket i Vänersborg utgöra ett högre allmänt läroverk med både latin- och realgymnasium; förutvarande femklassiga läroverket i Borås ombildas till realskola för gossar samt de treklassiga läroverken i Alingsås och Amål till samskolor.

Vid högre läroverket i Vänersborg tjänstgjorde vid periodens slut, höstterminen 1905, 1 rektor, 5 lektorer, 10 adjunkter, 1 extra lärare samt 3 öfningslärare. Lärjungeantalet uppgick sistnämnda termin till 227, och i mogenhetspröfningen vid slutet af 1905 års vårtermin godkändes 20, däraf 15 voro läroverkets egna lärjungar.

Vid läroverket i Borås uppehölls undervisningen höstterminen 1905 af 10 ämneslärare och 3 öfningslärare, oberäknadt lärare uti träslöjd och i skrifning. Lärjungarnes antal var samma termin 209.

Hvad beträffar läroverkens i Alingsås och Amål ombildning till samskolor, började denna öfvergång med läsåret 1905—06, på sådant sätt att i Alingsås de två nedersta klasserna och i Amål de tre nedersta klasserna då förvandlades till eller inrättades såsom samskoleklasser, och skulle där-efter vid början af hvarje följande läsår ytterligare en klass, i ordning nedifrån räknadt, inrättas såsom samskoleklass. Lärareantalet var vid slutet af perioden i Alingsås 7 ämneslärare och 3 öfningslärare samt i Amål 6 ämneslärare och 3 öfningslärare, oberäknadt lärare i träslöjd och i kvinnligt handarbete. Elevantalet utgjorde höstterminen 1905 i Alingsås 88 gossar och 28 flickor, tillsammans 116, samt i Amål 58 gossar och 36 flickor, tillhoppa 94.

För den högre undervisningen för *flickor* hafva under perioden elementarläroverk varit inrättade i Vänersborg, Borås, Alingsås, Amål och Trollhättan, å senare stället under form af samskola. I statsbidrag utgingo under periodens sista år till dessa läroverk resp. 3,300 kr., 4,500 kr., 1,650 kr., 2,400 kr. och 2,600 kr.

Inom länet finnes en *högre folkskola*, nämligen i Ulricehamn, hvilken skola trädte i stället för en tidigare där be-fintlig s. k. pedagogi. Vid skolan, där samundervisning med gossar och flickor äger rum, har undervisningen bestridts af 1 ordinarie lärare och 1 biträdande lärarinna.

I fråga om *folkskoleväsendet* var länet år 1905 deladt i 204 skoldistrikt med 290 fasta och 34 flyttande folkskolor, 60 fasta och 4 flyttande mindre folkskolor samt 275 fasta och 95 flyttande småskolor. I folkskolorna voro anställda tillhoppa 404 lärare och lärarinnor, vid de mindre folkskolorna 64 och i småskolorna 406. Antalet barn, som sagda år

deltogo uti ifrågavarande undervisning; utgjorde 40,574. Vid jämförelse med de föregående åren visar sig en fortgående ökning af skolornas antal, dock så att ökningen kommer endast på de fasta skolorna, under det de flyttande årligen minskas, till fromma för undervisningen. Sålunda funnos år 1900 249 fasta och 42 flyttande folkskolor, 40 fasta och 3 flyttande mindre folkskolor samt 232 fasta och 124 flyttande småskolor, hvadan de fasta skolorna från år 1900 till 1905 ökats med 104 och de flyttande minskats med 36. Utgifterna för folkskoleväsendet inom länet uppgingo år 1905 till 1,129,240 kr. För utbildning af småskolans lärarepersonal finnas inom länet 2 privata småskollärarseminarier, ett i Borås och ett i Amål.

Inom 148 skoldistrikt meddelades år 1905 *undervisning i träslöjd* efter den s. k. Nääsmetoden uti ett antal af 309 särskilda slöjdfdelningar. Inom 116 distrikt och 216 slöjdfdelningar gafs samma år undervisning i kvinnlig slöjd. Antalet barn, som år 1905 erhöilo undervisning i slöjd vid folkskolorna inom länet, utgjorde 5,048 gossar och 4,668 flickor. I trädgårdsskötsel och trädplantering erhöilo samma år 6,859 skolbarn undervisning. För såväl den manliga som den kvinnliga slöjden åtnjuta skoldistriktens dels statsbidrag och dels understöd af länets slöjdföreningar.

I senaste femårsberättelse har utförligt omnämnts den å egendomen Nääs i Skallsjö socken anlagda läroanstalt, som bär namnet *August Abrahamssons stiftelse*. Denna anstalt, hvars ändamål är att genom fortsatt utbildning af lärare och lärarinnor, som redan ägnat sig åt undervisning, verka för uppfostran i allmänhet och särskildt för användande därvid af den pedagogiska slöjden, har under perioden vunnit ytterligare utveckling. Jämte den undervisning i pedagogisk slöjd; som varit anstaltens ursprungliga och främsta ändamål, har denna i sin verksamhetsplan upptagit äfven andra uppgifter. Sålunda voro under år 1905 anordnade, förutom tre kurser för utbildande af lärare och lärarinnor i slöjd; två kurser för utbildande af manliga och kvinnliga lekledare, två kurser för utbildande af lärarinnor i kvinnliga handarbeten, en kurs i trädgårdsskötsel samt en kurs för utbildande af skolkökslärarinnor. Den undervisning, som sålunda lämnas, kommer framför allt vår svenska folkskola till godo, då bland de olika kategorier af lärare och lärarinnor, som deltagit i kurserna, folk- och småskolans personal varit i ojämförligt hög grad representerad. För att genom pekuniärt understöd bereda tillfälle för lärare eller lärarinnor vid folkskolorna att genomgå kurser vid Nääs, hafva från landsting, hushållningssällskap eller slöjdföreningar inom olika län stipendier för slöjdkursernas eller handarbetskursernas genomgående plägat vara anslagna. Sålunda hade, hvad Älfsborgs län beträffar, dess norra slöjdförening år 1905 anvisat stipendier för 5 deltagare i slöjdkurser och 5 deltagarinnor i handarbetskurser samt södra slöjdföreningen samma år beviljat anslag åt 3 deltagare i slöjdkurs. Såsom bekant är anstalten i mån af utrymme tillgänglig äfven för utlänningar. Af de 414, hvar till hela antalet deltagare i de särskilda kurserna år 1905 uppgick, utgjorde utlänningarna 94, representerande 16 olika länder.

Förutom nämnda slöjdskolor och slöjdseminariet å Nääs;

som afse meddelande af handledning i pedagogisk slöjd; finnas i länet åtskilliga andra läroanstalter med ändamål att lämna undervisning i de för industriell verksamhet och särskilda yrken nödiga tekniska kunskaper samt främja yrkesduglighet eller skicklighet i yrkesmässigt bedrifven slöjd.

I fråga om dessa läroanstalter bör i första rummet erinras, att en af rikets *tekniska elementarskolor* är förlagd till Borås. Enligt de för berörda skolor den 15 juni 1877 utfärdade stadgar har skolan till uppgift att meddela elementära tekniska kunskaper åt ynglingar, som vilja bilda sig för utöfvande af industriell verksamhet. Lärokursen är treårig och omfattar de ämnen, hvilka närmare angifvas i nämnda författning med däri sedermera gjorda ändringar. Undervisningen bestrides af 4 ordinarie lektorer, däraf en tillika är rektor, 1 verkstadsföreståndare samt i öfrigt af extra och biträdande lärare. Skolan står under särskild styrelse, sammansatt i enlighet med föreskrifterna i kungl. kungörelsen den 10 december 1886. Eleverna utgjorde under läsåret 1905—06 ett antal af 69.

I anslutning till tekniska elementarskolan i Borås och ställd under dennas styrelse uppehålls i nämnda stad en *väfskola*. Denna skola, som bekostas medelst anslag af statsverket och länets landsting, omfattar två skilda afdelningar, dels en för manliga elever, som ämna utbildas till verkmästare, mönstertecknare eller fabrikanter, och hvilken afdelning omfattar en kurs om ett och ett halft å två år; dels en ettårig kurs för kvinnliga elever, som önska ägna sig åt konstväfnad och hemindustri.

Bland skolor af ifrågavarande slag märkes vidare *slöjd- och tekniska skolan i Vänersborg*, hvilken, såsom namnet angifver, omfattar två afdelningar, den ena för undervisning i tekniska ämnen och den andra för utbildning i slöjd. I den förra afdelningen af skolan hafva varit anställda 5 å 6 lärare, hvilka under två terminer om året lämnat undervisning dels under sammanlagdt omkring 20 timmar i veckan åt manliga lärjungar i uppsats- och rättskrifning; räknelära samt algebra, frihandsteckning; linearritning, mekanik och fysik samt bokföring och dels omkring 5 timmar i veckan åt kvinnliga lärjungar i räkning; frihandsteckning och bokföring. I den senare afdelningen, eller slöjdskolan, hvilken hufvudsakligen afser att åt ynglingar; som i folkskolan visat anlag för slöjd, bereda fortsatt undervisning i alla för den praktiska landtmannen och jordbruksarbetaren behöfliga slöjdgrenar, har af 3 lärare, likaledes under två terminer om året, meddelats handledning under 8 timmar hvarje söckendag i snickeri — gröfre och fiuare —, svarfning; träsnideri, vagnmakeri, smide, metall-svarfning, rottingflätning, glödritning m. m. Under periodens sista arbetsår utgjorde antalet manliga lärjungar i den tekniska afdelningen, hvari slöjdskolans lärjungar jämväl erhålla undervisning; 73 samt de kvinnliga 30; slöjdskolans lärjungar utgjorde 27. De anslag, med hjälp af hvilka skolan uppehålls, voro under sista året af perioden följande: från statsverket 1200 kronor, från norra slöjdföreningen 1000 kronor, från länets landsting 1000 kronor samt från Vänersborgs stad 620 kronor, däraf 200 kronor utgörande afkomst af en donation. Vänersborgs stad har härjämte bidragit jämväl genom upplåtelse af fri lokal.

Ungefär likställd med sistnämnda skolas tekniska afdelning är *lägre tekniska yrkesskolan* i Borås. Denna skola har till ändamål att åt dem, som redan inträdt i yrkena, meddela en allmänfattlig och praktisk undervisning i de läroämnen, hvaruti insikter för dessa yrkens rätta utöfning äro behöfliga. Skolan är ställd under ledning af tekniska elementarskolans styrelse och disponerar för sitt behof till största delen nedre våningen uti tekniska elementarskolans hufvudbyggnad. Arbetsåret, fördeladt på två terminer, omfattar en tid af 30 veckor; undervisningstiden för hvarje vecka är 26 timmar, hufvudsakligen förlagd till eftermiddagarne. Undervisningen har bestridts af 9 hufvudlärare och flera biträdande lärare. Utom sådana undervisningsämnen, som ofvan omnämndes i fråga om tekniska skolan i Vänersborg, förekomma vid yrkesskolan i Borås *därjämte modellering, gipsgjutning, fackteckning med tillämpningar, byggnads-, möbel- och maskinritning m. m. äfvensom elektroteknik*, hvarförutom mot slutet af perioden vid skolan anordnats undervisning i *mönsterritning för textilindustri, en anordning, som i sin begynnelse bekostats af Borås fabriksförening och af hvars framtida utveckling man påräknar särskildt gagneliga resultat*. I skolans undervisning hafva mot periodens slut årligen inemot 150 elever deltagit, däraf ungefär en tredjedel kvinnliga. Årliga anslag till skolan hafva lämnats: af staten 1,500 kronor, af Borås stad 1,500 kronor, af länets landsting 1,000 kronor, hvarförutom bidrag erhållits äfven af Borås sparbank.

Af öfriga inom länet varande yrkesskolor äro redan förut i denna berättelse omnämnda de lägre landtbruksskolorna vid Kilanda och Önnarp samt skogsskolan å Hunneberg.

För att bereda tillfälle åt personer, som genomgått den vanliga folkskolekursen, att vid något mognare ålder förkofra sina kunskaper i de allmänna läro- och öfningsämnena har inom samtliga län i riket en sträfvan gjort sig gällande att inrätta s. k. *folkhögskolor*. I senaste femårsberättelse finnes redogjort för uppkomsten af Älfsborgs läns folkhögskola. Denna skola, som under senare delen af förra perioden förflyttades till Herrljunga, har under den nu ifrågasvarande varit förlagd till sistnämnda plats och härunder vunnit en afsevärd utveckling. År 1903 anordnades vid skolan den första s. k. småbrukarekursen, och hafva sådana kurser sedermera årligen där hållits. Efter det år 1902 den manliga folkhögskolan erhållit en andra årskurs med landtbruksundervisning, ombildades år 1905 denna kurs till en fullständig landtmannaskola. Vid skolan har inrättats jämväl en skolkökskurs eller s. k. husmoderskola, hvilken är att anse såsom en andra årskurs till den kvinnliga folkhögskolan och har till uppgift att, utöfver hvad i den kvinnliga kursen medhunnits, göra flickorna så skickade som möjligt att fylla de plikter, som åligga kvinnan i hemmet. Härutöfver har vid skolan, med början år 1905, varit anordnad en s. k. praktisk kurs för hemmet, hvars ändamål är att särskildt utbilda några vissa af de färdigheter, som fordras hos en duglig och praktisk husmor, såsom klädsömnad, täckstickning, väfning, strykning och hälsovård, särskildt barnavård.

Genom denna utveckling har skolan allt mångsidigare kunnat tillfredsställa kunskapsbehovet bland landsbygdens

uppväxande ungdom. Såsom en gradmätare på utvecklingen må nämnas, att, då skolan återupptogs år 1895, sedan den under några år legat nere, lärarnes antal var 2; medan det år 1905 utgjorde 9, att lärjungeantalet stigit från 23 förstnämnda år till 108 år 1905, och att anslagen — från statsverket, landstinget, kommuner och enskilda — vuxit från 1,770 kronor år 1895 till 9,745 kronor år 1905. Hela elevantalet under dessa tio år har varit 715, sålunda fördelade, att 244 tillhört manliga kursen, 20 landtmannakursen, 52 småbrukarekursen, 350 kvinnliga kursen och 49 husmoderskolan. Ett önskemål för skolan, som nu är inrymd i förhyrda, icke tillfredsställande lokaler, är att erhålla egna fullt tidsenliga sådana. En byggnadsfond, som för detta ändamål börjat bildas, uppgick vid periodens slut allenast till några få tusen kronor, hvadan sträfvandena för skolan närmast torde inriktas på att bereda de för sagda ändamål erforderliga resurser.

Skolan i Herrljunga är emellertid numera icke den enda folkhögskolan inom länet. Under perioden har ytterligare en sådan tillkommit, särskildt afsedd för Dalsland och förlagd till Färgelanda. Frågan om en folkhögskola inom norra delen af Älfsborgs län hade redan så tidigt som i början af 1880-talet varit föremål för öfverläggningar och kommittéarbete, utan att emellertid något resultat då vanns, och först med 1900-talets tidigaste år uppstod frågan åter och föranledde möten och utredningar. I början af år 1905 ansåg man sig hafva undanjort de viktigaste förarbetena, och på ett möte i Bäckefors under mars månad nämnda år med dem, som tecknat bidrag till skolans underhåll under de fem första åren, bildades en folkhögskoleförening för Dalsland, utsågs styrelse för denna och bestämdes plats — Färgelanda — för den blifvande skolan. Genom styrelsens försorg förhyrdes sedan lokal för skolan, och den 1 november 1905 trädde densamma i verksamhet. Det till en början beräknade antalet manliga elever, 24; var då fylldt. Till den garantisumma å omkring 3,800 kronor årligen under fem år, som tecknats till förmån för skolan, hade förutom 15 kommuner icke mindre än 295 enskilda personer bidragit. Länets landsting beviljade ock från början anslag till skolan af 1,800 kronor årligen. Anordnandet af kvinnlig afdelning vid skolan likasom ock tillkomsten vid densamma af en landtmannaskola tillhör tiden efter förevarande periods utgång. För att emellertid skolan skulle kunna utvidga sitt verksamhetsområde genom inrättande af landtmannaskola, husmoderskola m. m., var det nödvändigt att anskaffa nya härför afpassade lokaler, och togs denna sak om hand af den för ändamålet under år 1905 bildade Valbo byggnadsförening med begränsad personlig ansvarighet; hvilken förenings verksamhet ledt till afsedt resultat först efter periodens utgång.

Döfstumskolan för rikets fjärde distrikt, omfattande Göteborgs och Bohus län, Göteborgs stad, Hallands län, Älfsborgs län och Skaraborgs län, är, såsom bekant, förlagd till Vänersborg. Skolan står under ledning och tillsyn af en särskild skolstyrelse, bestående af 9 ledamöter; utsedda af vederbörande landsting och stadsfullmäktige i Göteborg. Antalet lärare och lärarinnor för den intellektuella undervisningen uppgick vid skolan under periodens sista år till 16,

bland dem inräknad äfven skolans rektor; härförutom hafva af särskilda lärare och lärarinnor lämnats undervisning i träslöjd och snickeri, kvinnligt handarbete, skomakeri, skrädderi och trädgårdsskötsel samt i matlagning uti anstaltens skolkök. Lärjungeantalet under läsåret 1905—06 utgjorde 131, däraf från Älfsborgs län 33. Skolan har under perioden bibehållit formen af interexternat och omfattat tre afdelningar, en internatsafdelning för de mindre barnen, en för de svagt begåfvade (c-skolans internat) och en externatafdelning. Af nyssnämnda 131 lärjungar undervisades 6 de svagast begåfvade vid institutet i Hjorted. De af skolans lärjungar, som undervisats vid döfstumskolan i Hjorted, hafva undervisats efter teckenmetod med användning äfven af fingeralfabet och skrift; alla skolans öfriga lärjungar hafva undervisats efter talmetod. Beträffande skolans ekonomi må nämnas, att under periodens sista år utgifterna uppgingo till något mer än 94,000 kronor; i statsanslag erhöles sagda år närmare 32,000 kronor, och från landstingen samt Göteborgs stad utgjorde sammanlagdt omkring 58,500 kronor.

I detta sammanhang bör omförmlas *skolhemmet för blinda döfstumma*, hvilket, efter att hafva upprättats i Skara af fru Elisabeth Anrep-Nordin, år 1892 flyttades till Vänersborg och därstädes sedermera haft bestånd under samma ledning. Anstalten hade från början — såsom dess namn antyder — till uppgift att bereda uppfostran och vård endast åt sådana barn, som voro på en gång döfstumma och blinda, men dess uppgift utvidgades sedermera, och omfatta äfven sådana, som voro blinda och sinnesslöa. Så många likheter finnas emellan blinda döfstumma och blinda sinnesslöa, i all synnerhet om dessa senare äro stumma till följd af bristande begåfning, att barn af dessa olika kategorier syntes böra undervisas i samma skola. För ena såväl som för andra slaget barn är skolhemmet den enda tillgängliga anstalten i riket. Skolhemmet meddelar, så långt det med barnens bristande sinnen är möjligt, undervisning i samma kunskaps- och öfningsämnen som döfstumskolan. För sina blinda döfstumma har skolhemmet under perioden åtnjutit statsbidrag med årligen 5,000 kronor; för de blinda sinnesslöa, för hvilka statsbidrag tidigare ej erhöles, har sådant från och med år 1905 åtnjutits med 250 kronor om året för hvarje elev. I öfrigt har för anstaltens underhåll varit att tillgå; förutom afgifter för eleverna från kommuner och i vissa fall från målsmän, äfven bidrag från länens landsting, hvilka allmänt ställt sig mycket välvilliga mot institutionen.

Under läsåret 1905—06 utgjorde elevantalet 36, hvaraf 14 blinda döfstumma och 22 blinda sinnesslöa. År 1905 är att anse såsom ett bemerkelseår för anstalten. Under tidigare år hade behof gjort sig gällande att erhålla ett arbetshem för dem, som redan genomgått skolan. Då vid slutet af läsåret 1904—05 icke mindre än 5 elever skulle efter afslutad lärokurs utskrifvas, syntes det, med hänsyn till erfarenheten af de svårigheter, som mött tidigare utgångna elever efter slutad skolkurs, angeläget att söka vinna någon utväg att förekomma, att de afgående skulle behöfva lämna skolan. Fyra af dem voro blinda sinnesslöa och således i intellektuell utveckling föga rustade samt högeligen i behof af bistånd. Sedan med anledning af dessa svårigheter och för afhjälpan det däraf Föreningen för vård

af vuxna blinda, som äro döfstumma eller sinnesslöa, bildats i Stockholm och satt till sitt mål upprättandet af ett arbetshem för dessa blinda, ordnades saken med bistånd af nämnda förening samt genom gåfvor från andra håll med den skyndsamhet, att under hösten 1905 ett arbetshem kunde öppnas för nämnda 5 elever jämte 1 tidigare från skolan utgången blind döfstum. Arbetshemmet började så till vida under ogynnsamma förhållanden, som staten icke då lämnade något understöd åt blinda döfstumma elever i arbetshemmet och för de sinnesslöa eleverna uti detsamma endast 100 kronor om året, i hvilka afseenden emellertid ändring efter periodens utgång i viss mån vunnits.

Ungefär samtidigt med arbetshemmets upprättande fann man omständigheterna tvinga till att söka ordna en tillflykt också för de blinda, som vore alltför sinnesslöa för att kunna draga någon som helst nytta af den undervisning och uppfostran, som meddelades i skolhemmet. Sedan 1905 års riksdag beslutit att för obildbara sinnesslöa, hvilka åtnjote vård i asyl, finge utgå ett årligt statsbidrag af 250 kronor, hänvände sig skolhemmet under samma års höst till landstingen inom riket för erhållande jämväl från dem af bidrag till upprättande och vidmakthållande af en asyl, och då gynnsamma svar ingingo, kunde åtgärder för asylens faktiska åvägbringande taga sin början; och ledde detta därefter, att år 1906 asylens kom till stånd.

På sådant sätt har ernåtts den utveckling af skolhemmet, som, påfordrad af sakens egen natur, länge utgjort ett önskemål, och anstalten har vunnit sin behöfliga fullständighet i och genom de tre afdelningar, som inbördes betingade hvarandra: skola, arbetshem och asyl. För skolhemmet och dess afdelningar hafva under perioden endast förhyrda lokaler varit att tillgå, men sträfvandet går ut på att vinna egna bostäder åt desamma. För detta ändamål sedan längre tid tillbaka insamlade medel ställdes år 1901, då de uppgingo till mer än 40,000 kronor, under förvaltning af en särskild stiftelse benämnd *Drottning Sofias stiftelse*, under skydd och inseende af Älfsborgs läns landsting såsom stiftelsens principal. De åtgärder, som vidtagits för realiserande af skolhemmets byggnadsplaner, tillhöra tiden efter nu ifrågavarande period.

Hvad vården af sinnesslöa beträffar är att här jämväl omförmla *anstalten för sinnesslöa å Johannesberg* vid Mariestad i Skaraborgs län. Denna anstalt, ursprungligen grundlagd af fröken Emanuella Carlbeck, har öfvertagits af landstingen i Älfsborgs och Skaraborgs län och står under ledning af en utaf de båda landstingen tillsatt styrelse. Den uppehålles genom understöd af statsmedel samt genom anslag af landstingen, hvilka dels lämna bidrag till elevernas afgifter, dels anvisa särskilda anslag; i den mån så erfordras, för anstaltens byggnads- och andra behof. Vid anstalten, ursprungligen afsedd att vara uppfostringsanstalt och arbetshem för bildbara sinnesslöa, har under senare tid tillkommit äfven en asylafdelning. Eleverna utgjorde läsåret 1905—06 ett antal af 112, hvaraf 59 i skolan, 42 i arbetshemmet och 11 i asylafdelningen. Af dessa elever tillhörde 32 Älfsborgs län, 53 Skaraborgs län samt 27 andra delar af riket.

Vidkommande slutligen *penningeinträttningarna* inom

länet ock bland dessa först sådana, som uteslutande afse fastighetskrediten, tillgodoses i detta hänseende städerna af Vänersborgs stads hypoteksförening och landsbygden af Älfsborgs m.fl. läns hypoteksförening. Allmän lånerörelse utöfvades inom länet vid slutet af perioden utaf Sveriges riksbank, hvilken år 1902 öppnat afdelningskontor i Vänersborg; af enskilda banken i Vänersborg genom hufvudkontor i Vänersborg, afdelningskontor i Alingsås, Ulricehamn, Amål och Trollhättan samt s. k. expeditionskontor i Lilla Edet och Mellerud, af Borås enskilda bank genom kontor i Borås och afdelningskontor i Gällstad; af Värmlands enskilda bank genom kommissionskontor i Amål; af aktiebolaget Göteborgs handelsbank genom 4 kontor, i Borås, Kinna, Fritsla och Svenljunga, samt af aktiebolaget Göteborgs bank genom afdelningskontor i Bengtsfors.

Sparbankerna i länet voro vid periodens början 8, nämligen Vänersborgs, Borås, Alingsås, Amåls, Lilla Edets, Nordals härads och Trollhättans sparbanker äfvensom Ulricehamns stads och Redvägs härads sparbank. Under perioden hafva tillkommit Mjögäcks pastorats sparbank, hvilken började sin rörelse år 1904, samt Östra Kinds sparbank, som trädde i verksamhet år 1905. Sammanlagda antalet insättare uti länets alla sparbanker utgjorde vid 1905 års slut 48,316 mot 42,769 vid 1900 års slut; insättarnes medel uppgingo vid periodens slut till 17,982,976.23 kr., mot 13,289,896.82 kr. vid dess början. Sparbankernas reservfonder ökades under perioden från 1,452,162.99 kr. till 1,794,886.21 kr. och summan af de utaf sparbankerna förvaltade medel från 14,828,877.62 kr. till 19,952,129.97 kr.

Af penningeinrättningar, jämförliga med sparbanker, funnos vid slutet af föregående femårsperiod 5 s. k. *folkbanker*, nämligen Valbo härads med kontor i Färgelanda, Norra Kinds med kontor i Gällstad, Svenljunga folkbank med kontor i Svenljunga, Östra Kullings med kontor i Vårgårda och Vedbo folkbank med kontor i Ed. Af dessa hafva under perioden upphört Svenljunga folkbank, som uppgått i aktiebolaget Göteborgs handelsbank, samt Norra Kinds

folkbank, hvars rörelse öfvertagits af Borås enskilda banks afdelningskontor i Gällstad. De öfriga tre hafva fortsatt sin rörelse, dock med utbyte af benämningen folkbank mot kreditbolag, detta med anledning af 1903 års nya banklagstiftning, hvilken icke tillstod benämningen bank åt sådana penningeinrättningar, hvilka, såsom de här ifrågakommande, drifva sin rörelse utan af Konungen stadfäst reglemente, och bland hvilkas rörelsegrenar ingår sådan inlåning, som sparbank bedrifver. Under perioden hafva tillkommit 3 kreditanstalter af förevarande slag, nämligen Herrljunga kreditbolag med kontor i Herrljunga, Bjärke härads folkfassa med kontor i Stora Mellby och Sollebrunn samt Ale härads lån- och sparkassa med kontor i Älfängen och Gamla Lödöse. Omförmälda vid periodens slut befintliga 6 kreditanstalter räknade då tillhopa 6,048 insättare å sparkasseräkning, hvilkas tillgodohafvande utgjorde sammanlagdt 2,861,358.60 kr. Summan af de utaf ifrågakommande penningeinrättningar förvaltade medel utgjorde vid periodens slut 3,428,638.42 kr.

Bland penningeverk med syftemål att uppsamla mindre besparingar och göra dem räntebärande hade *Sveriges postsparbank* vid periodens slut anordnat kontor på 203 ställen inom länet samt försäljningsställen för sparmärken dels å 202 af dessa kontor och dels hos 54 enskilda personer; vid 1905 års utgång voro 18,639 inom länet utfärdade motböcker vid gällande kraft.

I ändamål att, i förhållande till emottagen penningeinsats, tillförsäkra en hvar, för hvilken sådan insats äger rum, antingen ett samladt kapital vid någon öfverenskommen tidpunkt eller en årlig lifränta vid 55 års ålder, är i Vänersborg inrättad en *ränte- och kapitalförsäkringsanstalt*, för hvilken reglemente blifvit enligt kungl. resolutionen den 25 oktober 1872 fastställdt. Under femårsperioden hafva anstaltens delägare ökat från 4,021 till 4,134 och dess fonder från 352,045.62 kr. till 406,382.68 kr. Af sistnämnda belopp utgjorde 314,615.94 kr. besparingsfond, 27,346.81 kr. lifräntefond och 61,293.97 kr. reservfond.

Vänersborg i Landskansliet och Landskontoret den 2 september 1909.

K. S. HUSBERG.

L. Th. Jacobson.

Erik Westerlund.

Tab. I.

FOLKMÄNGDEN I ÄLFSBORGS LÄN ÅREN 1901—1905.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
	Kyrkoskrifna folkmängden (enligt prästerskapets uppgifter den 31 december).			Mantalskrifna folkmängden (enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år).										
				Hela mantalskrifna folkmängden.			Däraf fria från mantalspenningar.							
							Värfvadt manskap.	Af särskilda orsaker befriade.		Underåriga.		Summa (fria från mantalspenningar).		
	Mankön.	Kvinnkön.	Summa.	Mankön.	Kvinnkön.	Summa.	Mankön.	Mankön.	Kvinnkön.	Mankön.	Kvinnkön.	Mankön.	Kvinnkön.	Summa.
Landsbygden år 1901	121,252	128,016	249,268	121,734	128,522	250,256	184	8,347	14,653	48,055	46,036	56,586	60,689	117,275
1902	120,434	127,516	247,950	121,522	128,480	250,002	227	8,047	14,207	48,114	46,217	56,388	60,424	116,812
1903	119,629	127,014	246,643	120,347	127,393	247,740	195	7,887	13,815	47,458	45,496	55,540	59,311	114,851
1904	119,791	126,696	246,487	119,781	127,278	247,059	118	7,743	13,785	46,917	45,321	54,778	59,106	113,884
1905	119,218	125,982	245,200	119,636	126,460	246,096	67	7,298	13,369	46,499	44,898	53,864	58,267	112,131
Vänersborgs stad år 1901	2,908	3,698	6,606	2,874	3,632	6,506	—	222	495	1,195	1,141	1,417	1,636	3,053
1902	3,029	3,807	6,836	3,018	3,777	6,795	—	256	565	1,236	1,175	1,492	1,740	3,232
1903	3,113	3,873	6,986	3,098	3,806	6,904	—	214	481	1,249	1,155	1,463	1,636	3,099
1904	3,139	3,913	7,052	3,113	3,873	6,986	—	214	501	1,243	1,203	1,457	1,704	3,161
1905	3,207	3,948	7,155	3,197	3,904	7,101	—	216	471	1,268	1,216	1,484	1,687	3,171
Borås stad år 1901	7,050	8,954	16,004	6,961	8,890	15,851	—	362	724	3,023	3,072	3,385	3,796	7,181
1902	7,248	9,135	16,383	7,211	9,139	16,350	—	370	780	3,267	3,293	3,637	4,073	7,710
1903	7,644	9,501	17,145	7,248	9,287	16,535	—	386	830	3,167	3,209	3,553	4,039	7,592
1904	8,027	9,815	17,842	7,653	9,637	17,290	—	423	888	3,338	3,294	3,761	4,182	7,943
1905	8,277	10,262	18,539	8,016	9,993	18,009	—	452	903	3,476	3,356	3,928	4,259	8,187
Älvsborgs stad år 1901	1,420	1,952	3,372	1,415	1,946	3,361	—	88	164	521	578	609	742	1,351
1902	1,453	2,047	3,500	1,444	2,055	3,499	—	97	205	541	614	638	819	1,457
1903	1,504	2,111	3,615	1,494	2,103	3,597	—	93	208	562	616	655	824	1,479
1904	1,549	2,174	3,723	1,538	2,172	3,710	—	80	202	579	645	659	847	1,506
1905	1,623	2,279	3,902	1,610	2,289	3,899	—	79	196	590	656	669	852	1,521
Ulricehamns stad år 1901	638	822	1,460	605	779	1,384	5	29	80	241	250	275	330	605
1902	670	850	1,520	641	822	1,463	6	30	87	265	264	301	351	652
1903	683	854	1,537	673	846	1,519	5	30	80	274	281	309	361	670
1904	734	917	1,651	680	848	1,528	1	30	86	272	282	303	368	671
1905	748	958	1,706	724	921	1,645	3	29	96	281	303	313	399	712
Ämås stad år 1901	1,659	1,732	3,391	1,624	1,722	3,346	—	65	160	616	600	681	760	1,441
1902	1,727	1,838	3,565	1,716	1,836	3,552	—	70	166	689	655	759	821	1,580
1903	1,810	1,896	3,706	1,766	1,860	3,626	—	87	196	672	629	759	825	1,584
1904	1,833	1,926	3,759	1,798	1,915	3,713	—	88	202	694	678	782	880	1,662
1905	1,891	1,967	3,858	1,841	1,935	3,776	—	76	207	669	631	745	838	1,583
Hela länet år 1901	134,927	145,174	280,101	135,213	145,491	280,704	189	9,113	16,276	53,651	51,677	62,953	67,953	130,906
1902	134,561	145,193	279,754	135,552	146,109	281,661	233	8,370	16,010	54,112	52,218	63,215	68,228	131,443
1903	134,383	145,249	279,632	134,626	145,295	279,921	200	8,697	15,610	53,382	51,886	62,279	66,996	129,275
1904	135,073	145,441	280,514	134,563	145,723	280,286	119	8,578	15,664	53,043	51,423	61,740	67,087	128,827
1905	134,964	145,396	280,360	135,024	145,502	280,526	70	8,150	15,242	52,783	51,060	61,003	66,302	127,305

Tab.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I

a) Längd af allmänna vägar och kostnad för deras underhåll

1.	2.		3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
	Väglängd.		Å jordbruksfastighet med vägunderhåll in natura.	V ä g f y r k a r .							Uppskattad kostnad för vägunderhåll in natura (den tid mark är bar).	Vägskatt pr vägfyrk.		
	Landsväg (med broar).	Bygdeväg (med broar).		Å jordbruksfastighet med vägunderhåll in natura.	Å ännu ej till vägunderhåll indelad jordbruksfastighet.	Å statens allmänningsskogar.	Å menigheters allmänningsskogar.	Å frälseränta.	Å annan fastighet.	Å inkomst.		Summa vägfyrkar.	Å vägfyrkar enligt kol. 4.	Å vägfyrkar enligt kol. 5—10.
Väghållningsdistrikt.	Kilometer.	Kilometer.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Kronor.	Öre.	Öre.
Väne härads	79 000	58 750	79,299	522	660	—	20	19,295	28,432	128,228	6,471 00	6	14	
Bjärke »	46 474	31 495	28,885	—	—	132	8	177	650	29,852	5,203 64	2	25	
Flundre »	36 782	24 400	33,245	87	—	—	—	8,762	11,209	53,303	5,887 67	11	28	
Ale »	104 809	41 560	71,629	—	—	—	19	4,892	4,012	80,552	10,180 00	5	18	
Vätile »	28 716	54 122	54,862	—	—	—	16	5,505	8,227	68,610	3,953 50	6	12	
Kullings »	98 544	183 202	88,239	1,653	507	—	16	2,756	11,046	104,217	11,970 01	2	14 ²	
Ås »	76 900	135 900	50,623	685	—	—	—	603	3,984	55,895	10,161 68	9	27	
Gäse »	79 900	168 630	46,883	760	1,384	—	—	1,300	1,662	51,989	29,466 90	10	66	
Marks »	67 526	82 370	104,297	1,337	127	—	3	6,575	40,474	152,813	21,369 20	10	29	
Bollebygds »	64 200	0 860	15,779	553	—	—	—	515	687	17,534	5,701 85	15	41	
Vedens »	62 716	86 800	30,032	967	—	—	—	907	1,307	33,213	6,714 50	14	20	
Redvägs »	92 647	104 433	59,398	—	—	—	—	1,552	1,554	62,504	10,727 12	10	27	
Kinds »	114 035	714 485	97,949	1,225	—	—	6	2,437	12,571	114,188	2,675 37	25	50	
Nordals »	57 335	76 127	44,389	—	—	—	1	2,891	6,920	54,201	7,950 68	12	29	
Sundals »	36 900	216 250	81,339	2,840	—	—	82	1,427	876	86,564	20,626 00	8	34	
Valbo »	51 744	218 935	63,345	64	—	—	—	2,347	1,553	67,309	26,968 02	18	53	
Tösbo »	33 619	130 628	48,096	—	—	—	—	1,107	1,300	50,503	19,362 00	10	22	
Vedbo » norra	—	103 800	30,556	—	—	—	—	3,184	1,324	35,064	4,349 27	—	—	
» » västra	65 436	124 109	40,479	—	—	—	—	704	1,573	42,756	2,973 39	13	19	
» » östra	97 892	76 416	29,098	—	—	—	—	3,045	1,717	33,860	9,612 30	6	30	
Summa å landet	1,294 625	2,639 272	1,098,422	10,693	2,678	132	171	69,981	141,078	1,323,155	222,324 10	—	—	
I städerna	42 783	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

b) Väganläggningar och kostnad därför under åren 1901—1905.

26.	27.		28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
	Längd af under åren 1901—1905		omlagda eller förbättrade vägsträckor.	Kostnad för under åren 1901—1905							
	fulländade och godkända nya vägar.	fulländade och godkända nya vägar.		fulländade och godkända nya vägar.			omlagda eller förbättrade vägsträckor.				
Allmänna vägar.			Af statsmedel.	Af väggassors medel.	Af andra medel.	Summa.	Af statsmedel.	Af väggassors medel.	Af andra medel.	Summa.	
	Kilometer.	Kilometer.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	
Landsvägar	42 951	5 483	83,233 33	27,990 60	10,000 00	121,223 93	19,900 00	—	25,383 56	45,283 56	
Bygdevägar	52 408	23 490	145,911 79	122,340 24	10,890 16	279,142 19	15,100 00	—	28,457 50	43,557 50	
Städers vägar	3 143	—	6,230 00	3,744 00	—	9,974 00	—	—	—	—	
Summa	98 502	28 973	235,375 12	154,074 84	20,890 16	410,340 12	35,000 00	—	53,841 06	88,841 06	

1) I vägsikten inräknas (i kol. 16) äfven bidrag af vägfyrkar enligt kol. 5.

2) Bland väggassans inkomster och utgifter inräknas icke statsbidraget (10 %) till vägunderhållet in natura.

Tab. 3.

HEMMAN OCH LÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I ÄLFSBORGS LÄN ÅR 1905.

I. Landsbygden.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.					
Hemman och lägenheter upptagna i jordeboken.	Kronoegendomar.				Skatteegendomar.		Frälseegendomar.		S u m m a.						
	Under allmän disposition.		Under enskild disposition.		Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.					
	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.											
Kungs- och kungsladugårdar samt säterier	35	26 $\frac{3}{8}$	—	—	—	—	—	—	35	26 $\frac{3}{8}$					
Boställen: hemman . . . lägenheter . . .	222	143 $\frac{1}{8}$	—	—	4	1 $\frac{1}{2}$	—	2	228	144 $\frac{3}{8}$					
Säterier och ladugårdar	40	—	—	—	—	—	—	—	40	—					
Rå- och rörs (insockne) hemman	—	—	—	—	22	17 $\frac{5}{8}$	—	224	226 $\frac{5}{8}$	246					
Hemman	180	83 $\frac{1}{8}$	17	33 $\frac{3}{8}$	5,060	2,481 $\frac{1}{8}$	198	2,500	198	541 $\frac{3}{8}$					
Jordlägenheter	32	—	211	—	397	2,481 $\frac{1}{8}$	144	2,500	7,757	3,708 $\frac{1}{8}$					
Fiskerier	—	—	9	—	18	—	18	—	40	—					
Verk och inrättningar .	1	—	46	—	132	—	47	—	226	—					
Summa antal och nuvarande mantal . .	510	259 $\frac{3}{8}$	283	33 $\frac{3}{8}$	5,633	2,499 $\frac{1}{8}$	3,128	1,421 $\frac{3}{8}$	9,554	4,177 $\frac{3}{8}$					
Oförmedladt mantal	—	366 $\frac{3}{8}$	—	5 $\frac{1}{8}$	—	3,698 $\frac{3}{8}$	—	2,203 $\frac{1}{8}$	—	6,273 $\frac{1}{8}$					
12.										13.	14.	15.			
<i>Brukningsdelar och i jordeboken ej upptagna torp.</i>										Antal.	Taxeringsvärde (i kronor) hvarför bevillning				
											erlägges.	icke erlägges.			
Brukningsdelar, hvari hemman äro fördelade										23,285	—	—			
Jordtorp, ej upptagna i jordeboken										9,101	—	—			
Ryttare-, soldat- och båtsmanstorp, d:o										1,244	—	—			
<i>Jordbruksfastighet och annan fastighet.</i>															
Jordbruksfastighet										—	108,967,200	4,667,200			
Annan fastighet:															
Hus och tomter i köpingar och därmed jämförliga orter:															
i Melleruds stationssamhälle, Holms socken										—	560,500	—			
i Trollhättans socken										—	5,108,800	—			
i Strömslund, del af Vassända-Naglums socken										—	160,300	—			
i Lilla Edet, Fuxerna socken										—	2,125,300	—			
Lägenheter i öfrigt, hvilkas hufvudsakliga värde utgöres af åbyggnaden										—	20,778,600	—			
Kyrkor och bönehus										—	—	3,925,300			
Andra offentliga byggnader										—	—	4,625,900			
Frälseräntor										79	103,500	4,000			
Summa annan fastighet (än jordbruksfastighet)										—	28,837,000	8,555,200			
II. Städerna.															
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Städer.	Tomter.		Länderier, jordlotter eller andra brukningsdelar.	Boningshus.		T a x e r i n g s v ä r d e (i k r o n o r).									
	Bebyggda.	Obebyggda.		Nybyggda 1901—1905.	Befintliga 1905.	A n n a n f a s t i g h e t .									
						Jordar		Hus och tomter		Kyrkor och bönehus		Andra offentliga byggnader		S u m m a (annan fastighet)	
						erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.
Vänersborg	514	196	58	38	479	634,300	—	6,782,200	175,000	—	73,700	—	1,814,400	6,782,200	2,063,100
Borås	449	68	832	154	1,412	140,100	—	23,311,700	102,500	129,700	166,600	—	1,446,900	23,441,400	1,716,000
Alingsås	230	57	335	61	455	495,600	27,100	4,031,800	228,000	—	94,000	—	296,400	4,021,800	618,400
Ulricehamn	107	32	150	56	231	518,300	—	1,581,800	26,000	1,500	41,000	19,000	93,000	1,602,300	160,000
Åmål	240	119	172	87	308	367,600	—	3,509,000	—	—	142,700	—	711,000	3,509,000	853,700
Summa	1,540	472	1,547	399	2,885	2,155,900	27,100	39,206,500	531,500	131,200	518,000	19,000	4,361,700	39,356,700	5,411,200
						2,183,000		39,738,000		649,200			4,380,700		44,767,900

Tab. 4.
EGENDOMAR AF FIDEIKOMMISSNATUR I ÄLFSBORGS LÄN ÅR 1905.

1.	2.	3.	M a n t a l.					9.	10.	Taxeringsvärdet (i kronor)					
			4. Krono.	5. Skatte.	6. Frälse.		8. Summa.			Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	Antal verk och inrättningar.	11. å jordbruksfastighet.	12. å annan fastighet (utom frälseränta).	13. å frälseränta.	14. Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.									
Friherre O. B. A. Silfverschiöld	Koberg	Lagmansered. Stora Mellby. Skepplanda. Väne-Åsaka. Hålanda.	—	—	5 $\frac{3}{8}$	5 $\frac{5}{8}$	—	1	1	441,900	5,000	—	1,223,800		
			—	—	1	6 $\frac{1}{4}$	—	—	237,400	—	1,900				
			—	2 $\frac{1}{2}$	1	2	—	3	195,400	23,000	—				
			—	—	2 $\frac{7}{8}$	4 $\frac{5}{8}$	—	2	140,600	16,500	700				
Friherre W. Haij	Onsjö	Vassända-Naglum. Västra Tunhem.	—	—	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{8}$	35 $\frac{3}{4}$	—	—	132,000	—	1,800	172,900		
			—	—	—	1	4 $\frac{5}{8}$	2	—	39,100	—	—			
Fru Anna Sandberg	Lunden	Fors.	—	—	—	1	1	—	—	27,100	—	—	27,100		
Notarien E. K. Treffenberg och fru Elin Clarholm, född Treffenberg	Åsbräcka	Åsbräcka. Väne-Ryr.	—	1	—	—	1	—	1	33,500	7,000	—	41,000		
G. F. S. Adlerstierna-Adelsköld	Öjared	Stora Lundby. Skallsjö. Hemsjö.	—	—	4 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{16}$	13 $\frac{5}{16}$	—	—	156,900	—	2,700	245,400		
			—	—	—	5 $\frac{1}{4}$	—	—	—	66,700	—	—			
			—	—	—	—	—	—	2	13,500	5,000	600			
Kammarherre H. Fock	Vimle Västergård	Skölfvenc.	—	—	—	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	—	—	7,700	—	—	28,500		
	Plogskog	Eriksberg.	—	—	—	—	—	—	—	4,600	—	—			
	Glömme Östergård	Mjälldrunga.	—	—	—	1	1 $\frac{1}{4}$	1	—	16,200	—	—			
C. J. F. von Wachenfeldt	Apelnäs, Stora	Roasjö.	—	—	1	—	1	—	2	14,000	2,300	—	16,300		
D. O. von Schedvin	Gälared m. fl.	Hillared.	—	—	2	1 $\frac{9}{16}$	3 $\frac{1}{16}$	1	1	46,600	2,000	—	48,600		
Friherre G. Leijonhufvud	Alanäs m. fl.	Mässebo.	—	—	7 $\frac{1}{8}$	3 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{5}{8}$	—	—	40,000	—	—	40,000		
L. R. Silfversvan	Ekarebol	Bolstad.	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	48,000	—	—	48,000		
C. G. von Qvanten	Qvantensburg	»	—	—	4 $\frac{7}{8}$	1 $\frac{5}{8}$	6 $\frac{1}{2}$	—	—	260,000	—	—	260,000		
		Summa	3 $\frac{3}{8}$	6	26 $\frac{1}{4}$	40 $\frac{7}{8}$	73 $\frac{5}{4}$	9	15	2,080,600	63,300	7,700	2,151,600		

Tab. 5.
EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ÄLFSBORGS LÄN ÅR 1905.

1.	2.	3.	M a n t a l.					9.	10.	Taxeringsvärdet (i kronor)					
			4. Krono.	5. Skatte.	6. Frälse.		8. Summa.			Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. å jordbruksfastighet.	12. å annan fastighet (utom frälseränta).	13. å frälseränta.	14. Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.									
Vargöns aktiebolag	Vargönan	Västra Tunhem. Vassända-Naglum.	—	0.125	—	—	0.125	1	4	42,500	1,186,300	—	1,631,800		
Trollhätte oljeslageriaktiebolag	Trollhätte oljeslageri	Trollhättan.	—	—	—	—	—	—	1	—	72,500	—	72,500		

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ÄLSBORGS LÄN ÅR 1905.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal- satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastig- heter i städer.)	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet (utom frälse- ränta).	å frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Trollhättans elektriska kraftaktiebolag	Önan	Trollhättan.	—	—	—	—	—	—	2	—	425,000	—	—
	Arvidstorp m. fl.	Vassända-Naglun.	—	0 375	—	0 375	0 75	—	3	115,000	110,000	—	650,000
Trollhätte pappersbruks aktiebolag . .	Trollhätte pappersbruk . .	Trollhättan.	—	—	—	—	—	—	4	—	169,300	—	169,300
Trollhättans kakelugns- och lerkärls- fabriks aktiebolag	Verkstad i kv. Rödjan nr 3 . .	»	—	—	—	—	—	—	2	—	75,000	—	75,000
Holmens aktiebolag	Holmens tegelbruk	Gärdhem.	—	—	—	—	—	—	1	—	70,000	—	70,000
Gräfsnäs aktiebolag	Gräfsnäs	Erska.	—	—	3 875	4	7 875	—	—	371,500	—	—	371,500
Sjuntorps aktiebolag	Sjuntorps bomullsspinneri . .	Fors. Rommele.	—	—	—	3	3	—	2	126,100	924,800	—	1,062,900
Aktiebolaget Lödöse varf	Spetalen	St Peter.	—	0 0139	—	—	0 0139	—	3	4,000	34,000	—	38,000
Ljckebergs tegelbruks aktiebolag . .	Köpingen med Torpa	Fors.	—	—	0 0882	—	0 0882	—	1	5,900	60,000	—	65,900
Alafors nya spinneriaktiebolag . . .	Alafors spinneri	Starrkärr.	—	1 4791	—	—	1 4791	—	2	46,600	416,700	—	463,300
Älfångens snickerifabriks aktiebolag	Utby Nolgården	»	—	—	—	—	—	—	1	3,300	28,800	—	32,100
Surte aktiebolag	Norra Surte glasbruk	Nödinge. Angered.	—	2 0028	—	—	2 0028	—	3	90,500	720,000	—	810,500
			—	0 5833	—	—	0 5833	—	1	44,100	8,000	—	52,100
Nääs fabriks aktiebolag	Nääs fabrik	Skallsjö.	—	—	—	4 5625	4 5625	—	6	172,900	441,000	—	613,900
Jonsreds fabriks aktiebolag	Stålebo m. fl.	Lerum.	—	1 125	—	1 5	2 625	—	1	86,700	12,000	—	98,700
Hedefors väfveriaktiebolag	Hedefors fabrik	»	—	—	—	—	—	—	1	14,900	395,400	—	410,300
Britanniafabriksaktiebolaget Stenkullen	Stenkullens britanniafabrik .	»	—	0 25	—	—	0 25	—	1	28,000	70,000	—	98,000
Stekens fabriksaktiebolag	Stekens tegelbruk	Angered.	—	0 125	—	1 25	1 375	—	1	74,600	100,000	—	174,600
Dorch, Bäcksin & C:os aktiebolag . .	Fernissfabrik	»	—	—	—	—	—	—	1	—	150,000	—	150,000
Agnesbergs trävaruaktiebolag	Lilla Steken	»	—	—	—	—	—	—	1	—	75,000	—	75,000
Västergötlands torfströaktiebolag . .	Västergötlands torfströfabrik	{ Bergstena och Fullestad }	—	—	—	—	—	—	1	6,000	25,000	—	31,000
Ellbo norska lerkärlsfabriksaktiebolag	Ellbo	Fuxerna.	—	—	—	—	—	—	1	2,000	14,500	—	16,500
Haneströms aktiebolag	Haneström	»	—	—	4 625	1 375	6	—	5	151,200	104,000	—	255,200
Herrljunga svinslakteriaktiebolag . .	Herrljunga svinslakteri	Herrljunga.	—	—	—	—	—	—	1	—	30,000	—	30,000
Alingsås bryggeriaktiebolag	Vårgårda gästgivarvård	Kullings-Sköfde.	—	—	—	—	—	—	1	—	18,000	—	18,000
	Stadsjord nr LXV	Alingsås.	—	—	—	—	—	—	2	1,200	120,000	—	121,200
Örnberg och Anderssons aktiebolag . .	Lindspång med glasbruk	Hudene.	—	0 125	—	—	0 125	—	1	4,400	152,500	—	156,900
	Björso, en lägenhet	Herrljunga.	—	—	—	—	—	—	1	—	3,000	—	3,000
Dalsjöfors väfveriaktiebolag	Tommarp m. fl.	Toarp.	—	0 1667	—	—	0 1667	—	1	2,400	64,500	—	66,900
Aktiebolaget A. Heyman	Vårgårda Västergården m. fl.	Siene.	—	1 375	—	0 75	2 125	—	1	87,000	60,000	—	147,000
	Hoberg Fogdegården m. fl.	Kullings-Sköfde.	—	0 25	—	0 875	1 125	—	2	56,200	43,700	—	99,900
F. Sandbergs aktiebolag	Ljungs handelsbod	Grude.	—	—	—	—	—	—	1	—	800	—	800
Asklanda kvarnaktiebolag	Asklanda kvarn	Asklanda.	—	—	—	—	—	—	1	300	4,000	—	4,300
Säveåns kraftaktiebolag	Melltorps kvarn	Horia.	—	—	—	—	—	—	1	—	9,000	—	9,000
Rydals spinneriaktiebolag	Rydal	Seglora. Kiuna.	—	—	2	1 75	3 75	—	3	88,900	153,300	—	242,200
			—	—	—	—	—	—	1	—	100,000	—	100,000

Rydboholms fabriks aktiebolag . . .	Rydboholm och Viskafors .	Kinnarumma. Seglora. Torpa.	—	1:9063	—	0:5	—	1	86,800	306,200	—	—
			—	1:4375	—	1:125	—	—	44,200	—	—	—
			—	1	—	—	—	5:9688	20,000	—	—	457,200
Svaneholms gummiaktiebolag	Svaneholm	Seglora.	—	—	—	—	—	—	—	300,600	—	300,600
Hulta tegelbruks aktiebolag	Hulta	Örby.	—	0:125	—	—	—	0:125	26,300	125,200	—	151,500
Kinnaströms aktiebolag	Kinnaström	Kinna.	—	—	—	—	—	—	11,000	64,000	—	75,000
Kungsfors spinneriaktiebolag	Kungsfors	Örby.	—	—	—	0:0926	—	0:0926	18,600	400,500	—	419,100
Johannesdals fabriks aktiebolag	Johannesdal	»	—	—	—	—	—	—	10,000	45,000	—	55,000
Mölneby aktiebolag	Arvidstorp m. fl.	Kalf.	—	—	—	1	—	—	12,000	—	—	—
	Boda m. fl.	Märdaklef.	—	0:375	—	2	—	3	42,800	2,100	—	—
	Grafsegårde m. fl.	Haksvik.	—	0:25	—	0:6875	—	—	14,500	—	—	—
	Mölneby Västergården m. fl.	Östra Frölunda.	—	3:3132	—	4:125	—	4	148,800	17,500	—	—
	Torstorp	Svenljunga.	—	—	1	—	—	—	35,000	19,000	—	—
	Amundforp Skaltegården	Ullasjö.	—	0:75	—	—	—	—	12,000	1,300	—	—
	Bullsäng, Tomten m. fl.	Örsås.	—	1:4375	—	0:75	—	—	72,200	3,400	—	—
	Ryfos	Nittorp.	—	—	—	—	—	—	—	1,600	—	—
	Åsen m. fl.	Ambjörnarp.	—	—	0:5	0:6458	—	—	19,600	—	—	—
	Tokared eller Ekodal	Sjötofta.	—	—	1	—	—	17:834	25,000	400	—	427,200
Västgöta väfnadsaktiebolag	Manhem, lägenhet	Älfsered.	—	—	—	—	—	—	—	3,000	—	3,000
Axelfors fabriks aktiebolag	Englarp Landbogården	Svenljunga.	—	—	—	0:25	—	—	4,500	—	—	—
	Örsås Östergården	Örsås.	—	0:0547	—	—	—	—	7,500	13,000	—	—
	Axelfors m. fl.	Refvesjö.	—	—	—	0:75	—	1:547	26,000	7,000	—	58,000
Ljungafors klädesfabriks aktiebolag	Ljungafors fabriksbyggnad	Svenljunga.	—	—	—	—	—	—	10,000	50,000	—	—
	Ljunga arbetarbostad	Ullasjö.	—	—	—	—	—	—	—	8,000	—	68,000
Aktiebolaget P. G. Larséns trikåfabrik	Risa fabriksbyggnad	Örsås.	—	—	—	—	—	—	2,000	8,500	—	—
	Skinnarbo	Svenljunga.	—	—	—	0:375	—	0:375	7,000	—	—	17,500
Rings torfaktiebolag	Holm Yttergården	Långhem.	—	0:125	—	—	—	0:125	4,000	—	—	4,000
Aktiebolaget Fredr. Brusewitz	Limnareds glasbruk m. m.	Södra Åsarp.	—	1:375	—	3:375	—	—	80,600	120,100	—	—
	Nittorp Sörgården	Nittorp.	—	—	—	0:1875	—	—	3,800	1,000	—	—
	Arnås Storegården m. fl.	Tranemo.	—	—	—	3:0625	—	—	65,800	6,300	—	—
	Hinkelsbo Storegården	Mässebo.	—	—	—	0:375	—	8:375	7,000	—	—	284,600
Tranemo trävaruaktiebolag	Arnås Lillegården m. fl.	Tranemo.	—	0:0313	—	—	—	0:0313	2,200	10,000	—	12,200
Uddebo trikåfabriks aktiebolag	Uddebo m. fl.	»	—	0:8333	1	0:875	—	2:7083	152,800	40,900	—	193,700
Håfverströms aktiebolag	Håfverud	Skållerud.	—	0:4167	—	—	—	—	60,000	174,000	—	—
		Tisselskog.	—	—	—	—	—	—	—	1,600	—	235,600
Aktiebolaget Upperuds trämassfabrik	Upperud	Skållerud.	—	—	—	—	—	—	—	50,000	—	50,000
Nya aktiebolaget Upperuds valsvarv	»	»	—	—	—	—	—	—	—	100,000	—	100,000
Aktiebolaget Bred mosse	Torfströfabrik	Järbo.	—	0:0227	—	—	—	0:0227	1,200	5,000	—	6,200
Stigens aktiebolag	Stigens yllefabrik	Färgelanda.	—	0:825	—	—	—	0:825	26,700	180,500	—	207,200
Aktiebolaget Brattefors tegelbruk	Brattefors	Ödeborg.	—	0:2813	—	—	—	0:2813	10,200	60,000	—	70,200
Ödeborgs bruks aktiebolag	Brattefors spikbruk	»	—	0:2188	—	—	—	0:2188	6,600	418,800	—	425,400
Munkedals aktiebolag	Hemman	Dals-Ed.	—	1	—	—	—	—	50,000	—	—	—
	D:o	Ödsköld.	—	0:4813	—	—	—	—	15,800	—	—	—
	Huseby m. fl.	Torp.	—	0:2291	—	0:5	—	—	22,000	—	—	—
	Vägsäter m. fl.	Valbo-Ryr.	—	1:625	—	2:5	—	—	222,000	15,000	—	—
	Mellområdan m. fl.	Ödeborg.	—	1:25	—	0:125	—	—	51,700	—	—	—
	Örnäs m. fl.	Högsäter.	—	2:5179	—	—	—	10:2283	52,300	9,000	—	437,800
Tingstads trävaruaktiebolag	Sunnanå ångsåg	Holm.	—	—	—	—	—	—	—	13,000	—	13,000
Billingsfors aktiebolag	—	Laxarby.	—	1:666	—	0:6333	—	—	74,500	16,000	—	—
		Steneby.	—	0:1333	—	2:25	—	4:1832	79,000	425,000	—	594,500
Dalslands kanalaktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	—	15,000	—	15,000
Långeds aktiebolag	—	»	—	—	—	0:382	—	0:382	12,700	380,500	—	393,200
Fengersfors aktiebolag	—	Fröskog.	—	0:1562	—	1:125	—	1:2812	37,100	150,000	—	187,100

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ÄLFSBORGS LÄN ÅR 1905.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättnin- gar (fa- stigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	å jord- bruks- fastighet.	å annan fastighet (utom fräl- seränta).	å frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladugär- dar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Göteborgs pappersbruks aktiebolag .	—	Tössö.	—	0·25	—	—	0·25	—	1	13,600	120,000	—	133,100	
Gustafsfors fabrikers aktiebolag . .	—	Dals-Ed.	—	—	—	—	—	—	1	—	600	—	—	
		Värvik.	—	0·4247	—	—	—	—	2	39,600	20,000	—	—	
		Torrskog.	—	0·3048	—	—	—	—	2	35,300	150,000	—	—	
		Laxarby.	—	0·2395	—	1·3127	2·2817	—	2	58,800	170,000	—	474,300	
J. A. Sannes aktiebolag, Uddevalla .	—	Ärtemark.	—	—	—	—	—	—	1	—	4,000	—	4,000	
Elektrokemiska aktiebolaget	—	»	—	0·0511	—	—	0·0511	—	1	6,000	275,000	—	281,000	
Uddevalla sulfittaktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	500	398,500	—	399,000	
Uddevalla sågbruksaktiebolag . . .	—	Dals-Ed.	0·625	—	—	—	0·625	—	—	40,000	—	—	40,000	
Uddevalla—Lelängens järnvägsaktie- bolag	—	—	—	0·0052	—	—	0·0052	—	—	13,500	—	—	13,500	
A. O. Anderssons fabriksaktiebolag .	Vänersborgs tändsticksfabrik	Vänersborg.	—	—	—	—	—	—	1	—	232,800	—	232,800	
Aktiebolaget A. F. Carlssons sko- fabrik	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	365,700	—	365,700	
Vänersborgs läderindustriaktiebolag .	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	188,200	—	188,200	
Borås järnvägsaktiebolag	—	Borås.	—	—	—	—	—	—	1	—	102,500	—	102,500	
Borås mekaniska verkstads aktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	145,200	—	145,200	
Borås spinueriaktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	283,000	—	283,000	
Borås väfveriaktiebolag	Viskaholm	»	—	—	—	—	—	—	1	—	306,000	—	306,000	
Kamgarntspinneriaktiebolaget . . .	Kila	»	—	—	—	—	—	—	1	—	289,400	—	289,400	
Drufvefors väfveriaktiebolag	Drufvefors	»	—	—	—	—	—	—	1	3,800	629,200	—	633,000	
Norrby aktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	282,500	—	282,500	
Ridhusaktiebolaget i Borås	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	8,000	—	8,000	
Teateraktiebolaget i Borås	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	50,000	—	50,000	
Aktiebolaget Merinos	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	86,500	—	86,500	
Borås trikåfabriks aktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	179,000	—	179,000	
Appreteringsaktiebolaget Norden . .	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	266,000	—	266,000	
J. F. Wennerstens fabriks aktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	399,600	—	399,600	
Aktiebolaget Borås mekaniska gummi- väfveri	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	157,500	—	157,500	
Göteborg—Borås järnvägsaktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	20,200	—	20,200	
Kilsunds aktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	288,200	—	288,200	
Borås varmbadhusaktiebolag	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	100,500	—	100,500	
Nornans symaskinsverkstads aktie- bolag	Tomterna n:r 314, 315, 317 ^{1/2}	»	—	—	—	—	—	—	3	—	26,000	—	26,000	
Väfveriaktiebolaget Victoria	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	148,900	—	148,900	
Aktiebolaget Nya snickerifabriken .	—	»	—	—	—	—	—	—	1	—	158,500	—	158,500	

Aktiebolaget Petersen & Dekkes trikåfabrik	---	Borås.	---	---	---	---	---	1	---	284,500	---	284,500
Borås band- och hängslefabriks aktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	248,000	---	248,000
Aktiebolaget Borås klädningstygfabrik	---	>	---	---	---	---	---	1	---	329,700	---	329,700
Borås broderiaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	22,700	---	22,700
Aktiebolaget Göteborgs handelsbank	---	>	---	---	---	---	---	1	---	220,000	---	220,000
Aktiebolaget Nya bryggeriet	---	Svenljunga.	---	---	---	---	---	1	---	6,000	---	6,000
Aktiebolaget Borås tidning	---	Borås.	---	---	---	---	---	1	---	99,700	---	99,700
Katrinédals väfveriaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	72,700	---	72,700
Åkerlunds bomullsspinneriaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	117,000	---	117,000
Viskastrands väfveriaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	593,300	---	593,300
Manufakturaktiebolaget Sven	Sjödäl	>	---	---	---	---	---	1	---	226,000	---	226,000
Borås fastighetsaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	85,000	---	85,000
Frälsningsarméns förlagsaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	46,200	---	46,200
Aktiebolaget Parkstaden	Parkstaden	>	---	---	---	---	---	1	---	47,900	---	47,900
Varberg—Borås järnvägsaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	38,000	---	38,000
Borås—Alfvesta järnvägsaktiebolag	---	>	---	---	---	---	---	1	---	48,600	---	48,600
Alingsås bomullsväfveriaktiebolag	Tomterna n:r 37, 38 och 180—193 och stadsjord n:r XXIX	Alingsås.	---	---	---	---	---	17	---	500	---	500
Alingsås badhusaktiebolag	Tomten n:r 146	>	---	---	---	---	---	1	---	364,100	---	364,100
Alingsås linnefabriks aktiebolag	Stadsjord n:r CXIV	>	---	---	---	---	---	1	---	18,000	---	18,000
Alingsås snickerifabriks aktiebolag	Stadsjordarna n:r LXV och CIX	>	---	---	---	---	---	1	---	60,000	---	60,000
Aktiebolaget Tvättinrättningen i Göteborg	Stadsjordarna n:r XXXI, XXXII och XXXIII	>	---	---	---	---	---	2	2,000	25,000	---	27,000
Läderfabriksaktiebolaget Göta	Stadsjord n:r XXVI	>	---	---	---	---	---	3	---	49,800	---	49,800
Aktiebolaget Åsunden	Ulricehamns ångsåg	Ulricehamn.	---	---	---	---	---	1	---	60,000	---	60,000
Aktiebolaget Ulricehamns sanatorium	Ulricehamns sanatorium och vattenkuranstalt	>	---	---	---	---	---	1	10,000	65,900	---	75,900
Aktiebolaget Föreningen	Samlingshus	>	---	---	---	---	---	1	---	26,000	---	26,000
Bergslagernas järnvägsaktiebolag	Stadsjord å Västra Grund, tomt, stationshus och verkstad	Åmål.	---	---	---	---	---	1	3	24,000	26,800	50,800
Aktiebolaget Etna gjuteri	Älfbacken	>	---	---	---	---	---	1	---	11,100	---	11,100
Åmåls bryggeriaktiebolag	Åmåls bryggeri	>	---	---	---	---	---	2	---	121,000	---	121,000
Aktiebolaget Snickerifabriken Strand	Lägenheten Strand	>	---	---	---	---	---	1	---	47,000	---	47,000
		Summa	0 625	32 6087	14 0882	48 4414	95 7633	44	226	3,567,100	19,666,100	23,233,200

Tab. 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAKTERS UNDERSÅTAR, I ÄLFSBORGS LÄN ÅR 1905.

1. Främmande maktens och undersåtens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad.)	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			4. Krono.	5. Skatte.	6. 7. F r ä l s e.		8. Summa.			11. å jordbruksfastighet.	12. å annan fastighet (utom frälseränta).	13. å frälseränta.	14. Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör	Allmänt frälse.							
Nils Ole Stangbye Norge	Tysslanda Lars	Fuxerna.	—	—	1	—	—	—	40,000	—	—		
C. Falsen »	Velanda	Gårdhem.	—	—	1	—	—	2	82,500	12,000	—		
Anders Ellingsen »	Mellerud	Holm.	—	—	—	—	—	1	—	4,000	—		
Harald Stang »	Kölen m. m.	Laxarby.	—	0 4375	—	0 125	—	—	76,700	—	—		
Chr. Bothner & Co »	Ångsåg å Bälånäs	Dals-Ed.	—	—	—	—	—	1	—	14,800	—		
Lee Brug »	Do do	»	—	—	—	—	1	1	800	15,500	—		
Paul Th. Grenager »	Do do	»	—	—	—	—	—	1	—	7,500	—		
	Valsebo	Nössemark.	—	0 0115	—	—	—	—	1,200	—	—		
O. Mustad & Son »	Mustadfors	Steneby.	—	—	—	0 0625	—	1	2,300	143,500	—		
Saugbrugsforeningen i Fredriks- hald »	Bälånäs m. m.	Dals-Ed.	—	0 7223	—	0 5468	—	—	126,500	—	—		
	Kölviken Norra m. m.	Nössemark.	—	1 4	—	—	—	—	63,200	—	—		
	Olasbyn Västra	Häbol.	—	0 75	—	—	—	—	58,000	—	—		
	Kallsbodane	Värvik.	—	0 0625	—	—	—	—	7,000	—	—		
	Kölen m. m.	Torrskog.	—	0 8152	—	1	—	—	215,500	8,000	—		
	Säfviken	Laxarby.	—	—	—	0 1325	—	—	33,000	—	—		
	Dåfverud m. m.	Ärtemark.	—	0 1852	—	—	—	—	24,200	—	—		
	Hafden Stora	Steneby.	—	0 8334	—	—	9 0844	—	30,000	—	—	966,200	
Jens Jensen Danmark	Hyndarp Lilla	Mårdaklef.	—	0 1875	—	—	—	—	3,300	—	—		
H. Clemetsen »	Tomten n:r 74	Alingsås.	—	—	—	—	—	1	—	12,800	—		
H. Hansen Scanov »	Solbacken	»	—	—	—	—	0 1875	1	—	5,300	—	21,400	
F. Stolt Finland	Bryngenäs med Lindås kvarn och såg	Alingsås landsf.	—	0 5	—	—	0 5	1	2	72,000	6,000	78,000	
William Reid England	Draglyckans ångsåg	Mjödäck.	—	—	—	—	—	—	1	—	25,000	25,000	
Linde Carissimo Parent . Frankrike	Skog m. fl.	»	—	—	—	0 8333	—	—	—	14,000	—	—	
	Älfshults ångsåg	Älfsred.	—	—	—	—	0 8333	—	1	—	10,000	—	24,000
Leonard Bolle Belgien	Mossöija Yttergården m. fl.	Redslared.	—	1 2188	—	0 375	1 5938	—	—	20,000	—	—	20,000
	Summa		—	7 1239	2	3 0751	12 199	1	13	870,200	264,400	—	1,134,600

Tab. 7.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER, ICKE REGISTRERADE SJUKKASSOR SAMT DÄRMED
JÄMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I ÄLFSBORGS LÄN, ÅR 1905.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1905		6. Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	7. Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	8. Stiftelsen förvaltas af:	9. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
A. Å landsbygden.									
<i>a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Doktor C. Rinmans donationsfond.	Till pauvres honteux inom Trollhättan.	Doktor C. Rinman.	1879 ²³ / ₈	3	250	10,796	—	Kommunalnämnden.	
C. O. Holms d:o.	Till för Trollhättans kommun nödiga och nyttiga ändamål samt för fattigvården.	C. O. Holm, fabriksidkare.	1880 ¹³ / ₈	57	785	78,137	—	Styrelse af 4 personer.	
Öfverste Ericsons d:o.	Att understödja arbetare.	Öfverste N. Ericson.	1877 ⁵ / ₉	12	60	1,000	—	Fattigvårdsstyrelsen i Trollhättan.	
Fattigkassans fond.	Till fattiga inom Trollhättan.	Nya Trollhätte kanalbolag.	1859 ¹⁰ / ₁₁	60	120	3,000	—	D:o.	
Anna Maria Olssons donationsfond.	D:o d:o.	Anna Maria Olsson, änkefru.	1888 ⁷ / ₂	11	36	600	—	D:o.	
Gustafva Melins fond.	D:o d:o.	Gustafva Melin.	1900 ⁸ / ₆	4	40	1,000	—	Kommunalnämnden.	
A. Jonssons donationsfond.	Understöd till fattiga inom Väne-Åsaka socken.	Fanjunkare A. Jonsson.	1852 ³ / ₃	1	49	1,392	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Trollhätte bergsmanskassa.	Till fattiga inom Västra Tunhems pastorat.	Kamrer G. Sandberg m. fl.	1809	1	20	381	—	Pastor och kyrkovårdar.	
Forsbergska donationen.	D:o inom Bergjums socken.	Komminister G. Forsberg.	1857 ⁶ / ₆	2	157	3,154	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Ekmanska donationsmedel.	D:o inom Kilanda d:o.	P. P. Ekmans arvingar.	1807 ²¹ / ₉	—	453	1)	—	Kilanda församlings fattigvård.	1)
Östads församlings julkassa.	D:o inom Östads d:o.	Kyrkoherde L. J. Ljungström.	1881 ¹⁵ / ₈	62	174	3,868	—	Pastor och kyrkoråd.	
C. A. Lindahls understödsfond.	D:o inom Fuxerna d:o.	Postmästare C. A. Lindahl.	1895 ¹⁹ / ₁₂	41	216	5,000	—	Kommunalnämnden.	
Kullmanska donationen.	D:o inom Algutstorps pastorat och Siene socken af Hols pastorat.	Kyrkoherde S. Kullman.	1806 ²⁹ / ₁₀	6	116	2)	—	Kyrkoherden i Algutstorp.	2)
Hvarfnerska d:o.	Till fattiga inom Algutstorps d:o.	Prostinnan G. M. Hvarfner, f. Brisman.	1791 ¹ / ₄	3	25	3)	—	D:o.	3)
Nellsonska d:o.	D:o inom Toarps socken.	Handlanden Hans Nellson.	1855 ⁸ / ₃	10	500	10,000	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.	
D:o d:o.	D:o inom Södra Vings d:o.	Densamme.	1870 ²¹ / ₁	20	400	10,000	—	D:o d:o.	
Sven Jakobssons i Askanäs donation.	D:o inom Espereds d:o.	Handlanden Sven Jakobsson.	1870 ²¹ / ₁	75	75	1,500	—	Kommunalnämnden.	
Alfred Svenssons d:o.	D:o d:o.	Handlanden Alfred Svensson.	1902 ¹³ / ₇		50	1,000	—	D:o.	
Sven Perssons d:o.	D:o inom Tärby d:o.	Hemmansäg. Sven Persson.	Omr. 1832	3	9	150	—	D:o.	
Carl Petterssons d:o.	D:o inom Gingri d:o.	Tullvaktmästare C. Pettersson.	1897 ¹¹ / ₆	9	41	1,000	—	Kyrkorådet.	
Olaus Larssons i Ryssnäs d:o.	Understöd åt arbetsamma personer, som genom sjukdom kommit i nöd och trångmål, inom Torpa d:o.	Hemmansäg. Olaus Larsson i Ryssnäs.	1900 ¹² / ₄	8	200	2,755	1,178	Kommunalnämnden.	
Rabeska donationsfonden.	Understöd till behöfvande, af fattigvården ej understödda personer i Sätilla socken.	Prosten Reinh. Rabe.	1865 ²⁷ / ₆	10	25	500	—	Kommunalstämman ordförande.	
Henrik Johanssons i Viared donationsfond.	Förplägning till fattighjon i Torpa socken vid jul, påsk och pingst.	Hemmansäg. Henrik Johansson.	1891 ⁸ / ₁₂	18	29	507	—	Kommunalnämnden.	
Johannes Israelssons från Flimmethult d:o.	D:o till d:o vid midsommar och den 30 november.	Hemmansäg. J. Israelsson.	1892 ²⁰ / ₈	18	21	553	—	D:o.	
Kullgrafiska donationsfonden.	Hjälp till ålderstigna i Torpa socken.	Hemmansäg. Johannes Olofsson i Kullgraf.	1862 ¹⁸ / ₁	5	110	2,000	—	D:o.	
Rabeska d:o.	Hjälp åt fattiga i Gällstads pastorat.	Prosten R. Rabe.	1864 ¹ / ₁₂	31	93	2,000	—	Kommunalstämman.	
Josef Isakssons d:o.	Hjälp åt fattiga inhysseshjon m. fl.	Handl. Svante Gustafsson.	1892 ⁷ / ₇	50	240	7,000	—	Kyrkorådet i Grönahög.	

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
Stina Jansdotters d.o. von Braunska d.o. D:o d.o. D:o d.o.	Hjälp åt fattiga inom Knätte socken. Understöd åt fattiga. D:o d:o i Liareds socken. D:o d:o i Kölingareds socken.	Stina Jansdotter. Major B. D. J. von Braun. Densamme. D:o.	1891 ^{29/6} 1863 ^{22/6} " 1871 ^{29/4}	8 8 9 6	185 40 25 25	3,806 1,000 500 500	— — — —	Pastor och kyrkovårdar. Kyrkorådet i Hössna. Pastor och kyrkovårdar. D:o.	
Holmbladiska fattigfonden. D:o d.o. D:o d.o.	Understöd till behöfvande, af fattigvården ej understödda personer i Norra Åsarps och Smula socknar. D:o d:o i Kölabys socken. D:o d:o i Solberga socken.	Kyrkoherde H. Holmblad. Densamme. D:o.	1871 ^{29/4} 1871 ^{2/1} 1881 ^{29/12}	13 10 2	18 15 3	300 66 1,706	— — —	Kyrkorådet. D:o. Fattigvårdsstyrelsen. Kommunalnämnden.	
Kölingareds sockens nödhjälpskassa. Winbomska donationsfonden.	Understöd åt nödställda personer. Understöd åt fattiga inom Vists socken.	Kölingareds kommun. Domprosten J. Winbom.	1881 ^{29/12} 1817 ^{1/6}	3 5	50 25	1,706 500	— —	Kommunalnämnden. Kyrkoherden i Ulricehamn och Vists sockens kyrkovårdar.	
Brovallska d.o. Eva Jonsdotters donationsfond.	D:o d.o. D:o d.o.	Godsägare Aron Brovall. Änkan Eva Jonsdotter.	1861 ^{2/4} 1860 ^{17/12}	3 2	15 6	300 133	— —	D:o d.o. Kommunalnämnden i Vist.	
Brundinska donationen. Sahlbergiska donationsfonden. Svenssonska d.o. Mossaryds donationsfond.	D:o d.o. D:o d.o. D:o till de allra fattigaste i Tvärred. D:o åt fattiga inom Kölingareds socken.	Änkan Kristina Brundin. Mamsell M. B. Sahlberg. Hemmansäg. Sven Svensson. Hemmansäg. Johannes Larsson o. h. h.	1874 ^{5/10} 1851 ^{4/0} 1824 ^{1/1} 1887 ^{14/2}	3 2 8 1	11 8 8 5	250 200 166 100	— — — —	D:o d.o. D:o d.o. Kyrkorådet. Kommunalnämnden.	
Märta Segerstens d.o. Nilssonska donationsfonden.	D:o d.o. Årlig utdelning till behöfvande själförsörjande personer i Södra Säm.	Änkan Märta Segersten. Landtbrukaren G. Nilsson, Säm.	1895 ^{30/12} 1897 ^{15/3}	1 4	1 25	50 1,224	— —	D:o. D:o.	
Makarna Anders Erikssons donationsfond. Torssonska fonden.	Understöd åt fattiga i Norra Åsarps och Smula socknar. D:o åt behöfvande, af fattigvården ej understödda personer i Solberga socken.	Lägenhetsäg. Anders Eriksson o. h. h. Hemmansäg. J. Torsson.	1889 ^{17/3} 1871 ^{2/1}	3 2	6 2	100 50	— —	Kyrkorådet. Fattigvårdsstyrelsen.	
Liljeska donationsfonden. Julgävfonden.	D:o till fattiga i Kölingareds socken, företrädesvis från Årås. D:o till fattiga och sjuka inom Brunns socken.	Lilje. Änkan Johanna Sofia Johansdotter.	1894 ^{30/10} 1901 ^{25/1}	1 11	3 145	75 3,471	— —	Kommunalnämnden. En nämnd af 3 personer.	
Ahlgrens fond för nöden. Bergengrenska donationsfonden.	D:o till behöfvande i Timmele socken. D:o till gamla tjänare.	Hemmansäg. P. Ahlgren. Fabrikör A. Bergengren.	1892 ^{15/3} 1901 ^{10/3}	21 11	50 60	1,110 1,500	— —	Kommunalnämnden. D:o i Marbäck.	
Hedrenska donationen för Högsätters pastorat. Renströmska donationsfonden.	D:o åt behöfvande, som ej åtnjuta fattigvård. Någon välgörande och nyttig inrättning samt till behöfvande inom Bolstads socken.	Prostinan Maria Kajsa Hedrén. Grosshandl. Sven Renström i Göteborg.	1843 ^{20/9} 1867 ^{27/5}	16 —	50 150	1,500 17,103	— —	D:o i Högsäter. Pastor och 3 inom socknen bosatta personer.	
Engelcke-ska donationen nr 1 i Gestads socken. D:o d:o nr 2 i d.o. Heldinska donationsfonden i Gunnarsnäs socken.	Låns utlämnande till behöfvande jordbrukare. Röntan utdelas till nödlidande. D:o d.o. Att vid jultiden utdelas årliga röntan till socknens mest behöfvande fattiga.	Godsägaren C. J. Engelcke. Densamme. Komministern L. Heldin.	1844 ^{20/2} " 1859 ^{28/1}	— — 20	— — 40	277 280 1,003	— — —	Kommunalnämnden. D:o. D:o.	
Risbergiska fonden i d.o. Södra Bäckeboles donationsfond i d.o. Kullander-Åbergiska donationsfonden i d.o. Fru Svenskes gåfva.	D:o d.o. Till fattiga änkor och fattiga men flitiga skolbarn. Att användas till tomter samt till potatisland åt fattiga personer. Julgäfva åt Torps sockens fattiga.	Desideria Risberg. Hemmansäg. Joh:s Andersson. Patron C. G. Kullander med fru. Elisabet Svenske, f. von Proschwitz.	1892 ^{25/4} 1878 ^{2/7} 1881 ^{29/4} 1844 ^{18/1}	— 20 — 5	— 40 — 5	1,365 1,040 450 100	— — — —	D:o. D:o. D:o. D:o.	
Kung Karl Johans gåfva. Eva Persdotters donation i Järbo socken. Kommissionslandtmätaren C. Lindeblads fond i Dalskogs socken. Jonasonska donationen i Rennelanda socken.	Till de fattiga i Torps socken. Röntan utbetalas till en i Järbo bosatt arbetsam familj, som ej åtnjuter fattigvård. Röntan utdelas till fattiga i Dalskogs socken med företrädare för dem, som äro behäftade med svår sjukdom och ej åtnjuta annat understöd. Röntan utdelas till fattiga inom Rennelanda socken, som ej åtnjuta fattigvård.	Konung Karl XIV Johan. Hustrun Eva Persdotter. F. d. kommissionslandtmätaren C. Lindeblad. Hemmansäg. M. Jonason.	1841 ^{25/3} 1892 ^{3/5} 1899 ^{3/7} 1904 ^{18/6}	— 1 6 5	36 5 39 19	720 100 1,000 500	— — — —	D:o. Kommunalstämman. Kyrko- och skolråd. Kommunalstyrelsen.	4)

C. M. Svinhufvuds donationsfond.	Räntan utdelas till fattiga inom Steneby och Ärtemarks pastorat.	Kapten C. M. Svinhufvud.	1818 ¹⁸ / ₂	4	150	3,000	—	En direktion.
Änkefru Anna Maria Åbergs donation.	Räntan användes till understöd åt fru Åbergs underhafvande på egendomen Sjövik eller deras afkomlingar.	Änkefru Anna Maria Åberg.	1839 ¹⁴ / ₈	12	120	3,019	—	Kommunalnämnden i Åmåls socken.
Bågenholmska fonden.	Åt blygsamma fattiga inom Dals-Eds socken.	Fru Rosa Carlén, f. Bågenholm.	1875 ¹⁷ / ₅	42	177	5,500	—	Pastor och kommunalnämnd.
Carlingska donationen.	Understöd till Torpa sockens fattiga och sjuka.	Fru Bernhardina Carling.	1869 ²⁷ / ₁₂	1	300	10,000	—	Kommunalnämnden.
Flegeska d:o.	Understöd till namngifven person under dennes lifstid, hvarefter kapitalet tillfaller Torpa sockens fattigkassa.	Majorskan Plege i Borås.	—	—	—	1,100	—	D:o.
Lilla Edets nödhjälpshus, Fridhem.	Att bereda bostad åt fattiga brandskadade efter branden år 1888 i Lilla Edet.	Allmänna tillskott vid branden år 1888.	1888	—	—	21,862	20,000	Kommitté af 5 personer.

b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.

Östads barnhus.	Fattiga barns uppfostran.	Direktör N. Sahlgren.	1774 ¹⁰ / ₁	87	13,937	457,100	430,000	Disponenten friherre J. Alströmer.
Bergqvistska premiefonden.	Till fattiga och flitiga skolbarn i Angereds socken.	Landtbrukaren P. H. A. Bergqvist.	1874 ¹⁶ / ₈	7	17	400	—	Skolrådet.
Liudströmska donationsfonden.	Till fattiga och flitiga skolbarns bespisande och beklädnad inom d:o.	Handlanden Gustaf Lindström.	1850 ¹⁹ / ₁₀	45	476	10,000	—	Kyrkorådet.
Gårdhems skolkassa eller Olssonska donationsfonden.	Understöd åt fattiga och flitiga skolbarn.	Gästgifvaren S. E. Olsson.	1872	43	199	2,514	—	Skolrådet.
Sällskapet P. B:s stipendiefond.	Till uppmuntran åt skolbarnen i Trollhättan.	Sällskapet P. B.	1894 ¹⁸ / ₁₂	—	5	100	—	D:o.
Sällskapet N. N:s d:o.	Premier till fattiga och flitiga skolbarn i d:o.	Sällskapet N. N.	1876 ⁴ / ₂	—	5	100	—	D:o.
C. O. Holms donation till förstärkande af öfverste Ericsons stipendiefond.	Till premier åt fattiga men flitiga och värlartade skolbarn i d:o.	Öfverste N. Ericson och fabriksidkaren C. O. Holm.	1866 ⁵ / ₉	—	90	2,000	—	D:o.
Friherre Eric Hajjs donationsfond.	Beklädnad af fattiga barn, förnämligast skolpliktiga barn under Onsjö fideikommiss.	Friherre Eric Hajj.	1903 ¹² / ₅	13	167	4,000	—	D:o i Vassända-Naglum.
C. A. Lindahls skolkassefond.	Beklädnad åt fattigt, flitiga skolbarn i Fuxerna.	Postmästaren C. Lindahl.	1895 ¹⁹ / ₁₂	21	124	0	—	Kommunalnämnden.
Berglundiska fonden.	D:o d:o.	Handlanden Carl Berglund och fru.	1903 ¹¹ / ₇	13	80	2,004	—	Skolrådet.
Fuxerna sockens stipendiefond.	Premier till skolbarn i d:o.	Okänd.	1876 ¹ / ₁	23	32	822	—	D:o.
D:o skolas donationsfond.	Till aföning åt lärare vid Lilla Edets skola.	D:o.	1830	1	45	1,175	—	D:o.
Fond för fattiga skolbarn i Fuxerna socken.	Premier till fattiga skolbarn.	Byggmästare Holm i Göteborg.	1890 ²⁰ / ₉	—	—	98	—	D:o.
Berggrenska fonden.	Till utgifter för folkskoleväsendet i Bergjums socken.	Handlanden Berggren.	Okändt.	—	37	750	—	D:o.
Lexénska donationsfonden.	Premier till skolbarn i Herrljunga pastorat.	Skolläraren P. J. Lexén.	1877 ²² / ₁₂	—	11	250	—	D:o.
Ridderbjelkeska d:o.	D:o inom Kullings-Sköfde socken.	Komminister O. F. Ridderbjelke.	Okändt.	28	13	230	—	D:o.
Kinbergeska d:o.	Understöd till fattiga skolbarn i dels Algutstorp och dels Kullings-Sköfde—Tumbergs skoldistrikt.	Landtbrukaren G. Kinberg.	1869 ¹ / ₄	8	30	600	—	Skolråden.
Horla sockens bibelkassa.	Inköp af biblar åt nattvardsbarn i Horla socken.	Martina, Josefine och Anna Hall.	1900 ⁸ / ₈	8	5	161	—	Kyrkorådet.
Alingsås landsförsamlings premiefond.	Premier till skolbarn i Alingsås landsförsamling.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1872	—	20	544	—	Skolrådet.
Andreas Bengtssons fond.	Bespisning af skolbarn i Hemsjö.	A. Bengtsson i Edsås.	1835 ²⁹ / ₁₂	37	162	3,189	—	D:o.
Göta artilleris premiefond.	Premier till skolbarn i Gällby socken.	Göta artilleriregemente.	1900 ⁶ / ₆	—	5	100	—	D:o.
Bryngelssonska donationsfonden.	Inköp af biblar åt nattvardsbarn i Hudene socken.	Olaus Bryngelsson i Ölanda.	1863 ²¹ / ₅	—	10	200	—	Kyrkorådet.
Skölvfvens pastorats bibelkassa.	D:o i Skölvfvens pastorat.	Kyrkoherden A. Arvidsson.	1885 ²⁵ / ₃	28	28	519	—	Kyrkoherde och kyrkovärdr.
Molla donations- och premiekassa.	Premier till skolbarn i Molla socken.	Anders Larsson i Hejdene Skattegården.	1848	10	9	200	—	Skolrådet.
Alboga sockens slöjdskoledonationsfond.	Underhåll af slöjdskola i Alboga socken.	Rektor P. G. Alander.	1873 ⁸ / ₇	—	332	5,000	—	Präster och skolråd.
Lilliehöökiska donationsfonden.	Beklädnad och premier till skolbarn i Asklanda socken.	Generalmajor E. G. Lilliehöök.	1879 ²⁵ / ₉	22	96	2,000	—	Kommunalnämnden.
Ehrenqvistska donationen.	Premier till skolbarn i Toarps socken.	Länsmän A. Ehrenqvist o. h. h.	1863 ³ / ₆	20	20	500	—	Skolrådet.
D:o d:o.	D:o i Södra Vings socken.	Desamma.	—	—	25	500	—	D:o.
D:o d:o.	D:o i Hallstads socken.	D:o.	—	10	25	500	—	D:o.
Anders Liljas donation.	D:o i Espereds socken.	Hemmansäg. A. Lilja.	1846 ¹³ / ₉	—	28	675	—	D:o.
Lars Larssons d:o.	D:o d:o.	Handlanden L. Larsson.	1886 ¹⁶ / ₇	5	50	1,000	—	D:o.
Gingri sockens premiefond.	D:o i Gingri socken.	J. Johansson, J. A. Zetterblad o. Inga Olofsdotter.	1870—74	—	12	300	—	D:o.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.		7.	8.	9.	10.
				Utdelning under år 1905	af nedanstående antal personer.				
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
Ekelundska fonden.	Till Södra Vings skola.	Handlanden S. W. Ekelund.	1874 ^{26/6}	—	100	2,000	—	Skolrådet.	
J. Petterssons donationsfond.	Beklädnad till skolbarn i Södra Ving.	Häradsdomaren J. Pettersson.	1897 ^{13/8}	—	50	1,000	—	D:o.	
Skollärare Lars Norlanders och byggmästare Fr. Norlanders fond.	Understöd åt fattiga och premier åt skolbarn i Ods socken.	L. och Fr. Norlander.	1904 ^{5/12}	—	3	1,133	—	Fattigvårdsstyrelsen och skolrådet.	
Nitas d:o.	Premier åt skolbarn i Alingsås, Rödene och Bälinge socknar.	Major Cl. Adelsköld.	1905 ^{2/6}	—	—	1,025	—	Skolrådet.	
Jönssonska donationsfonden.	Kläder åt fattiga och flitiga skolbarn i Öxabäck.	Godsägaren A. Jönsson.	1889 ^{7/5}	12	48	1,000	—	D:o.	
Nils Sjöbloms donationsfond.	Till fattiga, flitiga och värtade skolbarn i Torestorp socken.	Nils Sjöblom i Torestorp.	1885 ^{19/2}	10	20	500	—	D:o.	
Älekulla skolkassas offer- och gräfvofond.	Bidrag till skollärares i Älekulla socken aflönning.	Skolläraren Abraham Johansson.	1867 ^{21/5}	—	125	2,725	—	Skolrådets ordförande.	
Frölichska donationsfonden.	Dels uppehållandet af en skola i Istorps by och dels understöd till fattiga skolbarn.	Häradskrifvaren G. A. Frölich.	1827 ^{21/6}	—	—	26,549	4,000	En direktion.	
Paulssonska d:o.	Dels löneförbättring åt folkskollärare i Istorps pastorat och dels inköp af skolmateriel.	Prosten Nils Paulsson.	1871 ^{7/2}	3	250	8,596	—	Skolråden.	
Setheliuska d:o.	Att understödja folkskoleväsendet i Sättila pastorat.	Prostinnan Petronella Sethelius och sonen borgmästaren J. H. Sethelius.	1777 ^{6/5}	—	1,189	75,555	62,600	Skolråden med stiftets biskop och kyrkoherden i Sättila som kuratorer.	
Torellska d:o.	Bidrag till aflönande af skollärare i Sättila församling.	Prosten O. M. Torell.	1845 ^{18/5}	—	53	1,060	—	Skolrådet.	
Hultmanska d:o.	Underhåll åt fattiga skolbarn inom Bollebygds församling.	Lektor J. Hultman.	1822 ^{11/11}	130	986	17,162	—	Pastor och kyrkorådet.	
Mobergska d:o.	För skolväsendet i Hössna pastorat.	Komminister C. J. Moberg.	1855 nov.	—	—	3,000	—	Skolråden.	
Wolfska d:o.	D:o i Gullered.	Förvaltaren Wolf.	Okänt.	—	—	298	—	Skolrådet.	
Björnbergska d:o.	Hjälps åt f. d. tjänstehjon och fattiga skolbarn.	Ankan Kristina Björnberg.	1873 ^{24/5}	3	16	400	—	Kyrkorådet i Gällstad.	
Danbergska d:o.	Hjälps åt fattiga skolbarn.	Handlanden And. Danberg.	1791 ^{29/5}	8	10	251	—	D:o i Tvärred.	
Carl Perssonska d:o.	Till kläder och böcker åt fattiga skolbarn.	Hemmansäg. Carl Persson.	1877 ^{29/1}	36	57	1,000	—	Skolrådet i d:o.	
Perssonska d:o.	D:o d:o.	Kyrkovärden Nils Persson.	1859 ^{23/10}	36	57	1,000	—	D:o d:o.	
Pfeiff-Stedtska d:o.	Beklädnadshjälps åt fattiga värtade nattvardsbarn.	Friherrinnorna Pfeiff och Stedt.	1882 ^{14/5}	3	9	580	—	Kommunalnämnden i Köllingared.	
Andreas Anderssonska d:o.	D:o d:o skolbarn.	Hemmansäg. A. Andersson.	1877 ^{1/10}	15	53	1,000	—	Skolrådet i Brunn.	
Isakssonska d:o.	Kläder åt fattiga konfirmander.	Handl. Josef Isaksson.	1887 ^{13/6}	10	100	3,000	—	Kyrkorådet i Grönahög.	
Bergendahlska d:o.	Hjälps till Bergendahlska släkten samt till kläder och föda åt fattiga skolbarn inom Långhems, Månstads och Södra Åsarps socknar.	Fanjunkare Gabriel Bergendahl.	1881 ^{24/6}	6	1,520	49,118	—	En direktion.	
Josef Johanssonska d:o.	Till mat och beklädnad åt fattiga skolbarn i Liareds socken.	Hemmansäg. Josef Johansson.	1891 ^{17/12}	13	50	1,000	—	Skolrådet.	
Liareds syförening.	Till bespisning åt d:o d:o.	Liareds syförening.	1898 ^{29/10}	13	25	500	—	D:o.	
Särnmarkska donationsfonden.	Böcker åt fattiga, dygdiga skolbarn i Böne pastorat.	Kyrkoherden And. Särnmark.	1810 ^{13/4}	30	50	1,000	—	Pastor och kyrkovärden.	
Makarne Johanssons understödsfond.	Hjälps åt fattiga skolbarn i Hössna socken.	Hemmansäg. Josef Johansson i Brumsered.	1894 ^{25/7}	5	10	200	—	Skolrådet.	
Holmbladskas skolfonden.	Till premier åt flitiga och sedliga skolbarn i Norra Åsarps och Smula socknar.	Kyrkoherden H. Holmblad.	1871 ^{29/4}	20	12	200	—	D:o.	
D:o d:o.	D:o d:o inom Solberga och Kölabys socknar.	Densamme.	—	14	7	150	—	D:o.	
Westerstrandska donationsfonden.	Till fattiga skolbarns beklädnad.	Kyrkovärden L. Westerstrand.	1900 ^{7/3}	—	—	1,000	—	D:o i Strängsered.	
Ahlgrenska skolbarnsfonden.	Understöd till fattiga värtade skolbarn.	Petter och Johanna Ahlgren.	1892 ^{15/3}	24	230	5,672	—	D:o i Timmele.	
Timmeles testamentsfond.	Testamenten åt nattvardsbarn.	Enskilda bidrag.	1899	21	19	504	—	Kyrkorådet.	
Dahlborgska fonden i Grinstads socken.	Att bereda boställe till socknens skollärare och befrämja fattiga och föräldralösa barns kristendomsundervisning.	Landtbrukaren J. Dahlborg.	1848 ^{7/1}	2	250	4,975	4,000	Socknens och kyrkans myndigheter.	
Holmdorffska donationen i Rennelanda socken.	Att användas till inköp och spridning bland skolbarnen af katekeser och nya testamenten.	Kapten G. Holmdorff o. h. h.	1834 ^{30/3}	30	16	220	—	Pastor i Rennelanda.	
Dallöfska stipendiefonden i Örs socken.	Räntan utdelas till fattiga skolbarn.	Skolläraren Sv. Dallöf.	1872 ^{2/12}	—	—	448	—	Örs sockens kassaförvaltare.	
Dalskogs sockens middags- spisningsfond.	Till fattiga skolbarn.	Prosten J. Jacobi och Dalskogs församling.	—	32	75	2,294	—	Skolrådet och kommunalstyrelsen.	

Frimanska fonderna.	Kyrkans försköning och till en folkskola i Rölanda församlings östra område.	Hemmansäg. Magnus Fri-man.	1870 ¹⁹ / ₁₂	1	200	4,228	—	Kyrkorådet, ordförandena i kommunalstämma och -nämnd samt fattigvårdsstyrelsen.	
O. G. Nymans donationsfond.	Fattiga barns vård och uppfostran inom Steneby socken.	Bruksförvaltaren C. G. Nyman.	1876 ²⁰ / ₃	7	70	1,000	—	Kommunalnämnden.	
Maja Kajsa Jacobsdotters d:o.	Fattiga skolbarns underhåll inom Ödskölds socken.	Hemmansäg. Maja Cajsa Jacobsdotter.	1879 ¹⁰ / ₇	6	67	1,500	—	Pastor och skolråd.	
C. F. Ugglas d:o.	Fattiga skolbarns bespisning inom d:o.	Bruksäg. C. F. Uggla.	1826 ¹¹ / ₁₁	10	90	1,500	—	Fattigvårdsstyrelsen och skolrådet.	
D:o d:o.	D:o inom Steneby socken.	Densamma.	;	36	180	3,000	—	D:o d:o.	
D:o d:o.	D:o inom Bäcke socken.	D:o.	;	15	90	1,500	—	D:o d:o.	
J. Rönbergs d:o.	Till underhåll af den af P. W. Berg stiftade skolan i Skallsjö socken.	Handlauden J. Rönberg.	1830 ²² / ₆	—	650	13,000	—	Skolrådet.	
J. Wennerbergs donationsfond.	Till Norra Björke skolas behof.	J. Wennerberg i Uddevalla.	1801	—	155	5)	—	D:o.	5)
Dahlöfska stiftelsen.	Att, sedan 150 år förflutit efter år 1870, inom Vassända-Naglun inköpa egendom och därå inrätta skola.	Landbrukaren J. F. Dahl-löf.	1865 ¹⁰ / ₁₁	—	—	2,846	—	Styrelse af 3 personer.	
Ekmanska folkskoledonationen.	Att bidraga till aflöning åt folkskolläraren i Kilandas församling.	Gustaf, Carl och J. J. Ekman.	1865 ¹⁵ / ₃	1	225	3,750	—	Skolrådet.	
<i>c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.</i>									
Aug. Abrahamssons stiftelse.	Undervisning åt lärare och lärarinnor i pedagogisk slöjd å egendomen Nääs i Skallsjö socken.	Godsägaren Aug. Abrahamsson.	1891 ⁷ / ₄	—	—	632,389	259,200	Direktör Otto Salomon å Nääs (efter honom en styrelse af 5 personer).	
<i>d) Stiftelser för sjukvård.</i>									
Skallsjö sjuk- och fattigfond.	Till sjuka och behöfvande i Skallsjö socken.	Änkefru J. G. Berg.	1856 ¹³ / ₆	—	—	4,000	—	Kommunalnämnden.	
Nääs fabriks d:o.	Till d:o i Nääs fabriks tjänst.	Densamma.	;	—	500	10,000	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
J. T. Bergs understödsfond.	Sjukhjälp åt Nääs fabriks arbetare.	J. T. Bergs stärbhus.	1895 ¹⁰ / ₃	33	2,971	54,513	—	D:o.	
Sjuntorps olycksfalls-kassa.	Till understöd vid olycksfall inom Sjuntorps fabriker.	Firman Johansson & Carl-lander i Göteborg.	1894 ²⁰ / ₃	2	21	2,000	—	Styrelse af 4 personer.	
Maria Alberts stiftelse.	Till uppförande af sjukhus i Trollhättan.	Ingenjör E. L. Albert.	1892 ²⁸ / ₂	—	—	70,332	12,020	D:o af 5 d:o.	
C. A. Lindahls sjukstugefond.	Till uppförande af en sjukstuga i Fuxerna.	Postmästaren C. A. Lindahl.	1895 ¹⁹ / ₁₉	—	—	8,298	—	Kommunalnämnden.	
Alten-Bochumska donationen.	Underhåll åt Örby och Kinna socknars fattiga.	Elisabet Agnes von Alten-Bochum.	1717 ²⁷ / ₁₂	4	—	30,000	30,000	Svenska staten.	6)
Hilma Carlings understödsfond för obotligt sjuka.	Understöd den 18 september till 6 obotligt sjuka inom Torpa socken, sedan vissa lifrättagare aflidit.	Fröken Hilma Carling, Os-dal.	1878 ²⁶ / ₃	11	600	10,194	—	Kommunalnämnden.	
Svenljunga sjukstuga.	Att bereda sjuk- och läkarvård åt sjuka inom Svenljunga provinsialläkardistrikt.	A. Jönsson m. fl.	1864 ⁴ / ₁₁	—	1,170	26,000	10,000	En styrelse.	
Epidemisjukhusfonden.	Till epidemisjukhus i Lilla Edet.	Doktor Hugo Lindbohm.	1899 ²⁵ / ₁₁	—	—	8,799	—	Kommunalnämnden.	
<i>e) Ej registrerade sjuk- och begravningskassor.</i>									
Sjuntorps fabriksarbetares sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Fabriksarbetarne själfva.	1886	11	328	6,400	—	Styrelse af 5 personer.	7)
Pappersarbetarnes d:o.	D:o.	Pappersarbetarne själfva.	1891 ¹ / ₈	80	1,537	930	—	D:o af 7 d:o.	8)
Fäglaviks glasbruks sjukhjälp- och begravningskassa.	D:o till arbetare vid Fäglaviks glasbruk.	Fäglaviks glasbruks arbetare.	1883 ¹ / ₁₀	82	1,158	3,122	—	Förvaltare G. Boqvist.	9)
Fritsla mek. väfveris sjuk- och begravningskassa.	Att lämna medicin och sjukpengar åt arbetsperso-nalen.	Arbetspersonalen.	1875 ²⁷ / ₃	—	—	—	—	Styrelse af 5 personer.	10)
Fritsla frivilliga d:o.	Sjuk- och begravningshjälp åt medlemmarne.	Väfvaren Knut H. Hjelte.	1895 ⁵ / ₈	20	539	2,174	—	D:o af 12 d:o.	11)
Svenljunga 100-mannaförening nr 1.	Sjuk- och begravningshjälp.	Sadelmakaren A. Andersson.	1887 ⁵ / ₂	24	340	2,521	—	D:o af 7 d:o.	
D:o d:o nr 2.	D:o d:o.	Baumästaren A. Bengtson.	1896 ³ / ₃	21	420	1,962	—	D:o.	
Sexdräga 100-mannaförening.	D:o d:o.	Lokomotivföraren H. J. Ekelin.	1899 ¹² / ₁₁	7	111	1,238	—	D:o.	
Lilla Edets sjuk- och be-gravningskassa.	D:o d:o.	—	1874 ¹ / ₉	45	1,111	4,278	—	D:o.	
Nääs fabriks d:o.	D:o d:o.	Nääs fabriks aktiebolag.	1890	133	1,257	7,734	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Goodtemplars i Trollhättan d:o.	D:o d:o.	Kyrkoherden P. M. Åberg.	1883 ¹ / ₁	19	606	335	—	Styrelse af 4 personer.	12)

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.		7.	8.	9.	10.
				Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905				
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
<i>f) Pensionsfonder.</i>									
Sjuntorps pensionskassa.	Understöd åt äldrestigna arbetare vid Sjuntorps fabriker.	Firman Johansson & Carlander i Göteborg.	1894 ^{29/3}	4	400	5,000	—	Disponenten och 3 valda styrelseledamöter bland arbetarne.	
Trollhätte verkstads pensions- och understödsförening.	D:o d:o vid Trollhättans verkstad.	Ingenjör A. Nydqvist.	1883 ^{26/11}	11	2,400	106,849	—	Styrelse af 5 personer.	
Bursellska donationsfonden.	Understöd till fattiga änkor och oförsörjda barn efter komministrar i Sätilla och Hysna socknar; i hrist därpå till fattiga skolbarn i dessa socknar.	Komministeränkan Katarina Bursell.	1850 ^{10/4}	1	150	3,000	—	Kommunalnämnderna.	
Pensionskassan Sven Eriksson.	Pension och understöd åt behöfvande arbetare vid Rydholmss fabriker.	Rydholmss aktiebolag.	1897 ^{22/1}	95	14,813	90,593	—	En styrelse.	13)
A. O. Ekelunds donationsfond.	Att insätta liffräntor åt arbetares vid Nääs fabrik nyfödda barn.	Kassör A. O. Ekelund.	1876 ^{25/2}	38	186	2,564	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Häradshöfding Hessles ränte- och försäkringsfond.	Insättning åt 6 skolbarn i Alingsås socken af 5 kr. årligen till lifränta.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1876 ^{6/12}	6	30	655	—	Skolrådet.	
Friedenreich-Warbergsska fonden.	Till understöd åt fattiga fruntimmer af de bildade klasserna.	Öfverstelöjtnant C. A. Warberg o. h. h.	1848 ^{6/11}	19	1,400	39,000	—	En styrelse.	
Fryxell-Langensköldsska stiftelsen.	Hufvudsakligen pensioner till pauvres honteux inom Älfsborgs län och Värmland, återstoden till stipendier vid Värmlands nation i Uppsala, vid Artilleri- och Ingenjörshögskolan samt vid Krigshögskolan.	Änkefru M. Fryxell, född Langensköld.	1840 ^{20/1}	81	2,006	171,158	147,500	Direktion och kamrerare.	
Anna von Wolckers lif- och kapitalräntefond.	Räntan utdelas till fattiga barn med 10 kronor till hvarje, som insätts i lif- och kapitalränteanstalt.	Anna V. K. von Wolcker.	1881 ^{24/9}	—	—	4,791	—	Kommunalnämnden i Gunnarsnäs.	
Änkesätet Fridhem.	För kyrkoherdeänkor i Rölunda.	Kyrkoherden J. Norbäck.	1861 ^{2/4}	—	—	1,014	1,000	Kyrkoherden och kyrkovärden.	
Niklassonska stiftelsen.	Lifränta till barn af fattiga föräldrar i Västra Tunhem.	Hemmansäg. J. Niklasson.	1877 ^{21/10}	3	10	653	—	Kommunalnämnden.	
<i>h) Andra stiftelser och invättningar.</i>									
Niklassonska tornbyggnadskassan.	Att i framtiden bygga nytt torn å Västra Tunhems kyrka.	Hemmansäg. J. Niklasson i Hjerpetorpet.	1877	—	—	3,941	—	Pastor och kyrkovärden.	
Änkefru Sofia Fribergs graf-fond.	Vård af fru Fribergs graf; öfverskottet till kyrka och skola i Alingsås socken.	Sofia Friberg.	1875 ^{8/5}	—	—	1,262	—	Kyrkorådet.	14)
Vånga och Möne missionsförening.	För yttre och inre missionen.	Petter Mognusson.	1869 ^{20/12}	—	629	2,000	—	En styrelse.	
And. Abrahamssonska donationsfonden.	Låncunderstöd åt nödställda personer i Kölingareds socken.	Hemmansäg. And. Abrahamsson.	1864 ^{17/3}	2	10	200	—	Kommunalnämnden.	
Makarne And. Erikssons donationsfond.	För Snula och Norra Åsarps kyrkas behof.	And. Eriksson o. h. h.	1889 ^{17/3}	—	—	100	—	Kyrkorådet.	
Doktor Ahlbergers d:o.	Vård af prosten Ahlbergers i Torestorp familjegrav; öfverskottet till någon behöfvande inom församlingen efter kyrkorådets bepröfvande.	Harald Ahlberger, teol. o. fil. d:r, Nyköping.	1900 ^{27/5}	7	27	1,000	—	D:o.	
J. J. Hagstens d:o.	Räntan skall användas till allmännyttiga och välgörande ändamål inom socknen.	J. J. Hagsten.	—	—	—	1,284	—	Kyrkovärden i Skållerud.	
Anna Lisa Jonssons testamenteriska disposition.	Årliga räntan skall tillfalla församlingens organist.	Anna Lisa Jonsson.	—	1	50	914	—	D:o d:o.	
Lagmanskan Sandbergs fond för fattiga barnaföderskor.	Bidrag till aflöning åt barnmorskor vid fattiga barnaföderskors förlossning.	Lagmanskan Hedvig Ulrika Sandberg, f. Kaffe.	1880	17	51	1,280	—	Kommunalnämnden i Västra Tunhem.	
Summa				—	2,472	64,199	2,308,066	981,498	
B. I Vänersborgs stad.									
<i>a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Janssonska fonden.	Räntan utdelas till behöfvande, som ej åtnjuta fattigunderstöd.	Anders Jansson, fanjunkare.	1900	5	50	1,200	—	Fattigvårdsstyrelsen.	

b) Stiftelser och inrättningar för barnvård och barnundervisning.									
Gyllenheimska stiftelsen.	Att lämna premier och understöd åt fattiga barn, tillhörande Vänersborgs stad.	E. G. Gyllenheim, generaldirektör.	1824 ⁶ / ₁₀	86	1,370	31,078	—	En styrelse.	
Vänersborgs barnhem.	Att lämna föda, undervisning och vård åt minderåriga fattiga barn, hvilkas föräldrar om dagarna hafva sitt arbete utom hemmen.	Personer inom staden.	1874 ⁴ / ₉	40	3,120	34,805	9,000	D:o.	
Hedmanska donationsfonden.	Vård och underhåll åt minderåriga döttrar till obemedlade personer i Vänersborg.	August Hedman, handlande.	1893 ¹⁰ / ₁	—	—	61,250	44,200	Handlanden A. J. Pettersson under stadsfullmäktiges insecunde.	
c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.									
Salmeniuska donationsfonden.	Inköp af böcker till utlåning åt fattiga elever vid Vänersborgs läroverk.	A. Salmenius, rektor.	1832 ⁴ / ₄	—	—	129	—	Läroverkets kollegium.	
Ekmaniska-Larssonska stipendiefonden.	Stipendier åt lärjungar vid d:o.	Obekant.	Obekant.	1	5	154	—	D:o.	
Subskriptionsstipendiefonden.	D:o d:o.	Åtskilliga personer.	1845 ²¹ / ₅	1	60	1,376	—	Rektor vid läroverket.	
Rektorstipendiet.	D:o d:o.	C. Hultström, rektor.	1846 ⁵ / ₉	1	10	251	—	D:o.	
Sällskapet P. B:s stipendiefond.	D:o d:o.	Sällskapet P. B.	1863 ¹⁰ / ₁₁	1	20	964	—	Läroverkets kollegium.	
1865 års sällskapsfond.	D:o d:o.	10 personer i staden.	1865 ²⁰ / ₃	1	45	1,124	—	D:o.	
Hultströmska stipendiefonden.	D:o d:o.	C. S. Hultström, rektor.	1869 ²⁴ / ₃	1	100	2,677	—	D:o.	
G. S. Karströms stipendiefond.	D:o d:o.	G. S. Karström.	1868 ⁹ / ₁₁	1	40	1,354	—	D:o.	
Dahllöfska stipendiefonden.	D:o d:o.	J. J. Dahllöf.	1865 ¹⁰ / ₁₁	2	50	1,222	—	D:o.	
Rådberg-Castorinska d:o.	D:o d:o.	K. F. Rådberg, lektor.	1872 ¹⁶ / ₁₂	1	35	956	—	D:o.	
Ryding-Liedzéniska d:o.	D:o d:o.	J. M. Ryding med fru, f. Liedzén.	1875 ¹⁴ / ₆	2	65	2,575	—	D:o.	
F. A. Zettergrens stipendiefond.	D:o d:o.	F. A. Zettergren.	1884 ¹⁷ / ₈	1	20	620	—	D:o.	
1871 års abiturienters fond.	D:o d:	1871 års abiturienter.	1891 ¹⁴ / ₁₂	1	45	1,159	—	D:o.	
Rektor C. S. Hultströms stipendiefond.	D:o d:o.	C. S. Hultström, f. d. rektor.	1882	2	100	2,162	—	D:o.	
Rådberg-Pyhlsönska stipendiefonden.	D:o d:o.	Amalia Rådberg.	1892 ¹ / ₁₀	1	80	2,404	—	D:o.	
Helena Christina Wästbergs stipendiefond.	D:o d:o.	J. A. Wästberg.	1887 ⁷ / ₆	1	120	2,711	—	D:o.	
Stipendium Johanneum.	D:o d:o.	J. A. Nyberg.	1893 ²³ / ₅	1	90	2,045	—	D:o.	
Småfåglarnes vänners stipendiefond.	D:o d:o.	Sällskapet Småfåglarnes vännere.	1898 ²³ / ₅	1	35	1,095	—	D:o.	
1876 års föreläsningsförenings d:o.	D:o d:o.	Medlemmar af Vänersborgs föreläsningsförening.	1899 ²¹ / ₄	1	20	686	—	D:o.	
Läroverkets fanfond.	Inköp och underhåll af en fana eller flagga vid d:o.	1871 års abiturienter.	1891 ¹⁴ / ₁₂	—	—	4	—	D:o.	
f) Pensionsfonder.									
C. J. Rybergska fonden.	Att bereda pensioner åt änkor efter handlande och handverkare i Vänersborg.	C. J. Ryberg, värdshusidkare.	1875 ¹⁶ / ₁₀	12	480	10,526	—	Drätselkammaren.	
Fonden till pauvres honteux.	Pensioner till behöfvande fruntimmer.	Amalia Rådberg.	1892 ¹ / ₁₀	8	500	10,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Rådbergska stiftelsen.	Att lämna pension åt tvenne fattiga fruntimmer, tillhörande Vänersborgs samhälle.	Hedda Rådbergs arfvingar.	1874 ²¹ / ₉	2	40	1,000	—	En styrelse.	
h) Andra stiftelser och inrättningar.									
Drottning Lovisas skyddsförening.	Vård och underhåll åt vanartiga yngre personer.	Personer i Vänersborg.	1861 ²⁹ / ₁	14	1,009	33,865	—	En styrelse.	
Gudmund Sandmarkska stiftelsen.	Att bereda sunda och tjänliga bostäder åt äldre personer af arbetarklassen i staden.	Gudmund Sandmark, f. d. regementsläkare.	1850 ²⁰ / ₄	—	—	74,300	74,300	Drätselkammaren.	
Joh. Ad. Andersohns donationsfond.	Till för staden allmännyttiga ändamål.	Joh. Ad. Andersohn, f. d. handlande.	1875 ³ / ₉	5	3,850	171,892	—	D:o.	
Johanna Andersohns minne.	D:o d:o.	Densamme.	—	—	—	42,463	—	D:o.	
Summa			—	193	11,259	498,047	127,500		

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1905		6. Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut.	7. Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut.	8. Stiftelsen förvaltas af:	9. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
C. I Borås stad.									
<i>a) Stiftelser för egentlig fattigrård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Friherrinnan v. Strokirchs donation.	Räntan utdelas till behöfvande kvinna.	Maria v. Strokirch.	1865 ⁵ / ₅	1	50	1,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Hägenbils d:o.	D:o till fattiga.	Kopparslagare H. Hägenbil.	1775 ¹² / ₁₀	6	37	750	—	D:o.	
G. Tollstorps d:o.	D:o d:o.	Borgmästare G. Tollstorp.	1797 ¹⁰ / ₆	6	16	333	—	D:o.	
H. Sijks d:o.	D:o d:o.	Handl. H. Sijk.	1817 ¹⁵ / ₄	3	45	1,800	—	D:o.	
P. Lindbergs d:o.	D:o d:o.	Handl. P. Lindberg.	1818 ¹¹ / ₁₂	3	75	1,500	—	D:o.	
Mellgrens d:o.	D:o till änkor och ålderstigna flickor.	Socketbagare A. Mellgren.	1835 ²² / ₁₀	4	107	2,150	—	D:o.	
I. Wessmans d:o.	D:o till fattiga.	Handl. I. Wessman.	1828 ²⁸ / ₃	2	50	1,000	—	D:o.	
Johan Lindberg Persons d:o.	Till fri disposition af fattigvårdsstyrelsen.	Brukspatron J. Lindberg.	1815 ²⁸ / ₁	4	600	23,880	3,000	D:o.	
O. Petterssons d:o.	Räntan utdelas till 3 fattiga änkor.	Handl. O. Pettersson.	1844 ⁹ / ₆	3	48	1,000	—	D:o.	
A. M. Salmenii d:o.	D:o till fattiga.	Handl. A. M. Salmenius.	1845 ²⁴ / ₆	5	235	5,800	—	D:o.	
L. M. och J. Kjellmans d:o.	D:o till borgare eller borgaränkor.	Rådman J. Kjellman.	1848 ¹⁴ / ₆	4	208	4,211	—	D:o.	
A. L. och H. D. Carlings d:o.	D:o till fattiga.	Anna Lovisa o. H. D. Carl- ling.	1849 ¹⁰ / ₃	5	250	5,000	—	D:o.	
H. Nellsons d:o.	D:o d:o.	Handl. H. Nellson.	1856 ⁸ / ₂	6	375	7,500	—	D:o.	
A. Calins d:o.	Understöd till pauvres honteux.	Rådman A. Calin.	1859 ⁸ / ₂	6	250	5,000	—	D:o.	
L. Jakobssons d:o.	Räntan utdelas till 8 fattiga.	Handl. L. Jakobsson.	1859 ¹⁹ / ₆	8	240	4,855	—	D:o.	
B. Ammelins d:o.	D:o till fattiga.	Handl. B. Ammelin.	1873 ¹² / ₆	25	500	10,000	—	D:o.	
H. Carlings änkas d:o.	D:o till pauvres honteux.	Anna Lovisa Carling.	1872 ⁴ / ₅	10	875	17,500	—	D:o.	
Ekegrens d:o.	D:o till en fattig.	Färgare C. Ekegren.	1837 ² / ₆	1	25	500	—	D:o.	
Margareta Wahlborgs d:o.	D:o till fattiga.	Margareta Wahlborg.	1826 ¹ / ₆	2	30	600	—	D:o.	
Karl XIV Johans d:o.	D:o d:o.	Konung Karl XIV Johan.	1832 ²⁸ / ₇	6	82	1,650	—	D:o.	
Föreningen till understöd åt pauvres honteux i Borås.	Understöd åt pauvres honteux.	Häradshöfding Hugo He- denstierna.	1881 ²² / ₄	11	1,005	25,072	—	En särskild styrelse.	
Ehrenqvists donation.	Behållningen ingår till fattigvården.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1868	1	100	4,400	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
E. S. Åhngrens d:o.	Räntan utdelas till pauvres honteux.	Eva S. Åhngren.	1890 ³¹ / ₃	4	250	5,000	—	D:o.	
C. Björks d:o.	D:o d:o.	Handl. C. Björk.	1895 ²¹ / ₁₁	4	250	5,000	—	D:o.	
S. H. Petterssons d:o.	D:o till behöfvande änkor.	Sofia Pettersson.	1885 ²¹ / ₇	6	216	4,335	—	D:o.	
Samuel Anderssons d:o.	D:o till fattiga.	Stenhuggare S. Andersson.	1900 ⁵ / ₄	5	250	5,000	—	D:o.	
Elfrida Wendts d:o.	D:o d:o.	Elfrida Wendt.	1902 ¹¹ / ₁₂	1	50	1,006	—	D:o.	
Ånkefru Kollbergs d:o.	D:o till en kvinna.	Anna G. Kollberg.	1887 ³¹ / ₁₀	1	50	1,000	—	D:o.	
Borgerskapets subskription.	Understöd åt f. d. handlande och handtverkare.	Borgare i Borås.	1814	2	75	1,500	—	D:o.	
Axel Hallins donation.	D:o åt en välfredad person.	Handl. Axel Hallin.	1812 ¹² / ₆	1	15	300	—	D:o.	
<i>b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</i>									
Mariastiftelsen i Borås.	Uppfostran och vård af fattiga barn.	Kammarjunkare Stjernfelt.	1856 ¹¹ / ₄	—	4,224	22,811	—	En styrelse.	
H. K. H. Prins Gustafs förening för vanvårdade och vanartade barns räddning.	Vårdande af vanartiga barn.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1846 ¹² / ₂	23	1,017	77,921	—	En direktion af 9 personer.	
Sällskapet Jultoutarne.	Beklädnad af fattiga barn.	Verkm. C. J. Friberg.	1886 ²⁸ / ₁	103	1,423	3,914	—	En styrelse af 7 d:o.	
Borås söndagsskola.	Undervisning för dem, som lämnat folkskola.	Rådman M. U. Hallborg.	1835 ¹ / ₂	2	104	5,051	—	Skolrådet.	
Maria Heigmans donation.	Understöd åt fattiga barn.	Maria Heigman.	1817 ¹⁵ / ₄	1	30	634	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Major C. von Utfalls d:o.	Premier till flitiga medellösa barn vid Borås folkskola.	Major C. von Utfall.	1868 ¹¹ / ₆	9	20	537	—	Skolrådet.	
A. M. Salmenii d:o nr 3.	D:o d:o.	Handl. A. M. Salmenius.	1856 ²⁷ / ₇	8	20	533	—	D:o.	
D:o nr 2.	Resekostnad för inspektör vid folkskolan.	Densamme.	—	—	15)	812	—	D:o.	
Folkskolans premiefond eller Strömboms donation.	Ingen föreskrift lämnad.	Folkskolläraren O. W. Strömbom.	1850 ³¹ / ₅	—	15)	506	—	D:o.	
A. P. Ehrenqvists donation.	Premier till flitiga medellösa skolbarn.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1863 ⁵ / ₆	7	20	535	—	D:o.	
Pehr Kjellmans d:o.	Undervisning åt några fattiga barn.	Handl. Pehr Kjellman.	1792 ²⁰ / ₅	7	20	535	—	D:o.	
C. B. Björks d:o.	Fattiga skolbarns bespisning.	Handl. C. B. Björk.	1896	—	208	5,215	—	Drätselkammaren.	
P. Hällings d:o.	Fattigunderstöd till skolbarn.	Handl. P. Hälling.	1816 ¹⁰ / ₁₂	8	65	1,300	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
A. G. Hollenders premiefond.	Premier till elever vid folkskolan.	Rektor A. G. Hollender.	1899 ²² / ₄	—	100	6,000	—	Drätselkammaren.	

c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.

Nyströmska stipendiet.	Att understödja fattiga studerande.	Joh. o. Maria Nyström.	1863 ¹⁷ / ₁	—	—	22,059	12,300	Skolrådet.
Anna Rebecka Lindbergs donation.	D:o vid Borås realskola.	Anna R. Lindberg.	1872 ³⁰ / ₁₀	1	200	4,000	—	Läroverkskollegium.
Nellsonska uppfostringsanstalten.	D:o d:o.	Handl. H. Nellson.	1855 ⁹ / ₃	9	3,800	108,280	—	En direktion af 6 personer.
Norén-Salmeniuska stipendiet.	D:o d:o.	P. Norén o. A. M. Salmenius.	1832 ²³ / ₂ 1856 ²⁴ / ₇	2	120	5,000	—	Läroverkskollegium.
N. G. Sommeli donationfond.	Understöd åt en slöjdskola.	Häradsbörding N. G. Sommelius.	1854 ⁷ / ₆	8	820	20,700	—	Styrelsen för tekniska skolan.
J. A. Nilssons d:o.	D:o åt elever vid d:o.	Handl. J. A. Nilsson.	1876 ⁹ / ₄	6	140	7,224	—	D:o.
B. Ammelins d:o.	D:o vid väfskolan i Borås.	Handl. B. Ammelin.	1875 ¹² / ₅	1	210	6,261	—	D:o.
A. M. Salmenii d:o.	D:o vid tekniska skolan.	Handl. A. M. Salmenius.	1856 ²⁴ / ₇	4	100	2,736	—	D:o.
Carl Johan Nelins d:o.	D:o d:o.	Handl. C. J. Nelin.	1880 ² / ₇	7	100	50	—	D:o.
A. G. Hollenders premiefond.	Premier till elever vid d:o.	Rektor A. G. Hollender.	1899 ²³ / ₄	10	100	6,000	—	Drätselkammaren.
Öfveringenjör Johan Danielssons stipendiefond.	Stipendier åt elever vid tekniska elementarskolan.	Öfveringenjör Johan Danielsson.	1900 ¹⁷ / ₁₁	2	500	17,119	—	Styrelsen för tekniska skolan.
Sven Erikssons d:o.	Stipendier åt d:o och åt elever vid väfskolan.	Fabriksidkare Sven Erikssons arfvingar.	1901 ²⁹ / ₃	1	125	1,299	—	D:o.

d) Stiftelser för sjukvård.

Lilliehöökiska donationsfonden.	Att bereda plats å Borås lasarett för fattiga sjuka från Närunga, Ornunga, Asklanda eller Kvinne-stads socknar.	Generalmajor E. G. Lilliehök.	1877 ⁷ / ₈	1	42	2,000	—	Lasarettidrektionen i Borås.
Hilma Carlings understödsfond.	Understöd åt fattiga sjuka.	Änkefru H. Carling.	1878 ²³ / ₃	7	720	23,000	—	Drätselkammaren.

e) Ej registrerade sjuk- och begravningskassor.

Handtverksborgarnes sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Skomakaren C. J. Helin.	1858 ¹⁰ / ₅	2	34	1,865	—	En styrelse.
Borås handtverks-, handels- och industriidkares d:o.	D:o.	Verkmästaren C. F. Svensson.	1879 ¹¹ / ₂	12	759	7,754	—	D:o.
Borås hundramannaförening.	D:o.	Arbetare i Borås.	1887	35	1,007	—	—	D:o.
Norrby aktiebolags sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Arbetare vid fabriken.	1878 ¹ / ₂	42	521	—	—	D:o.
Viskabergs fabrikers aktiebolags arbetares d:o.	D:o.	Viskabergs fabrikers aktiebolag.	1898 ² / ₁	33	282	—	—	Bolaget.

f) Pensionsfonder.

Understödsinrättningen för åldriga och trogna tjänare.	Understöd åt åldriga tjänare.	Borgare i Borås.	1853	7	280	7,780	—	En styrelse.
J. A. Nilssons donation för trogna tjänare.	D:o d:o.	Handl. J. A. Nilsson.	1870 ⁶ / ₄	4	38	1,000	—	D:o.
J. P. Holmströms donation.	D:o åt borgaränkor och döttrar.	Urmakare J. P. Holmström.	1855 ²² / ₁₁	5	625	90,290	22,648	Fattigvårdsstyrelsen.

h) Andra stiftelser och inrättningar.

Sommeli donation.	Inga bestämmelser.	Häradsbörding N. G. Sommelius.	1854 ⁷ / ₆	1	150	18,187	12,400	Fattigvårdsstyrelsen.
Salmenii d:o till en veterinärinrättning.	Veterinärinrättning i Borås.	Handl. A. M. Salmenius.	1836 ¹ / ₃	—	—	12,600	12,600	Hushållningssällskapet.
Ammelinska fonden.	Underhåll af kyrkan.	Handl. B. Ammelin.	1873 ¹² / ₅	—	—	5,000	—	Kyrkorådet.
H. Nellsons donation.	Gatustensättning.	Handl. H. Nellson.	1856 ⁶ / ₂	—	10,500	184,390	36,894	Drätselkammaren.
Summa			—	514	34,783	829,540	99,842	

D. I Alingsås stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Kristina Arsenius donationsfond.	Understöd åt 2 behöfvande äldre ogifta fruntimmer af obefläckadt rykte, tillhörande borgerskapet i Alingsås.	Mamsell Kristina Arsenius.	1859 ¹⁹ / ₆	2	15	300	—	Magistraten.
Fonden af den 16 september 1834.	D:o till 4 fattiga s. k. bättre fruntimmer i Alingsås.	Okänd.	1884 ¹⁶ / ₆	4	100	2,000	—	D:o.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
Kristina Bergströms donationsfond.	Understöd åt redbara fattiga, som genom sjukdom eller annorledes råkat i armod.	Jungfru Kristina Bergström.	1872 ²⁰ / ₉	30	300	6,000	—	Magistraten och fattigvårdsstyrelsen.	
Garfvarnes och kopparslagarna d:o.	D:o åt 2 behöfvande garfware och kopparslagare.	Garfware- och kopparslagareföreningen.	1859 ²⁴ / ₅	2	57	1,150	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Handels-, fabriks- och handverksföreningens d:o.	D:o åt 2 behöfvande, företrädesvis näringsidkare.	Handels-, fabriks- o. handverksföreningen.	1870 ¹ / ₁₀	2	50	1,000	—	D:o.	
Sofia Fribergs d:o.	D:o till pauvres honteux.	Änkan Sofia Friberg.	1872 ⁵ / ₁₀	12	450	12,694	—	D:o.	
Alma Hammarstrands minne.	Utdelning dagarna före jul årligen till fattiga i Alingsås.	Bryggaren C. Aug. Svensson.	1889 ⁵ / ₁₃	1	60	1,200	—	Magistraten och fattigvårdsstyrelsen.	
Fagerlundiska donationsfonden.	Uppförandet af en försörjningsanstalt.	A. Fagerlund.	1868 ¹⁹ / ₁₀	—	—	12,102	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Matilda Olssons donation.	Räntan utbetalas till donator under hennes listid, därefter till s. k. pauvres honteux.	Fröken Matilda Olsson.	1884 ¹ / ₁₁	—	—	5,000	—	D:o.	
Matilda Kindbergs minne.	Underhåll af grafplats under 25 år, därefter årliga räntan till nödlidande.	Grosshandlaren Otto Platin.	1890 ¹ / ₁₂	—	—	637	—	D:o.	
Alingsås nya sjuk- och begrafningskassans räntemedel.	Utdelning vid jultiden till behöfvande handverkare.	Alingsås nya förenings sjukhjälp- och begrafningskassa.	1892 ⁶ / ₃	4	50	1,000	—	D:o.	
Gustaf Gøbels fond.	D:o till i Alingsås boende d:o.	Käkelugnsmakaren Gustaf Gøbel.	1895 ²¹ / ₁₀	4	50	1,000	—	D:o.	
Charlotta Melins minne.	D:o till behöfvande.	Fröken Charlotta Melin.	1900 ⁹ / ₅	5	90	1,000	—	D:o.	
Litteratören Erik Sandbergs donation.	D:o till samhällets behöfvande, företrädesvis fattiga änkor och andra gamla eller sjukliga kvinnor och barn.	Bagaren E. A. Sandberg.	1896 ²¹ / ₄	81	1,272	25,000	—	Drätselkammaren.	
Rektorn, fil. d:r Martin Jungmarkers och fru Jeannette Jungmarkers, f. Jansson, donationsfond.	Efter donators hustrus död utdelas räntan årligen vid jultiden till s. k. pauvres honteux.	Kaptenen Martin S. Jungmarker.	1901 ¹⁷ / ₆	—	—	15,000	—	Magistraten.	
<i>b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</i>									
Fonden för fattiga skolbarns bespisning.	Fattiga skolbarns bespisning.	Folkskoleläraren K. Karlberg.	1893 ¹¹ / ₁₀	—	—	2,967	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
<i>c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.</i>									
Lundahlska stipendiefonden.	Att bereda hjälp till skolgång åt 10 fattiga borgare- eller handverkaresöner.	Bandfabrikören Sven Lundahl.	1783 ² / ₅	10	500	13,353	18,700	Magistraten och kyrkorådet.	(sz)
Hessles stipendiefond.	Till hjälp åt en välartad yngling, som vid högre läroverk fortsätter å klassiska linjen.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1880 ¹² / ₁₃	1	75	3,064	—	Rektor och samskolans styrelse.	
Claes Adelskölds d:o.	Premium till manlig eller kvinnlig elev vid Alingsås samskola vid elevens afgång.	Majoren Claes Adelsköld.	1890 ⁷ / ₉	2	100	2,387	—	D:o.	
Elfte-februarifonden.	Till inköp af böcker och planschverk.	Extraläraren Th. Nattsén.	1894 ¹⁷ / ₂	—	—	266	—	Samskolans kollegium.	
Inspektorsfonden.	Premier till välartade ynglingar från Alingsås pastorat.	Densamme.	1895 ²⁰ / ₁₁	—	—	295	—	D:o.	
Rektorn, fil. d:r Martin Jungmarkers och fru Jeannette Jungmarkers, f. Jansson, donationsfond.	Efter testators hustrus död utdelas räntan till 2 välartade ynglingar vid Alingsås läroverk, med företräde för släktingar till testator eller hans hustru.	Kaptenen Martin Jungmarker.	1901 ¹⁷ / ₆	—	—	5,000	—	Rektor och samskolans styrelse.	
Claes Adelskölds d:o.	Inrättandet af ett bibliotek med läsrum för allmänheten.	Majoren Claes Adelsköld.	1905 ²⁴ / ₁₃	—	—	20,000	—	Styrelse af 3 personer.	
<i>d) Stiftelser för sjukvård.</i>									
Hedda Grönvalls minne.	Till sjukvård och medicin åt sådana fattiga, som ej erhålla fattigunderstöd.	Grosshandl. J. D. Grönvall.	1888 ²⁸ / ₁₂	12	106	4,428	—	Magistraten.	
Summa				—	172	3,275	136,843	18,700	

001367. K. Maj:s Befälningsskafondens femårsberättelser 1901—1905. Ålfborgs län.

E. I Ulricehamns stad.

a) *Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.*

Karl Lundblads donation.	Understöd åt behöfvande, som ej åtnjuta fattigvård.	K. Lundblad, f. d. kommissionslandtmätare.	1898 ²¹ / ₃	10	45	1,000	—	Borgmästaren och kyrkoherden.
--------------------------	---	--	-----------------------------------	----	----	-------	---	-------------------------------

b) *Stiftelser och invättningar för barnavård och barnundervisning.*

Ulricehamns folkskolas understödsfond.	Understöd åt välartade behöfvande skolbarn.	Onämnd.	1900 ²⁰ / ₈	6	30	757	—	Skolrådet.
C. J. Nysteds donationsfond för fattiga skolbarn.	D:o d:o.	C. J. Nystedt, f. d. skollärare och organist.	1902 ²⁴ / ₁₀ 1905 ⁸ / ₉	—	—	2,268	—	D:o.

d) *Stiftelser för sjukvård.*

Understödsfond åt behöfvande kurgäster vid Ulricehamns sanatorium.	Att bereda bidrag åt fattiga sjuklingar, som besöka sanatoriet.	Kurgäster vid sanatoriet.	1889 ³⁰ / ₆	26	1,144	7,669	12,000	Intendenten och en af kurgästerna utsedd kassaförvaltare.
--	---	---------------------------	-----------------------------------	----	-------	-------	--------	---

e) *Ej registrerade sjuk- och begravningskassor.*

Ulricehamns enskilda nykterhetsvänners sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	J. Hultén m. fl.	1895 ⁷ / ₁	10	130	354	—	Styrelse af 5 personer.
--	-----------------------------	------------------	----------------------------------	----	-----	-----	---	-------------------------

f) *Pensionsfonder.*

Mamsell Anna Ödmans pensionsfond.	Pension åt en inom staden boende behöfvande kvinna af medelklassen.	Anna Ödman.	1866 ¹¹ / ₆	1	20	720	—	Borgmästaren, postmästaren och pastor.
Summa			—	53	1,369	12,768	12,000	

F. I Åmåls stad.

a) *Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.*

Lekbergiska donationsfonden.	Julgåfvor till burskapsägande handtverkarens änkor och efterkommande.	Rådmanen L. G. Lekberg.	1864 ¹ / ₁₀ 1866 ¹ / ₈	41	475	9,784	—	Drätselkammaren.
Edgreiska d:o.	Julgåfvor till fattiga kvinnor samt underhåll af en graf.	Fältläkaren P. A. Edgren.	1884 ¹⁶ / ₉	5	55	1,000	—	Magistraten.

b) *Stiftelser och invättningar för barnavård och barnundervisning.*

Reimanska donationsfonden.	Bidrag till folkskolan och fattigvården.	Apotekaren Reiman.	1815 ² / ₂	—	—	8,351	8,351	Skolrådet och fattigvårdsstyrelsen.
Askenstedtska d:o.	Nyttiga ändamål, i synnerhet friskola åt fattiga barn.	Handl. J. A. Askenstedt.	1838 ²¹ / ₁	—	—	3,500	3,500	Skolrådet.
Eva von Helands donation.	Slöjdskola för flickor.	Eva von Heland.	1870 ²⁵ / ₇	—	—	400	—	D:o.
P. A. Peterssons donationsfond.	Premier inom folkskolan.	Bokh. P. A. Petersson.	1875 ⁴ / ₈	16	80	2,000	—	D:o.
Fru Johanna Peterssons minne.	D:o.	Densamme o. h. h.	1895 ⁵ / ₈	16	80	2,000	—	D:o.

f) *Pensionsfonder.*

Anna von Wolckers lif- och kapitalräntefond.	Gåfvor till fattiga barn och lifräntor.	Anna v. Wolcker.	1876 ²⁴ / ₈	1	60	16,312	—	Drätselkammaren.
--	---	------------------	-----------------------------------	---	----	--------	---	------------------

Tab. 7.

Ålfborgs län.

65

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIEFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1905		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
h) Andra stiftelser och invrättningar.									
Steckseniuska donationsfonden.	Arbetshus för fattiga.	Magister N. Stecksenius o. h. h. Anna.	1774 ²⁹ / ₁₃	—	—	73,328	—	Skolrådet.	
Högdahlska organistfonden.	Aflöning till organist och klockare i Åmål.	Fabrikören L. G. Högdahl.	1839 ² / ₆ 1848 ²⁸ / ₅	1	641	15,497	—	Kyrkorådet.	
Åbergska donationsfonden.	Arbetsinrättning i Åmål.	Bruksäg. J. Åberg.	1847 ²² / ₁₁	—	—	16,360	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Fonden till sparkassa för Åmåls stad.	Sparkassa.	Åmåls sparbank.	1886 ⁶ / ₁₁	—	966	6,448	—	Drätselkammaren.	
Fonden till societetshus.	Uppförande af societetshus i Åmål.	D:o.	—	—	3,000	5,290	—	Åmåls sparbank.	
		Summa	—	—	80	5,357	160,270	11,851	

A n m ä r k n i n g a r.

¹⁾ Stiftelsen utgöres af $\frac{1}{8}$ af värdet af 20·61 hl. råg och 33 hl. korn efter markegång. — ²⁾ Donationen utgöres af 2 frälseräntor, den ena från $\frac{1}{2}$ mtl Sköfde Mellomgården och den andra från Åby Storegårdens kvarn med 4 tr spannmål (1 t:a råg, 1 t:a korn och 2 tr bland-säd). — ³⁾ Donationen utgöres af 3 skäppor råg, 3 d:o korn, 3 d:o bland-säd från Åby Storegårdens kvarn. — ⁴⁾ Utdelningen lämnad till fattigkassan. — ⁵⁾ Donationen utgöres af 9·894 hl. råg och lika mycket korn. — ⁶⁾ Donationen utgöres af säteriet Hede i Kinna socken. Göteborgs hospital bereder vård åt sinnessjuka från Örby pastorat. — ⁷⁾ Infutna afgifter år 1905 1,900 kr.

— ⁸⁾ D:o 1,486·05 kr. — ⁹⁾ D:o 925·50 kr. — ¹⁰⁾ D:o 3,924·70 kr. — ¹¹⁾ D:o 791·84 kr. — ¹²⁾ D:o 347 kr. — ¹³⁾ Inkomsterna härfluta från 2 handelsbodas och ränta å donerat kapital. — ¹⁴⁾ Endast gravens vård hittills bekostad. — ¹⁵⁾ Räknan lägges till kapitalet. — ¹⁶⁾ Från drätselkammaren i Norrköping erhåller styrelsen årligen 100 kr. — ¹⁷⁾ Inga afgifter inbetalda. — ¹⁸⁾ Delägarnes afgifter 1,021 kr. — ¹⁹⁾ D:o 1,233 kr. — ²⁰⁾ D:o 853 kr. — ²¹⁾ D:o 806 kr. — ²²⁾ För betäckande af ränta och amortering å ett s. k. vattenaf tappningulån har upptagits ett lån å 8,800 kr.